

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Baša

**OSEBNO DOŽIVLJANJE STAROSTI SKOZI PRIZMO MITOV, STEREOTIPOV IN
PREDSODKOV O STARIH LJUDEH**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Baša

**OSEBNO DOŽIVLJANJE STAROSTI SKOZI PRIZMO MITOV, STEREOTIPOV IN
PREDSODKOV O STARIH LJUDEH**

Magistrsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Jana Mali
delo

Študijski program: Socialno
delo

Ljubljana, 2018

Podatki o magistrskem delu

Ime in priimek: Tina Baša

Kraj: Ljubljana

Leto: 2018

Naslov naloge: Osebno doživljanje starosti skozi prizmo mitov, stereotipov in predsodkov o starih ljudeh

Število strani: 105

Število virov: 42

Število tabel: 1

Število prilog: 3

Mentorica: izr. prof. dr. Jana Mali

Povzetek:

Stari ljudje se pogosto srečujejo s težavami, ki izhajajo iz stereotipov in predsodkov, pogojenih z njihovimi leti oziroma s starostjo. V teoretičnem delu magistrske naloge so predstavljeni različni vidiki starosti in staranja, predvsem razumevanje starosti v sodobni družbi. Opisani so pogosti stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh ter teoretične utemeljitve o njihovem izvoru in vplivu na človekovo doživljanje. V empiričnem delu naloge pa so predstavljeni rezultati kvalitativne analize. Podatke sem pridobila z intervjuji starih ljudi (starost nad 75 let) ter dvema socialnima delavkama, ki z njimi delata. Stari ljudje so v zvezi s starostjo in staranjem opisovali predvsem negativne značilnosti, ki jih opažajo pri sebi in pri drugih starih ljudeh ter na splošno, čeprav ne poročajo o posebno negativnih odzivih drugih ljudi v njihovem okolju. Iz rezultatov je razvidno, da imajo tudi stari ljudje ponotranjena starostna stereotipna prepričanja, ki vplivajo na njihovo doživljanje starosti in starih ljudi v okolju. Pri socialnem delu s starimi ljudmi je pomembno, da krepimo njihovo moč, da pridobijo več samozavesti, se (lastnih) stereotipnih vedenj zavedajo in jih skušajo odpraviti ter da so tudi socialni delavci in delavke izredno pozorni na takšna prepričanja in ravnanja, jih obsodijo ter z ozaveščanjem ljudi stremijo k zmanjševanju predsodkov o starosti in starih ljudeh.

Ključne besede: starost in staranje, stereotipi in predsodki o starih ljudeh, doživljanje starosti, socialno delo s starimi ljudmi

Master`s thesis abstract

Title: Experiencing the old age in the context of myths, stereotypes and prejudices of older people

Abstract:

Older people are often experiencing inconveniences related to stereotypes and prejudices about their age and ageing. In the theoretical part of my Master`s thesis I present different aspects of old age and ageing, especially understandings of old age in modern society. I described common stereotypes and prejudices about old age and older people, with theoretical basis about their origin and influence on people`s sense of life. In empirical part of the Master`s thesis I present results of qualitative analysis. I gathered information from interviews with older people (above 75 years old) and two social workers that work with older people. Older people have mostly described negative characteristics about old age and ageing, that referring to themselves, other older people and old age in general although they do not report much negative responses concerning their age from people in their environment. We can interpret the results as demonstration of internalized ageist beliefs in older people which then affect their experience of personal ageing and view on other older people in the community. It is important in social work with older people to empower older people to get more confidence, to be aware of (their own) stereotyped behaviors and try to eliminate them. Social workers should especially pay attention about this kind of beliefs and behaviors, condemn them and by promoting awareness, strive to reduce prejudices about old age and old people.

Keywords: age and ageing, stereotypes and prejudices against older people, experiencing old age, social work with older people

KAZALO VSEBINE

1. TEORETIČNI UVOD.....	1
1.1. Staranje in starost.....	1
1.2. Razumevanje starosti v sodobni družbi	3
1.3. Stereotipi in predsodki	6
1.4. Stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh	12
1.5. Subjektivno doživljanje starosti in staranja	18
1.6. Subjektivno doživljanje starosti in staranja v luči stereotipov ter predsodkov.....	22
1.7. Socialno delo s starimi ljudmi	24
2. PROBLEM.....	29
3. METODOLOGIJA.....	31
3.1. Vrsta raziskave.....	31
3.2. Merski instrument in viri podatkov	31
3.3. Populacija in vzorec.....	31
3.4. Zbiranje podatkov	32
3.5. Obdelava in analiza podatkov	33
4. REZULTATI.....	40
4.1. Starost v sodobni družbi	40
4.2. Doživljanje starosti	43
4.3. Odzivi ljudi na starost	45
4.4. Pogled na stereotype in predsodke o starosti in starih ljudeh.....	48
5. RAZPRAVA	57
6. SKLEPI	70
7. PREDLOGI.....	72
8. LITERATURA.....	73
9. PRILOGE.....	77
9.1. PRILOGA A: Vodila za intervjuje	77
9.2. PRILOGA B: Zapisi intervjujev z odprtim kodiranjem	78
9.3. PRILOGA C: Osno kodiranje.....	97

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Odprto kodiranje intervjuja B za temo »Doživljanje starosti«.....	34
---	----

1. TEORETIČNI UVOD

1.1. Staranje in starost

O tem, kdo so starejši oz. stari ljudje, kdaj posamezno osebo opredelimo kot starejšo oz. staro, ni popolnega soglasja (niti v posamezni državi, kaj šele v Evropi oz. v svetu) in zato se za različne potrebe uporabljajo različne starostne meje. Vedno bolj se pri opredeljevanju ljudi po starosti uveljavlja delitev, po kateri se starost začne z upokojitvijo.

Demografske spremembe so eden izmed razlogov za to, da v 21. stoletju različni strokovnjaki pozornost intenzivneje usmerjajo na populacijo starih ljudi. Delež starega prebivalstva se povečuje predvsem v razvitih državah in ima različne posledice, pojavljajo pa se tudi številna vprašanja, kot so: kako zmanjšati predsodke do starosti in staranja, katere storitve za kakovostno starost vzpostaviti, kako povečati medgeneracijsko povezanost in solidarnost, kako preprečiti revščino starih ljudi (Kristančič, 2005, str. 202).

O staranju je veliko različnih teorij, znane so predvsem biološke, psihološke in sociološke. Biološke teorije povezujejo proces staranja s pešanjem življenjskih funkcij organizma, psihološke teorije staranja izhajajo iz razvojnih teorij in teorij osebnosti, pri socialnih teorijah pa gre teorijo zmanjšanja aktivnosti (staranje naj bi spremljal proces zmanjšane aktivnosti, zato med starimi ljudmi in družbo prihaja do zavračanja) ter teorijo aktivnosti (večina starih ljudi ostane aktivna tudi v starosti) (Šiplič in Kadiš, 2002, str. 295).

Milavec Kapun (2006, str. 9) navaja različne opredelitve starosti:

- Kronološka starost pomeni, koliko smo dejanski stari po koledarju. Določena je z rojstvom, nanjo ne moremo vplivati niti je spremeniti. Ljudje so pogosto videti drugače, kot so njihova dejanska leta.
- Funkcionalna starost nam pove, v kolikšni meri je posameznik sposoben samostojno opravljati svoja temeljna življenjska opravila (stari smo toliko, kot se počutimo).
- -Biološka starost je starost organov in organskih sistemov (nekateri organi se hitreje starajo, zato je bolj realen kazalnik zdravstvenega stanja posameznika).
- Psihološka starost je počutje posameznika in odnos do starosti ali doživljajska starost: na to starost lahko posameznik intenzivno vpliva s svojim mišljenjem,

oblikovanjem stališč in pozitivno vpliva na boljše funkcioniranje človeka ter omili tegobe staranja.

- Socialna starost opredeljuje ohranjene socialne stike, sposobnost ohranjanja in širitve socialne mreže ter kaže vrednost posameznika in njegove vloge v ožjem in širšem socialnem okolju.

Pri vrstah staranja na kronološko staranje posameznik nima vpliva, medtem ko je pri biološkem staranju ta vpliv bolj prisoten. Z leti ljudje postajajo starejši in se spreminjajo tako vizualno kot tudi z vsemi zdravstvenimi izkušnjami, ki jih spremljajo. Pri psihološkem staranju je pomembno predvsem to, ali se zna človek spoprijeti s starostjo in se soočiti z vsemi izzivi, ki se mu postavijo na pot (Macuh, 2017, str. 32).

Staranje je pojav, ki ima izrazite osebne in družbene posledice. Za posameznika pomeni proces telesnih, razumskih, duševnih in socialnih sprememb, ki se dogajajo med življenjem, za družbo pa ima staranje njenega prebivalstva vrsto zdravstvenih, ekonomskih, socialnih, etičnih ter političnih razsežnosti (Kovačev in Zaletel, 2006, str. 108).

V razvoju in s staranjem človeka se spreminja tako njegova samopodoba kakor tudi njegova družbena identiteta. Čeprav je za razvoj osebne identitete najpomembnejše obdobje adolescence, se tedaj razvoj še ne zaključi, ampak je prisoten do smrti. Glavne značilnosti procesa staranja po Miklavec Kapun (2011, str. 7):

- staranje poteka od rojstva do smrti,
- umrljivost se povečuje s starostjo,
- širi se spekter škodljivih in napredujočih sprememb,
- zmanjšana je možnost prilagajanja vplivom okolja,
- večja je dovzetnost za bolezni,
- staranje vključuje biološke, psihološke in sociološke procese,
- zgodovinski in kulturni dejavniki imajo pomemben vpliv na doživljanje staranja.

Ta opredelitev ni povezana z biološkimi temelji staranja, temveč je rezultat socialnih norm, ki so povezane z upokojevanjem ljudi ob določeni kronološki starosti (Miklavec Kapun, 2011, str. 7). Starost ima tako poseben družbeni položaj. Poleg fizioloških vidikov je starost tudi poseben socialni in kulturni konstrukt in je v različnih družbah lahko drugačen (Bizjan,

2005, str. 85), zato je pomembno razumevanje starosti v določenem kontekstu – v tem primeru v naši (sodobni) družbi.

1.2. Razumevanje starosti v sodobni družbi

Stari ljudje so najbolj heterogena populacijska skupina. V starosti je marsikdo še dovolj zdrav za kakovostno, ustvarjalno in samostojno življenje. Vendar pa delež tistih, ki so že povsem odvisni od pomoči bližnjih zaradi posledic različnih bolezni, ni zanemarljiv. Kot so različne ohranjene zmožnosti starih ljudi, so različne tudi njihove potrebe. Nekaterim zadošča že občutek, da se lahko v primeru hujših težav zanesejo na skrbne otroke in vnuke, drugim pa ni več mogoče zagotoviti dovolj kakovostnega življenja v domačem okolju in so zato prisiljeni bivati v domovih starejših občanov. Starost prinaša številne spremembe, ki so lahko vir različnih stisk, zlasti, kadar se te pojavijo naenkrat. Če sodimo po vsebinah, ki se pojavljajo v različnih oblikah psihoterapevtskih metod dela, so najpogostejši vir stisk starih ljudi različne izgube in odvisnost od tuje pomoči. Pomembna področja so tudi občutki krivde in sprava, možnost novega začetka, smrt, osamljenost, življenjska naveličanost, dolgčas, zavoženost življenja, bojazen pred visoko starostjo, strah pred umiranjem, strah pred smrtjo, posmrtno življenje in smisel življenja (Kogoj, 2004, str. 749).

Požarnik (1981, str. 77) navaja: »Če označujemo osebnostne poteze starih ljudi tako, kot je sedaj v navadi in pri tem ne pomislimo na globljo psihologiko njihovega vedenja, potem smo nehote pripravljeni verjeti tudi, da se človek po tridesetem letu, še posebno pa v pozni starosti, ne spreminja več. Na ta način lahko zapremo možnost za medsebojno razumevanje in pomoč.«

Takšno označevanje lahko med drugim pojasni, zakaj prihaja do težav v medgeneracijskih odnosih in zakaj so stereotipi in predsodki tako močno zakoreninjeni.

Starost je z družbo in družbenim dogajanjem povezana na dva načina: na eni strani vpliva na družbene razmere na drugi pa z družbenimi vlogami. Te zajemajo vsa obnašanja, ki jih družba pripisuje nekemu sloju prebivalstva in zato se večina ljudi v določeni skupini obnaša skladno z vlogo, ki jim je pripisana. Kot pravi Pečjak (1998, str. 61) z nekoliko pretiravanja: »Nismo stari zato, ker smo stari, ampak zato, ker družba predpisuje, da smo stari«. Od starosti je tako na primer odvisen čas upokojitve, sprejem v domove za starejše občane, trgovci ponujajo razne popuste pri nakupu, obvezni so posebni pregledi za podaljšanje

vozniškega dovoljenja itd. Veliko je tudi določenih vedenj, za katera javnost/družba meni, da so za starejša leta neprimerna in nespodobna, zato naj jih starejši ljudje ne bi počeli.

Še vedno se zdi nekaj grdega in sramotnega, če priletnega človeka imenujemo star človek. Starost je tabu, zato jo ljudje izrinejo iz svoje zavesti in nanjo ne mislijo, je ne zaznavajo (zlasti pri sebi ne) in je ne sprejemajo (Ramovš, 2003, str. 53). Starost odrivajo kot nekaj neprijetnega, nekoristnega, nepotrebne, predvsem pa nezaželenega. V naši potrošniški družbi je tako gledanje nekaj vsakdanjega, saj odrivamo na rob družbenega dogajanja vse, ki niso dovolj mladi, ambiciozni in koristni. Zaradi gospodarske krize se je spremenil celo odnos do ljudi v zrelih letih, saj imajo pri zaposlovanju prednost najmlajši. Zato se starejši ljudje pogosto počutijo zelo nekoristne (Kovačev in Zaletel, 2006, str. 108).

Mali (2009, str. 71) o odnosih med generacijami piše: »Življenje v sodobni družbi poudarja produktivnost, storilnost, lov za zaslužkom, to pa zmanjšuje pomen odnosov med vsemi tremi generacijami. Generacije se redko družijo pri delu, razvedrilu, skupnih dejavnostih, razvoj znanosti zmanjšuje pomen izkušenj in znanja starih ljudi. Mladi ljudje pa velikokrat nimajo niti možnosti vzpostaviti komunikacije s starimi ljudmi.« To vrzel med generacijami ter usmerjenost družbe v potrošništvo lahko razumemo kot »odličen« prostor za razvijanje in ohranjanje stereotipov in predsodkov o tem, kakšni so stari ljudje. Ker mladi nimajo možnosti in želje (ker je zmanjšan pomen odnosov) po vzpostavljanju ter ohranjanju stikov s starimi, nastajajo samo predstave o tem, kakšna je ta skupina ljudi, ni pa dejanskih izkušenj, ki bi dajale bolj resnično sliko.

Odnos do starosti in razdvojenost generacij v različnih pogledih (kulturno, medčloveško in bivanjsko) potiskajo stare ljudi na rob, v osamo in nekoristnost. Starim ljudem družba dodeli naučene in vnaprej določene vloge, zaradi katerih se samopodoba starih ljudi približa diskriminatorni podobi v družbi, zato se začnejo tako obnašati tudi sami. Lahko se počutijo prazne in nekoristne, pogosto tudi zbolijo (Šiplič in Kadiš, 2002, str. 296).

Kot so ugotovili različni avtorji, staromrznost ni kulturno pogojeno, saj naj bi se pojavljalo v vseh kulturah (ne samo zahodni). Ta pojav razumejo kot posledico modernizacije, saj je večina ne-zahodnih kultur v zadnjem času doživela spremembe v družbenih strukturah, ki zmanjšujejo tako status kot konkurenčnost starih ljudi, obe značilnosti pa vplivata na stereotipe o starih ljudeh (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 276).

Sodobne družbe velikokrat ne upoštevajo njihovih starejših članov. Pogosto je medsebojno in institucionalno zanemarjanje starih ljudi. V zdravstvenem okolju so starejši ljudje podvrženi slabši obravnavi, saj so njihove težave pogostokrat napačno diagnosticirane ali spregledane. Posebno skrb vzbujajoč pa je odnos zdravnik – pacient. V eni od analiz so s pomočjo intervjujev ugotovili, da so bili zdravniki pri pogovorih z osebami starejšimi od 65 let manj zavzeti in spoštljivi, nudili so manj podpore in manj enakopravni v primerjavi s pogovori, ki so jih imeli z mlajšimi pacienti (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 277).

V delovnem okolju imajo stari ljudje, ki bi želeli ali morali še delati, težave pri iskanju in ohranjanju službe. To je predvsem posledica nepoštenega in netočnega ocenjevanja njihovih domnevnih ali dejanskih sposobnosti. Podatki tudi kažejo, da bi veliko število nezaposlenih starejših Američanov raje delalo, vendar ne morejo najti službe. Starost 65 let je postala ključna številka, povezana z upokojitvijo. Zato veliko starih ljudi, ki bi še želeli delati, čuti velik pritisk, da se morajo upokojiti (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 277).

Premočrtna linija življenjskih načrtov (kaj se pričakuje v določenem življenjskem obdobju) je pod močnim vplivom tradicionalnih izročil in že majhno odstopanje lahko povzroči kritiko okolja. Takšno tradicionalno gledanje na premočrtnost načrtovanja življenja v naši družbi utrjujejo tudi državna zakonodaja in institucionalna pravila, ki določajo, pri kateri starosti začnemo s šolanjem, delom in poklicem, kdaj moramo imeti otroke, kdaj moramo prenehati poklicno delo itd. Posledica vedenj, ki so v nasprotju s pričakovanji premočrtno zarisane življenjske poti, je pogosto oznaka, da je nekdo otročji, socialno neprilagojen, vedenjsko moten, senilen ali dementen, ter vzbujanje občutkov krivde in sramu (Kristančič, 2005, str. 33).

Takšno gledanje na potek življenja je utesnjujoč in neprimeren za družbo, kakršna postajamo sedaj. Da bi to presegli, se osvobodili in prožneje načrtovali svojo življenjsko pot, kot pravi Kristančič (2005, str. 35–37), je bistveno, da lahko tudi v poznejšem obdobju življenja izbiramo, ali bomo prosti čas porabili za igro, rekreacijo, programe izobraževanja ali kar koli drugega.

Takšno pojmovanje življenja vpliva na posameznika, družino, izobraževanje, rekreacijo, prosti čas in prostovoljno delo. Vsi ti elementi se med seboj prepletajo in pripomorejo k večji kakovosti življenja človeka v vseh obdobjih, še posebej v poznejši dobi. Sestavni del takšnega pojmovanja, oblikovanja in utrjevanja življenja pa je prav odpravljanje različnih

predsodkov, mitov in zgrešenih verovanj ter pričakovanj (Kristančič, 2005, str. 40–41). Kot piše Ritsatakis (2008, str. 34) je to mogoče doseči z ustreznimi informacijami, raziskavami in spodbudami, da se teh potreb zavedajo in o njih razpravljajo vse generacije, še posebej ljudje, ki odločajo na zasebni ali javni ravni, v šolah in univerzah, sindikatih in poklicnih združenjih ter v javnih medijih.

1.3. Stereotipi in predsodki

Ljudje naj bi imeli splošno težnjo po občutku, da je svet urejen in predvidljiv. Dogodki, ki potrjujejo naša pričakovanja, služijo temu namenu in velikokrat jih oblikujemo prav s svojimi dejanji. Poleg splošne želje po napovedovanju dogodkov imamo v sebi tudi posebno težnjo po napovedovanju vedenja ljudi v svojem okolju (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 275).

Temeljno polje delovanja in razvoja predsodkov je vsakdanji svet ljudi ter interakcije z drugimi in drugačnimi, kot smo »mi«. Izražamo jih skozi vsakdanji govor, fraze, šale, dvoumnosti. Kažejo se predvsem v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih oz. drugačnih. V vsakdanjih situacijah, v mimobežnih srečanjih z drugimi, se predsodki ne zdijo nevarni in jih skorajda ne opazimo (Nastran Ule, 1999, str. 299).

Stereotipi pripadajo kognitivni komponenti predsodkov, ti pa naj bi imeli izrazito čustveno oziroma ocenjevalno komponento, v kateri raziskovalci vidijo razlog njihove moči ali iracionalnosti (Ule, 2005, str. 191).

Vsi stereotipi o določenih družbenih skupinah so v svojem bistvu netočni, saj predvidevajo homogenost med ljudmi, ki ne obstaja (Nelson, 2011, str. 37). Potiskanje stereotipov in predsodkov v anonimnost vsakdanjega življenja ter nereflektiranost vsakdanjega govora in pogovora takšnim napačnim predstavam ter prepričanjem le povečuje moč in vpliv. Na ta način postanejo ozadje, o katerem se ne sprašujemo ter s tem opravičilo za vsakdanja diskriminacijska dejanja in prepričanja ljudi (Nastran Ule, 1999, str. 300).

Stereotipi označujejo neutemeljeno mišljenje in veljajo za nespremenljive, rigidne, izkrivljene predstave, ki ne upoštevajo individualnih razlik in družbenih sprememb ter odražajo in spodbujajo družbene predsodke (Oakes, Haslam in Turner, 1999, str. 62).

Stereotipi imajo sicer pomembno vlogo v vsakdanjem življenju, saj se s stereotipizacijo situacij, ljudi ali odnosov hitro prilagodimo na socialno okolje. Gre za proces pripisovanja

lastnosti ljudem na osnovi njihove skupinske pripadnosti, ne pa na osnovi individualnih značilnosti in posebnosti. Stereotip je rezultat sklepanja na osnovi omejenih informacij in potrebe, da poenostavimo kompleksnost pojavov ter dogajanja v svetu (Ule, 2005, str. 159–160).

Izkazalo se je, da stereotipi niso nespremenljivi, ampak se spreminjajo skladno z medskupinskimi odnosi. Stereotipi niso stalne kognitivne strukture v naših glavah, ampak so produkt dinamičnega procesa socialnega presojanja in sklepanja. Ustvarjamo jih sproti z namenom, da razložimo, opišemo in upravičimo medskupinske odnose. Kot poudarja Ule (2005, str. 164) se je pomembno zavedati, da človekova kognicija ni nekaj povsem individualnega, zasebnega, nedovzetnega za skupinske vplive, družbene norme in vrednote. Človekovo kognitivno delovanje je vedno posredovano z družbenim kontekstom, v katerem sodeluje.

Kot piše Mencin Čeplak (2013, str. 12) so stereotipi in predsodki tako razširjeni, vsakdanji in samoumevni, da se o celi vrsti takih sodb v vsakdanjem življenju le redko sprašujemo. S to razširjenostjo in samoumevnostjo je povezana tudi razširjenost prepričanja, da so predsodki in stereotipi rezultat izkušenj. Po tem prepričanju naj bi bili negativni predsodki posledica negativnih izkušenj s posameznicami in posamezniki iz določenih družbenih skupin, s stereotipi pa naj bi poenostavljeno posploševali njihove dejanske lastnosti, navade, vedenje.

Raziskave kažejo, da se stereotipi lahko spremenijo, če pride do večjih sprememb v medskupinskih odnosih, prav tako pa tudi zaradi pozitivnih medosebnih odnosov med člani različnih skupin (Ule, 2005, str. 163).

Pomemben izvor stereotipov in predsodkov so razlike v družbeni moči, bogastvu in ugodnostih posameznih družbenih skupin. To pomeni, da imajo predsodki ideološko funkcijo opravičevanja družbenega statusa quo (Ule, 2005, str. 203).

Predsodke definiramo kot stališča, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena, spremljajo jih močna čustva ter so odporna proti spremembam. Predsodki imajo kognitivno, čustveno in dinamično (konativno) komponento (Ule, 2005):

- Kognitivna komponenta so nepreverjeni posplošeni koncepti, sheme in implicitne teorije različnih skupin ter posameznikov. Kažejo se v tvorjenju nepreverjenih

informacij, govoric, mitov in verovanj, ki si jih izmenjujejo ljudje v vsakdanjem življenju. Nastanejo lahko spontano ali organizirano, z namenom diskriminirati posameznike, socialne skupine ali skupnosti.

- Čustvena komponenta je pomemben del predsodkov, saj jim daje potrebno energijo ter vsebuje pripravljenost človeka za pozitivna ali negativna čustva in vrednotenja v zvezi s predmeti predsodkov. Ta čustvena komponenta daje ton predsodkom in služi kot projekcija lastnih bolečin, strahov ter neuspehov.
- Dinamična komponenta predstavlja pripravljenost za določeno vrsto obnašanja do skupin, v katere so usmerjeni predsodki (Ule, 2005, str. 167).

Predsodki se kažejo predvsem v nespoštljivem, nestrpnem, ponižujočem ali prezirljivem odnosu do drugih in drugačnih. Hitro lahko postanejo družbeno vezivo ter se spremenijo v orodje agresije, preganjanja in opravičila diskriminiranja. Če predsodke potiskamo v anonimnosti vsakdanjega življenja ter jih ne reflektiramo, jim s tem povečujemo moč in vpliv. Na ta način se spreminjajo v nevprašljivo ozadje in opravičilo vsakdanjih diskriminacijskih dejanj ljudi (Ule, 2005, str. 166), kar velikokrat zelo škoduje medosebnim odnosom, preprečuje uspešno sodelovanje in reševanje skupnih težav.

Pomen predsodkov ni toliko v njihovi iracionalnosti in oddaljenosti od stvarnosti, temveč v vrednostnih ocenah, ki jih ponujajo posameznikom in skupinam. Predsodki vodijo naše zaznavanje zunanjega sveta, ne da bi se tega zavedali. Največkrat povzročajo negativno popačenje podobe objekta, povzročajo pa tudi selektivno pozornost, ko je opazovalec pozoren le na tiste vidike obnašanja drugih oseb, ki so skladne z njegovimi predsodki o osebi določenega tipa (Ule, 2005, str. 167).

Značilnosti predsodkov so:

- kompleksnost: predsodki niso posamezne sodbe, ampak sistemi oznak z različno stopnjo diferenciranosti. Na primer karakterizacija »tipičen star človek« je lahko določena z več lastnostmi: bolezen, slab spomin, zmedenost, neaktivnost, zadržanost, apatičnost, nespodobnost, pritoževanje itd.;
- strukturiranost: kategorizacije in predsodki se izoblikujejo na podlagi posploševanja ter razlikovanja na različnih ravneh abstrakcije;

- skupinska specifičnost: predsodki niso samo stvar posameznika, temveč tudi skupin. Predsodki različnih skupin glede istih objektov težijo k čim večjemu medsebojnemu razlikovanju;
- stabilnost: predsodke označuje velika odpornost na spremembe, čeprav popolne stabilnosti predsodkov ni. S staranjem človeka se na primer njegovi predsodki do starih ljudi spreminjajo. Predsodki, ki so človeku osebno blizu, so manj stabilni in so časovno omejeni (Ule, 2005, str. 169–170).

Predsodke oblikujemo skozi socialne izmenjave in odnose z drugimi in so skupek stališč ali prepričanj o članih kake socialne skupine ter izraz čustev in načinov vedenja v odnosu do članov te skupine, nastajajo pa le zaradi pripadnosti teh članov določeni skupini (Ule, 2005, str. 172).

Raziskovalci so definirali štiri osnovne tipe občutkov in sodb, ki so značilni za negativne socialne predsodke:

- občutek superiornosti: predstava o tem, da ima moja večinska skupina več pravic v določenem prostoru in času kot druge skupine;
- občutek, da so manjšinske skupine po naravi drugačne in manjvredne od moje skupine;
- prepričanje o »naravni« pravic dominantne skupine do moči, privilegijev, statusa;
- strah in sum, da manjšinska skupina ogroža moč, privilegije in status naše, dominantne skupine (Ule, 2005, str. 172–173).

Takšne občutke in sodbe lahko v povezavi s starimi ljudmi prepoznamo v izjavah, kjer starejše ljudi/upokojence označujejo kot neprilagodljive in neproduktivne (drugačne in manjvredne v primerjavi z dominantno skupino mlajših, delovno aktivnih ljudi), kot izkoriščevalske (ogrožajo dominantno skupino mlajših, delovno aktivnih ljudi) in nesposobne za odločanje (v primerjavi z naravno pravico do odločanja dominantne skupine mlajših, delovno aktivnih ljudi).

Predsodkov pa ne izražajo le takšne izjave in komentarji, temveč razlikujemo pet stopenj izražanja predsodkov v vedenju človeka ter skupin:

- Opravljanje oziroma ogovarjanje je izraz določenih antipatij v odnosu do drugih skupin. Tak primer so šale in vici, ki izražajo predsodke na navidezno družbeno sprejemljiv način.
- Izogibanje se izraža v ustvarjanju socialne distance do pripadnikov drugih skupin, do katerih imamo predsodke. Lahko se kaže kot individualno izogibanje kontaktom ali na družbenem nivoju kot vzpostavljanje norm oziroma prepek pri vzpostavljanju kontaktov.
- Diskriminacija je neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin in se kaže v preprečevanju dostopa ogroženih skupin do nekih obćih dobrin oziroma v kratenju njihovih osnovnih državljskih svobošćin in pravic, ki jih ima na razpolago dominantna skupina.
- Nasilje je tista stopnja izražanja predsodkov, kjer je ogrožena fizična integriteta ljudi oziroma je onemogoćeno normalno življenje ogroženih skupinskih skupin.
- Genocid se kaže v fizićnem preganjanju, iztrebljanju celih skupin, manjšin in narodov (Ule, 2005, str. 181).

V socialnem delu je pomembno, da poznamo in prepoznamo te različne stopnje izražanja predsodkov in se nanje ustrezno odzovemo. Po predsodkih se namreć ravnaajo tudi samopodobe ljudi, saj so podlaga osebni in socialni identiteti posameznikov in skupin ter usmerjajo delovanje ne samo tistih, ki imajo predsodke, temveć tudi tistih, proti katerim so predsodki usmerjeni in so predmet poniževanja, odrivanja, diskriminacije in zatiranja. V tem primeru se žrtve predsodkov poistovetijo z vsebino predsodkov, predsodki, usmerjeni proti njim, pa postanejo tudi vsebina njihove samopodobe in njihove dejavnosti. Tako pride do samouresnićujoće se napovedi, ko žrtve predsodkov same s svojim obnašanjem opravićujejo predsodke. Tisti, ki izraža predsodke, dobi argumente za svoja ravnanja prav s strani žrtve in krog se zakljući (Ule, 2005, str. 166).

Dragoš (2000) opozarja na razliko med diskriminacijo, zmoto in predsodki. Čeprav diskriminacija najvećkrat vsebuje predsodke in zmote, pa vsaka zmota in predsodek nista diskriminatorna. Zmota je najmanj nevarna oblika redukcije ljudi, stvari ali sveta, ker temelji na predpostavki resnice kot empirićne preverljivosti in jo je zato mogoće popraviti s protidokazom. Predsodki so po drugi strani pred-sodbe, ki se ne ozirajo na dejstva in jih tudi

z dokazi ne moremo spremeniti. Za spreminjanje predsodkov je potrebna privzgoja drugačnih vrednot in ne poučevanje (dokazi). Predsodki sami po sebi učinkujejo kot diskreditacija, ne pa še kot diskriminacija. Diskriminacija se pojavi, ko ima nekdo moč, da ravna skladno s predsodki. Dejansko smo v vsakdanjem življenju vsi polni zmot in predsodkov, saj je takšna že njegova struktura – značilno je namreč, da ga konstruiramo in vzdržujemo s pomočjo raznih tipizacij (Dragoš, 2000, str. 299–300).

Razlogi za diskriminacijo so najpogosteje povsem nezavedna in nenamerna ravnanja, ki izhajajo zlasti iz na videz nevtralnih družbenih pravil, meril ali vzorcev vedenja. Vendar ti dejansko učinkujejo diskriminatorno: otežujejo, ovirajo in preprečujejo dostop do številnih pravic in pravnih interesov ter osebe s posameznimi občutljivimi osebnimi okoliščinami (npr. starejšim) prikrajšujejo za številne življenjske priložnosti (Šetinc, 2012, str. 47).

Žrtve diskriminacije so pogosto začnejo obnašati skladno s predsodki. Začnejo kazati znake, ki drugim dajejo opravičilo, da nadaljujejo z diskriminacijo. To se zgodi, ker predsodki delujejo kot neke vrste prepričanje, ki naj bi se izpolnilo. Če se nekemu zdi, da član njegove družine ni spodoben skrbeti zase, se bo do njega obnašal pokroviteljsko. To pokroviteljstvo pa bo podpiralo njegovo odvisnost. Končni rezultat je, da se vaša pričakovanja izpolnijo (Ule, 2005, str. 185).

Uporaba predsodkov je pretežno nezavedna in avtomatska navada, ki človeku daje občutek zadoščenja. Ljudje imamo veliko pozitivnih in negativnih predsodkov o sebi in drugih, ki nam pomagajo doseči stabilnost v opredeljevanju dogajanj ter nedvoumnost v obnašanju. Vendar pa postanejo predsodki izrazito osebno in družbeno negativni, kadar vodijo posameznike ter družbene skupine do množičnega nasilja nad osebami, ki so objekt negativnih predsodkov (Ule, 2005, str. 168).

Eden od načinov redukcije predsodkov je kontaktna strategija, kjer lahko dosežemo njihovo zmanjšanje med skupinami tako, da povečamo število medosebnih kontaktov in prijateljskih zvez med člani skupin. Predpostavka je, da bo boljše poznavanje resničnega življenja in stvarnih problemov skupin privedlo do bolj racionalnih, utemeljenih ter pravičnih stališč ljudi do tuje in do svoje lastne skupine. Toda Ule (2005, str. 192) v tem kontekstu opozarja, da na predsodke (na splošno) ne vplivajo strategije prepričevanja, poučevanja, boljšega informiranja in boljših medosebnih stikov, razen kadar je to del obsežnejših sprememb v družbenem okolju, kjer predsodki nastajajo in se ohranjajo.

Sama vidim socialne delavke in delavce kot pomemben povezovalni člen med ljudmi različnih generacij, ki se lahko povežejo v skupnih aktivnostih, pogovoru in druženju. Pomembna naloga pa je tudi spodbuda drugih ljudi k razmišljanju in reflektiranju predsodkov ter iskanju pozitivnih značilnosti, ki ljudi povezujejo in omogočajo prijetnejše sobivanje. To je pomembno predvsem pri izboljšanju samopodobe ljudi, proti katerim so uperjeni predsodki, saj je njihovo delovanje ključno za obsežnejše spremembe v družbenem okolju.

Rezultati različnih študij so namreč pokazali, da prihaja do pozitivne spremembe predsodkov predvsem tedaj, ko se vodilni (reprezentativni) člani diskriminiranih skupin začnejo obnašati izrazito neskladno s stereotipnimi domnevami o vedenju članov teh skupin in tedaj, ko skupina pokaže izrazit uspeh. Na ta način se poveča družbeni vpliv manjšin v večinski skupnosti, splošna predstava o manjšini pa se izboljša takrat, ko ta postane dovolj opazna in predvsem zanimiva za večino (Ule, 2005, str. 193).

Če marginalizirana skupina izkazuje nove poteze, ki so pomembne in pozitivne v očeh večine, potem je večja verjetnost, da bo večina začela spreminjati svoje stereotipe o skupini in morda postopoma opuščati predsodke do njih. Ta način je seveda le eden od možnih vzrokov za spreminjanje stereotipov in predsodkov, saj na dejanski proces vpliva še mnogo drugih dejavnikov, ki pogosto niso v dosegu marginalizirane skupine (Ule, 2005, str. 193).

Kot piše Ramovš (2003, str. 26–27), sta v zahodnem svetu zasidrani dve skupini stereotipov. Prva zaničuje starost in ne vidi njenih dobrih možnosti, druga pa naivno ideologizira dobre možnosti v tretjem življenjskem obdobju in je slepa za težave, ki jih prinaša. Obe vrsti onemogočata kakovostno staranje in dobre medgeneracijske odnose, saj zavajata človeka, da ne vidi celotne resničnosti. Človek, ki doživlja stvarnost po stereotipih, ne more ustvarjalno uporabljati svoje dotedanje življenjske zgodbe niti v prihodnosti dosegati tega, kar je zaželeno in možno (Ramovš, 2003, str. 26–27).

1.4. Stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh

V vsakdanjem življenju lahko opazimo, da so zelo razširjeni in zakoreninjeni enostranski, poenostavljeni in posplošeni pogledi na stare ljudi. Še danes je pogosto razumevanje, da si z leti postajajo vsi stari ljudje podobni, in sicer na način, kot ga navaja Požarnik (1981, str. 67). Besedilo je iz jugoslovanskega učbenika psihiatrije in opisuje osebnost zdravih starih ljudi:

»Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom, ravnodušni so, redko se vzburijo, so mirnejši, učljivost pada, raste pa okostenelost mišljenja. Radi se osamijo, ker ne razumejo več sveta, ki se mu vse bolj odtuja. Živijo le v preteklosti. Vse, kar potrebujejo, so počitek, toplota sonca in peči. Čutijo, da je njihova vloga v tem življenju končana. Veliko ljudi se po 65. letu duševno, značajsko in intelektualno spremeni. Te spremembe se imenujejo senilnost. Med glavnimi znamenji staranja sta telesna in duševna utrujenost in nespretnost, zato postanejo stari ljudje togi, ne zmorejo več nobenih spodbud, misli jim krnijo, spomin jih zapušča. Težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, težko opažajo, čustveno otopijo, volja jim slabi. Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi, pojavlja se nagnjenje k neokusnim, opolzkim šalam, seksualnemu iztirjenju in alkoholizmu. Splošna nestrpnost se kaže v dlakocepstvu, nepopustljivosti in samovšečnosti. Starci so konservativni, trmasti, sebični, skopi, itd.« (Požarnik, 1981, str. 67).

Takšen opis »zdravih starih ljudi« je skrb vzbujajoč, saj je poln predsodkov, ki vse stare ljudi označuje z negativnimi lastnostmi (ravnodušnost, togost, življenje v preteklosti, čustvena otopelost, nepotrpežljivost), občutki (jeza, nezaupljivost, slabenje volje, krnenje misli) in aktivnostmi (neokusne šale, seksualno iztirjenje, alkoholizem). Poleg tega, da so navedene izključno značilnosti z negativnim prizvokom, je razbrati tudi to, da naj bi to veljalo za vse stare ljudi. Vsi so si podobni, imajo iste (osebne) značilnosti, potrebe in želje.

Ker je zgornji opis primer predsodkov o starih ljudeh, sem ga uporabila v raziskovalnem delu naloge, in sicer kot izhodišče pogovora o obstoju in izražanju takšnih prepričanj v življenju intervjuvancev.

Stereotipi in predsodki so zelo povezani s prevladujočim družbenim pogledom na smrt (oziroma strahom prej smrtjo) ter poudarkom družbe na spremembah, mobilnosti in hitrosti delovne sile. Večji kot je poudarek na omenjene značilnosti delovne sile, v večji meri bo družba dojemala stare ljudi kot nekonkurenčne ter kot breme za družbo (Nelson, 2011, str. 44).

Predsodke in stigmatiziranje med drugim spodbuja tudi razumevanje starosti z vulgarno (običajno) razumljeno časovnostjo, v kateri so ljudje, opredeljeni za stare, le ostalina preteklosti, neuporabni in nepomembni. Poudarek je na kronološkem sosledju, kjer gre za prehajanje in minevanje kot količinsko dogajanje (»leta minevajo«). Pogosti predsodki, ki izhajajo iz tega razumevanja, so:

- med osebama, ki imata enako število let, ni (starostnih) razlik (starost je število let, ki jih imaš);
- kopičenje števila let pomeni, da starejši kot si, manj si sposoben (vsem letom si dodal eno leto več);
- let ne moreš preskočiti niti se jim izogniti, zato ne moreš več opravljati aktivnosti, ki si jih prej, saj je za to minil ustrezen čas (npr. iti v diskoteko, se poročiti, se izobraževati);
- pri 65 letih starosti imaš natančno 65 let, ne moreš jih imeti ne manj ne več, zato tudi če boš opravljal aktivnosti kot prej, ti ne bo uspelo, saj nisi več takšen, kot si bil (če greš kljub svoji starosti v diskoteko, se poročiš, se zaposliš, itn., ne boš uspešen) (Dragoš, 2000, str. 303).

Stereotipi so pogost način videnja sveta, saj imajo funkcijo kategoriziranja informacij o določeni družbeni skupini. Vsi stereotipi o staranju niso negativni, lahko so tudi pozitivni – na primer to, da je modrost značilnost starih ljudi (Azulai, 2014, str. 3). Pogosti stereotipi o starih ljudeh upodabljajo starost kot obdobje slabega zdravja in delovanja ali pa kot regresijo v otroštvo (Ory, 2003, str. 165).

Stereotipi se lahko skozi čas tudi spreminjajo. Kot piše Ory (2003), je razvidno, da so se nekateri starostni stereotipi v zadnjih tridesetih letih spremenili – nekateri stare ljudi (predvsem tiste v mlajši skupini starih ljudi) vidijo kot ljudi v boljšem položaju, predvsem ekonomskem. Vendar, kot opozarja Ory (2003, str. 165), nobeden od skrajnih pogledov – tradicionalni, kjer so stari ljudje »bolni in revni« ter novejši, kjer so stari ljudje »zdravi in bogati«, seveda ne prikazuje dejanskega življenja velikega števila posameznikov v starejših letih. Med starimi ljudmi obstaja velika raznolikost, zato takšni stereotipi zagotovo ne odražajo podskupin znotraj starejše populacije, prav tako pa tudi ne razlik v starosti, stopnji funkcionalnosti, geografskem bivališču ali etnični/manjšinski pripadnosti.

Stereotipi o starih ljudeh so mešani in predvsem množični. Družba naj bi jih videla kot tople (pozitiven stereotip), vendar tudi kot nesposobne (negativen stereotip), kar je posledica razumevanja položaja starih ljudi v družbi. Ko se stari ljudje vedejo v skladu z negativnim vidikom stereotipa – nesposobnostjo – jih družba prepozna tudi kot bolj tople. Mešana narava stereotipov o starih (topli in nesposobni) vodi k mešanemu vzorcu predsodkov – ljudje do starih ljudi čutijo pomilovanje in občudovanje. Posameznik težko ovrže stereotip

o topli in nesposobni osebi preko stereotipno nekonsistentnega vedenja (Cuddy, Norton in Fiske 2005, str. 266–276).

Družbena vloga je pod močnim vplivom prevladujočih stereotipov. Kot navaja Pečjak (1998, str. 62), starostni stereotipi vključujejo mnogo lastnosti, med njimi pa prevladujejo negativne, kot na primer fizična, intelektualna in spolna nemoč, odvisnost od drugih ljudi, slab spomin, duševna odsotnost, konservativnost, rigidnost, »odštekanost«, prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem, cinizem itd. V tem kontekstu je tudi prepričanje, da so si vsi starejši ljudje med seboj podobni, so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski. Nekoliko redkejši so pozitivni stereotipi, ki prikazujejo stare ljudi kot modre, izkušene in ljubeče do svojih potomcev. Kot vsi stereotipi so tudi starostni stereotipi pomanjkljivi, ker pretiravajo, posplošujejo in pogosto sploh ne ustrezajo resnici, kot jo odkrivajo nepristranske psihološke raziskave (Pečjak, 1998, str. 63).

Stereotipni pogledi na stare ljudi in staranje vodijo k mnogim mitom o staranju. Ory (2003, str. 165) navaja šest mitov, ki so jih z empiričnimi dokazi ovrgli kot napačne.

1. Biti star pomeni biti bolan: čeprav se kronične bolezni in nezmožnost z leti povečujeta, lahko večina starih ljudi počne opravila, ki so potrebna za vsakdanje življenje in so lahko samostojni do visoke starosti.
2. Stari ljudje se ne morejo naučiti novih stvari: stari ljudje so sposobni učenja novih stvari, kar vključuje tako kognitivno vitalnost kot sprejemanje novih vedenj.
3. Stari ljudje ne morejo več veliko vplivati na svoje življenje: koristni učinki priporočenega življenjskega stila se nadaljujejo v prihodnja leta (npr. povečanje telesne aktivnosti).
4. Za dobro staranje so odločilni dobri geni: genetski dejavniki igrajo relativno majhno vlogo pri določanju dolgoživosti in kakovosti življenja. Socialni in vedenjski dejavniki imajo veliko večji vpliv na posameznikovo zdravstveno stanje in delovanje.
5. Stari ljudje niso in ne morejo biti spolno aktivni: čeprav se želja in aktivnost na spolnem področju zmanjšuje z leti, je večina starih ljudi, ki imajo partnerje in nimajo velikih težav z zdravjem, spolno aktivna, čeprav se narava in pogostost odnosov lahko spreminja.

6. Stari ljudje so samo strošek: večina starih ljudi, ki niso zaposleni, so aktivno vključeni in imajo pomembno vlogo pri družini in širši skupnosti. (Ory, 2003, str. 165)

Kot pišeta Mali in Milošević Arnold (2007, str. 65), stari ljudje svoje vedenje prilagajajo družbenim stereotipom o starosti in starih ljudeh. Ker se takšni stereotipni pogledi pogosto pojavljajo v našem okolju, se mi zdi pomembno, da socialne delavke in delavci ponotranjijo te ugotovitve ter ji uporabljajo tako pri zagovorništvu starejših kot tudi za spodbudo in krepitev moči starih ljudi.

Raziskava (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 268) je pokazala, da so udeleženci stare ljudi ocenjevali kot ljudi s precej manj lastnostmi, povezanimi s sposobnostjo, kot pa toplino. V primerjavi z mlajšimi so stare ljudi v večji meri ocenili kot bolj tople in prijazne, pa tudi kot manj ambiciozne, manj odgovorne in tudi intelektualno manj sposobne. Ugotovili so, da so stereotipi, povezani s starostjo, močnejši kot spolni stereotipi, saj so vse stare ljudi (ne glede na spol) ocenili kot bolj ženstvene in manj močate v primerjavi z mladimi. Prav tako so v večji meri motnje spomina pri starih ljudeh označili kot posledico intelektualne nesposobnosti, pri mladih pa kot posledico zmanjšane pozornosti ali truda (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 268).

Vsaka kombinacija stereotipov vključuje vsaj eno od štirih čustev: zavist, pomilovanje, občudovanje in prezir. Zavistni predsodki so usmerjeni k skupinam z visokim statusom in konkurenčnostjo, ki jih ljudje zaznavajo kot grozeče sposobne ter nezanesljive – spadajo v skupino z ocenjeno visoko sposobnostjo in manj topline. Pomilovanje v povezavi s predsodki je povezano s skupinami, ki jih ljudje ocenjujejo z nižjim statusom in nizko konkurenčnostjo. Večinoma je usmerjeno v ljudi s stigmami (npr. fizične okvare), za katere niso sami krivi. Občudovanje je usmerjeno k skupinam, ki jih ljudje vidijo kot zelo tople in zelo sposobne, prezir pa k tistim, ki jih ocenjujejo kot manj spodobne in z malo topline. Ena od raziskav je pokazala, da študenti ob starih ljudeh najpogosteje čutijo pomilovanje. Skupina »stari ljudje« je pri študentih vzbudila več pomilovanja kot 79 % drugih skupin. Izrazili so tudi nekaj občudovanja, medtem ko zavisti in prezira skoraj ni bilo zaznati (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 269).

Starostno diskriminacijo večinoma spremljajo stereotipi, ki se kažejo kot poudarek na negativnih značilnostih in le kronološki starosti, medtem ko so prezrti različni kulturni, socialni in strokovni potenciali ter njihov prispevek mlajšim generacijam in državi. Stari

ljudje se najpogosteje srečujejo z diskriminacijo na področju sociale, zdravstva, zaposlovanja, kulture, izobraževanja, informiranja, politike, varnosti, varnega okolja in raziskovanja. Na področju zdravstva se po besedah Žiberna (2012, str. 21–22) stalno omejuje pravice, kar zlasti prizadene starejše bolnike, invalide in revne, ki ne morejo plačevati zasebnih storitev. Vse slabši naj bi bil dostop do zdravstvenih storitev, rehabilitacije, zdravstvene nege in patronažnih storitev, premalo pa naj bi bilo tudi negovalnih oddelkov, kjer bi usposobili bolnike za vrnitev v domače okolje. Na področju dela in zaposlovanja naj bi starejši delavci vse težje ohranjali delovna mesta, starost pa je ovira tudi za strokovni napredek. Mnogi starejši živijo v neprilagojenih stanovanjih, zaradi starosti in nizkih pokojnin pa nimajo pravice do posojila, da bi si izboljšali pogoje bivanja, ko nastopijo gibalne in druge ovire. Oskrbovana stanovanja za stare ljudi večinoma gradijo izven mest, kar pomeni dodatno izključevanje namesto integracije v življenjsko okolje mlajših generacij.

Kot ugotavlja Hojnik-Zupanc (1999, str. 30–31), so stari ljudje v večji meri opredeljeni kot nesamostojni in odvisni, sami pa se dejansko tako ne počutijo. Razlog vidi v odnosu strokovnjakov do starih ljudi. Socialni, predvsem pa zdravstveni, delavci govorijo pretežno o psihosocialnih in zdravstvenih problemih starih ljudi, ker so z njimi največ v stiku in tako potencirajo problem odvisnosti v starosti. Tudi raziskave so velikokrat zastavljene tako, da preveč poudarjajo težave v starosti, ne iščejo pa dobrih stvari.

Statistični odzivi se v naši percepciji sprožijo avtomatsko kot kateri koli drugi stereotip o drugih stigmatiziranih skupinah. V eni od raziskav (Nosek, Banaji in Greenwald, 2002 v Nelson 2011, str. 43) so ugotovili, da imajo ljudje vseh starosti močna negativna prepričanja o starih ljudeh in da se takšni odzivi pojavljajo brez namernega zavedanja, ki bi vplivalo na zavestne misli, vedenja in občutke do starih ljudi. To ne pomeni, da se glede tega ne da nič storiti. Opazovanje ali razmišljanje o stereotipizirani skupini avtomatsko aktivira stereotipne koncepte in informacije povezane s to skupino – tako pri ljudeh, ki verjamejo v resničnost teh negativnih odzivov (ljudje z močnimi predsodki) kot pri tistih, ki jim ne verjamejo (ljudje s šibkimi predsodki). Ljudje s šibkimi predsodki so bolj motivirani in sposobni preusmeriti vpliv avtomatske aktivacije stereotipov ter namesto tega stigmatizirano osebo videti na podlagi vrednotenja individualnega človeka. Ljudje z močnimi predsodki so manj motivirani za spremembo stereotipov o določeni skupini in zato avtomatsko aktiviranih stereotipnih odzivov ne presežejo.

Kot ugotavlja Nelson (2011, str. 43), je aktivacija starostnih stereotipov res avtomatska, vendar pa je njihov vpliv zagotovo odvisen od tega, kakšen je človek (vrednostni sistem o enakopravnosti, državljanskih pravicah) in kakšna je njegova motivacija, da preseže avtomatsko sproženje negativnih stereotipov in predsodkov. Če so stereotipi o starih ljudeh močno razširjeni, se bodo zaradi splošnega sprejetja težko spremenili, prav zato pa je treba raziskati, kateri dejavniki so tisti, ki bi lahko vplivali na spremenjene poglede in motivacijo posameznika, da preseže stereotipno doživljanje starih ljudi.

1.5. Subjektivno doživljanje starosti in staranja

Sodobne zahodne družbe ustvarjajo podobo starih ljudi in njihovega čustvovanja skladno s svojimi lastnimi cilji in ideološkimi pogledi. Kot piše Mali (2002, str. 317) družba stare ljudi obravnava na način, ki ni primeren:

»Za dvig storilnosti potrebujejo mlado, aktivno populacijo. Stari ljudje so jim v breme. Vzbuja strah in apetit za dohodek, saj kot neaktivni člani družbe (upokojenci) »uživajo sadove« aktivne populacije. Zato jih je treba pahnuti v socialno izolacijo, nekam stran. To se lahko doseže (tudi) z dajanjem občutkov neustreznosti in anonimnosti«.

Socialna izključitev zelo prizadene stare ljudi, saj jim otežuje dostop do ključnih čustvenih in fizičnih virov ter vodi k mnogim negativnim zdravstvenim posledicam. Socialna izolacija vpliva na ponovne hospitalizacije, bolezni in umiranje za rakom in srčno-žilnimi boleznimi ter na duševno zdravje (Cuddy, Norton in Fiske, 2005, str. 278).

Obstaja kar nekaj teorij o razvoju osebnosti, kjer nekateri avtorji zagovarjajo, da ima človekovo življenje določene faze oziroma obdobja, v katerih se pri ljudeh pojavita povsem specifično doživljanje in vedenje. Gre za stopenjske modele staranja, ki temeljijo na domnevi o nepretrganem razvoju človekove osebnosti. Največja slabost takega pristopa je, da je neodvisen od človeka samega in prejšnjih ter sedanjih vplivov okolja. Kot poudarja Požarnik (1981), bi lahko, če bi bilo res tako, zadostoval že podatek o starosti posameznika in bi že vedeli vse o njem, od njegovega telesnega zdravja do tega, o čem premišluje in kakšni problemi ga tarejo. Jasno je, da nekega obdobja v življenju nikoli ne moremo razumeti, če ne upoštevamo vse človekove prehojene življenjske poti (Požarnik, 1981, str. 69).

Duševnost se v življenju ne spreminja vzporedno z biološkimi spremembami ali celo odvisno od njih, temveč je odvisna od psiholoških, socialnih in ekoloških pogojev. Nepretrgan razvoj osebnosti in osebnostnih potez je tako res malo verjeten. Seveda se osebnost v dobrem ali slabem zelo spreminja do smrti, za kar so odločilni večji dogodki in pretresi v življenju. Človekova osebnost pa se ne spreminja le pod vplivom osebnih dramatičnih zunanjih dogodkov, temveč je za njeno preoblikovanje večkrat bolj pomembno, kako kdo nekaj doživlja oziroma vidi kakor to, kako je v resnici. Osebnost tako ni neizogibno posledica socialnih sprememb, čeprav se večina starih ljudi obnaša drugače, zgolj zaradi norm in pričakovanj okolja ali drugih objektivnih družbenih razmer (Požarnik, 1981, str. 69–72).

Stari ljudje imajo o sebi pogosto popolnoma drugačno mnenje, kot ga o njih oblikujejo drugi na podlagi stereotipnih predstav o starosti. Te namreč determinirajo mentaliteto določene družbe in njeni člani jih usvojijo v procesu socializacije. Zdravi stari ljudje imajo navadno občutek, da so se v svojem življenju bolj malo spremenili, kar dokazuje njihov močni občutek identitete. Le redki imajo težave pri osmišljanju svojega življenja po upokojitvi. Toda zaradi neskladja med notranjo in zunanjo perspektivo, tj. med samopodobo starih ljudi in njihovim stereotipom, se lahko pojavi konfliktna situacija. Stereotipi, ki jih razvije družba o starih ljudeh, lahko delujejo kot »samoizpolnjujoče se prerokbe«. Uresničitev stereotipnih predpostavk nato povratno vpliva na njihovo validacijo in okrepitev (Kovačev in Zaletel, 2006, str. 114).

Kot piše Mali (2002, str. 318) se starim ljudem stereotipno določajo tudi emocije. Stari ljudje so po splošnem prepričanju čustveno vezani na preteklost in to veliko bolj kot mladi ljudje, zato se predvsem izključno njim predpisujejo nostalgичni občutki in razpoloženja. Do preteklih dogodkov naj bi po stereotipih stari ljudje izražali različna čustva – med najpogostejšimi sta obžalovanje in jeza. Pogosto jim pripisujejo tudi zmedenost kot tipično lastnost, čeprav se pojavlja v vseh življenjskih obdobjih in pri vseh starostnih skupinah. Zmedenost in pozabljivost sta značilni za določeno skupino starejših ljudi (zlasti za bolnike z Alzheimerjevo boleznijo in drugimi oblikami demence), česar pa seveda ne moremo posplošiti na vse starostnike (Mali, 2002, str. 318).

Kako se posameznik odziva na proces staranja, je odvisno od prožnosti in načina mišljenja o staranju nasploh. V naši kulturi po navadi skrivamo svoja leta, prav tako pa tudi

verjamemo, da so starejše osebe manj socialno privlačne in zaželene. Kristančič (2005, str. 41) navaja dva pogleda na to, kaj pomenijo naraščajoča življenjska leta:

- da je staranje temačna prihodnost, počasno drsenje v senilnost in okostenelost, počasna smrt naše kulturne vitalnosti ter kreativnosti ali
- da je staranje razširitev življenjskih možnosti, obogatitev možnosti za življenje, nova svoboda in nova upanja.

Naše negativne zamisli o procesu staranja izhajajo iz dejstva, da pretirano povzdigujeemo mladost. Če je mladost igriva, živahna, polna energije in spolno privlačna, potem so stare osebe toge, staromodne, nekompetentne, aseksualne, nekreativne, bolne in počasne. Tudi najmanjših znamenj staranja ne pojmujeemo kot zorenje, ampak kot nazadovanje in bližanje smrti (Kristančič, 2005, str. 42).

Pomembno se je zavedati, da razlik med starejšimi in mlajšimi ne moremo prepisovati le razlikam v starosti, ampak je treba upoštevati tudi razlike v vzgoji, življenjskih izkušnjah, izobrazbi in realnem položaju v svetu (Požarnik, 1981, str. 72).

Najbolj izrazite negativne primerjave med mladostjo in starostjo naj bi se kazale v teh trditvah in stališčih, ki jih opisuje Kristančič (2005):

- če so mladi dobri, starejši morajo biti slabi;
- če hočejo mladi imeti vse, morajo starejši to izgubiti;
- če so mladi dinamični in kreativni, so starejši okorni in neumni;
- če so mladi lepi, so starejši grdi;
- če je mladost zanimiva, mora biti starost dolgočasna;
- če so otroci naše jutri, potem so starejši naše včeraj;
- mladost je zdravje, starost je bolezen (Kristančič, 2005, str. 42).

Čustev ne moremo razumeti le v kontekstu posameznika, kot njegov notranji, subjektivni svet, ampak nujno tudi v kontekstu družbe, v kateri človek živi. Družbe predpisujejo primerno čustvovanje in izražanje čustev tudi svojim najstarejšim članom, kar je oblika družbenega nadzora nad vsebino in načini izražanja čustvovanja starih ljudi. Ti si pogosto prizadevajo vzbuditi družbeno pričakovano čustvo, torej čustvo, za katero menijo, da ga morajo občutiti (Mali, 2002, str. 317).

Raziskave iz prejšnjih let kažejo, da se v povprečju stari ljudje počutijo mlajše, kot so zares stari in da so v splošnem zadovoljni s staranjem, ne glede na visoko pojavnost negativnih sprememb, povezanih s starostjo (Kleinspehn-Ammerlahn, Kotter-Grühn in Smith, 2008, str. 377). To, da se ljudje počutijo mlajši in so zadovoljni s staranjem, kaže na pozitivno samopodobo ob staranju. Kleinspehn-Ammerlahn, Kotter-Grühn in Smith (2008) so izvedli raziskavo, v kateri so ugotavljali, kako se subjektivna starost in zadovoljstvo s staranjem spreminja skozi čas ter skušali identificirati potencialne vire individualnih razlik v spremembah. V šestih letih so skušali ugotoviti, ali se je »občutena« starost, »fizična« starost in zadovoljstvo s staranjem pri sodelujočih (starostne skupine od 70 do 95 let) spremenilo ter kako. Rezultati raziskave so pokazali, da so udeleženci svoje počutje in videz v splošnem ocenili z manj leti, kot jih dejansko imajo ter pokazali relativno visoko stopnjo zadovoljstva s staranjem skozi čas. Odkrili so, da v povprečju ni časovno povezanih sprememb v občuteni starosti, se je pa z leti zmanjšala razlika med oceno »fizične« starosti in dejanske starosti, zadovoljstvo s staranjem pa se je zmanjšalo. Presenetili so rezultati, ki so pokazali, da so se ljudje v vseh šestih letih počutili v povprečju 13 let mlajši, kot so bili dejansko stari. Ni sicer znano, ali se star človek, ki se počuti mlajšega, tako tudi obnaša in ga zato drugi ljudje vidijo kot mlajšega, vendar pa bi medosebni odnosi v takem kontekstu lahko spodbudili pozitivno počutje in pripomogli k boljšemu zdravju (Kleinspehn-Ammerlahn, Kotter-Grühn in Smith, 2008, str. 382–384).

Raziskovanje subjektivnega zaznavanja staranja in razlik, ki se pojavljajo s časom, je pomembno za razumevanje prožnosti in vitalnosti osebnosti starega človeka. Vseeno pa je, ne glede na takšne »spodbudne« rezultate raziskave, treba razmisliti o dejstvu, da je zelo mogoče, da ljudje ponotranjijo stereotipna prepričanja o starosti in starih ljudeh, kot jih narekuje družba. S tem ko se označujejo za mlajše, se lahko (nezavedno) skušajo »izogniti starosti«, saj vedo, da ta prinaša družbeno stigmo.

Pogledi na staranje so tako pomemben del posameznikove subjektivne teorije o razvoju, ki je sestavni povezovalni element med posameznikom in njegovim družbenim, kulturnim ter osebnim okoljem. Misli in pogledi o staranju se razvijajo skozi izkušnje, kulturno posredovanje in opazovanja ter vplivajo na področje delovanja, osebne cilje, samoocenjevanje in aktivnosti (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 17).

Videnje samega sebe v poznejših letih je tako lahko negativno (doživljanje tega obdobja kot dolgočasnega, socialno izoliranega, prevladujoče slabo zdravje itd.) ali pozitivno (dolgo

življenje, polno živahnosti, dejavnosti). Prav pogled na staranje pa lahko zelo vpliva – tako zavestno kot podzavestno – na osebno in socialno graditev prihodnosti (Kristančič, 2005, str. 43). Glede na splošno prevladujoče starostne stereotipe in predsodke v naši družbi je lahko dejansko pozitivno sprejemanje starosti precej težka naloga.

Za uspešno staranje so zagotovo pomembni tudi drugi vidiki našega življenja, ki jih ne moremo v celoti kontrolirati (npr. fizične, finančne, socialne in politične omejitve) in ki vplivajo na to, kaj lahko storimo v različnih obdobjih našega življenja – drža človeka in vizija za naslednja leta sta ključni pri zorenju in staranju (Kristančič, 2005, str. 43).

To spoznanje se mi zdi izredno pomembno pri raziskovanju doživljanja staranja in starosti pri ljudeh. Sprejemanje in ustvarjanje lastne podobe na podlagi stereotipov, predsodkov in prevelikih pričakovanj družbe močno vpliva na negativno samopodobo človeka v poznejših letih. Prav zato bi se morale, kot poudarja Kristančič (2005, str. 43), generacije v poznih letih življenja bojevati proti stereotipom o staranju tako pri sebi kot v svojem neposrednem okolju.

V tem oziru vidim poslanstvo in nalogo socialnih delavk in delavcev pri iskanju ter aktiviranju virov moči posameznikov in posameznic, pri opozarjanju na stereotipe, predsodke in diskriminacijo starih ljudi.

1.6. Subjektivno doživljanje starosti in staranja v luči stereotipov ter predsodkov

Kot navajajo Kornadt, Voss in Rothermund (2015, str. 3), je spoznavanje in razumevanje, kako se skozi čas spreminja »jaz« starajoče osebe ter kateri dejavniki vplivajo na njegov razvoj in pod kakšnimi pogoji, pomemben predpogoj za razumevanje uspešnega staranja.

Pri raziskovanju osebnostnega razvoja imajo pomembno vlogo tudi starostni stereotipi, ki so mentalne reprezentacije splošnih lastnosti in vedenj starejših oseb. Ti imajo lahko velik vpliv na osebnost v kasnejšem obdobju življenja. Pogledi na staranje so sestavni del človeka, saj vplivajo na individualna pričakovanja in cilje ter področja delovanja (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 3).

Stereotipi in diskriminacija na podlagi starosti vodi k temu, da lahko ljudje, ki so podvrženi negativnemu stereotipiziranju, te negativne vidike sprejmejo in delujejo v skladu z njimi, kar prinaša škodljiv vpliv na njihovo samopodobo, samozavest in zmožnosti. Stereotipiziranje – ne glede na odziv, ki je lahko sprejetje, zanikanje ali izogibanje –

razvrednoti osnovno vrednost in dostojanstvo človeka ter ima lahko zelo negativne posledice (Ory, 2003, str. 166).

S pomočjo zelo natančnih eksperimentalnih metod so stare ljudi izpostavili stereotipom in pri tistih, ki so bili izpostavljeni negativnim stereotipom, ugotovili zmanjšano zmogljivost pomnjenja, manjšo učinkovitost in voljo do življenja. Negativni stereotipi so tudi zvišali kardiovaskularni odziv na stres, medtem ko so imeli pozitivni stereotipi varovalni učinek in so fizične spremembe postavili nazaj v izhodiščno stopnjo (Ory, 2003, str. 166).

Po teoriji raziskovalke Levy (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 4–6) človek starostne stereotipe ponotranji takrat, ko postanejo zanj pomembni. Starostni stereotipi se po navadi razvijejo v mlajših letih, ko se človek še ne uvršča v skupino starih ljudi. Stereotipi o starih ljudeh se tako vzpostavijo in utrdijo v zgodnjih obdobjih življenja. Ko človek enkrat postane starejši, se stereotipi prej druge skupine spremenijo v stereotipe skupine, ki ji oseba sedaj pripada. Na ta način človek stereotipe ponotranji, ta proces samostereotipiziranja pa je prvi pogoj za vpliv starostnih stereotipov na vedenje in telesno počutje. Na podlagi različnih raziskav avtorji ugotavljajo, da se to, kaj ljudje mislijo o »starih ljudeh«, skozi proces lastnega staranja integrira v osebnost človeka (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 4–6).

Rezultati so pokazali, da se stari ljudje močno zavedajo, da jih drugi vidijo kot »stare«, vendar so pogosto negotovi pri izrekanju trditev, da jih drugi obravnavajo kot stare ali so podvrženi diskriminaciji na podlagi starosti. Kot pišejo Minichiello, Browne in Kendig (2005, str. 275), lahko to delno razložimo s tem, kako sami pojmujejo koncept starosti in načini, kako se ločijo od širše skupine starih ljudi. Beseda »staranje« je povezana s pozitivnimi vidiki življenja starih ljudi, ki potekajo istočasno z zunanjimi znaki staranja. Beseda »star« ima simbolni pomen, ki obsega najbolj splošne, negativne stereotipne vidike starih ljudi. Iz izjav anketirancev je razvidno, da ima staromrzištvo v medosebnih odnosih največji učinek na lastno zavedanje starega človeka ter na njegov občutek varnosti v družbi. Staromrzištvo je tako kompleksen pojav, ki je rezultat ponotranjenega zavračanja lastnega staranja zaradi predpostavk in prepričanj o starosti in staranju, ki jih lahko zaznamo v jeziku in kulturi vsakdanjega življenja (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 275).

Takšni rezultati odkrivajo, kako pomembno je, da razumemo in artikuliramo resnične izkušnje starih ljudi. Razumevanje staromrzištva pri starih ljudeh je odvisno od tega, kako

imajo sami razvito zavedanje o tem, da spadajo med »stare«. To lahko pojasni dejstvo, da je bilo manj vidnih družbenih gibanj proti staromrzništvu, ter manjše zavedanje, da se dogaja diskriminacija na podlagi starosti. Nekateri stari ljudje verjamejo, da morajo sprejeti to, kar se dogaja. Čeprav se srečujejo s stereotipiziranjem ter opazijo ali doživijo diskriminacijo, vse to sprejmejo z vdanostjo in občutkom nemoči, da bi lahko takšno vedenje ali dejanja spremenili ali preprečili. Lahko si mislijo, da stari ljudje nimajo družbene moči za spreminjanje situacije in je zato najboljša, da to sprejmejo, da jih z odzivom še dodatno ne poslabšajo (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 276).

V eni od raziskav so Levy in sodelavci (2002, str. 263) ugotovili, da ljudje, ki imajo bolj pozitivno samopodobo staranja, živijo v povprečju 7,5 let več kot tisti, ki staranje dojemajo bolj negativno. Takšne ugotovitve so po mnenju Oryja (2003, str. 167) močen dokaz za to, da lahko razumemo ponotranjanje negativnih stereotipov kot pomemben dejavnik tveganja za zdravje.

1.7. Socialno delo s starimi ljudmi

Stari ljudje imajo glede na svojo osebnostno strukturo in položaj različen odnos do sebe in življenja. Pri iskanju ustrezne rešitve problema je ta odnos zelo pomemben, ker odraža stanje in sposobnost starega človeka, njegovo moč ali nemoč, da bi zaščitil svojo integriteto in pravice ter uresničil svoje upravičene želje in izboljšal svoj položaj (Ivajnsič, 2000, str. 434).

Poslanstvo socialnega dela je v tem, da razvija in širi življenjske priložnosti za ljudi, ne da bi jim pri tem predpisovali, kaj je najboljša rešitev za njihove potrebe. Posebna funkcija socialnega dela, ki je ne opravlja nobena druga stroka, je tudi pomoč ljudem, ki jim grozi socialna izključenost, oziroma tistim, ki so se že znašli v takem položaju (Ivajnsič, 2000, str. 433–434).

Metode socialnega dela s starimi ljudmi se ne razlikujejo občutno od metod na drugih področjih socialnega dela, vendar jih prilagajamo glede na specifične značilnosti življenja ljudi v tretjem življenjskem obdobju:

- Pomembno je, da smo pozorni na število vlog, ki jih ima star človek v življenju, še posebej na njegove cenjene in spoštovane vloge, saj se na te lahko opiramo pri krepitvi moči starih ljudi.

- Pri sporazumevanju in vodenju pogovora moramo biti pozorni na to, kakšno je fizično zdravje starega človeka, kako dolgo lahko sodeluje v pogovoru, kako dobro nas vidi, sliši ipd. Poleg besednega sporazumevanja uporabljamo tudi spretnosti nebesednega, pozorni moramo biti na mimiko telesa. Pogovora ne smemo snemati brez privolitve starega človeka. Če je treba, si ga zapisujemo in zapis tudi pokažemo ali ga preberemo.
- Pri delu s starimi ljudmi si moramo vzeti čas, da nam ljudje lahko pripovedujejo, povedo res vse, kar nam želijo povedati. Pri našem delu ne sme prevladati težnja po pridobivanju zgolj tistih podatkov, ki jih potrebujemo za to, da opravimo svoje administrativne naloge. Pomembno je, da poslušamo življenjske zgodbe starih ljudi, saj lahko iz njihovih izkušenj pridobimo pomembne podatke za nadaljnjo pomoč.
- Pomembno je, kako ravnamo s statusom, ki ga je imel star človek v domačem okolju pred prihodom v institucijo. Nikakor ne smemo prezreti njegovega statusa po odhodu v institucijo.
- Kadar je v ospredju našega dela opazovanje, moramo starega človeka seznaniti s tem, da ga bomo opazovali, na primer pri opravljanju določenih opravil. Vprašanje je, kako bomo opazovanje izvedli in koliko časa ga bomo izvajali. Z opazovanjem lahko dopolnimo znanje in védenje o življenju starega človeka.
- Z načinom dela si moramo prizadevati za okrepitev socialne mreže starega človeka. V naše delo moramo bolj vključevati prostovoljce in si prizadevati za to, da postanejo naši laični sodelavci.
- Pomembno je raziskovanje odnosov med starim človekom in njegovimi družinskimi člani.
- Naš način dela mora biti usmerjen v krepitev medgeneracijskih odnosov. Pri tem moramo biti pozorni, kaj vsaka od generacij lahko pridobi in katero znanje poda drugi generaciji. Npr. babica, ki je bila učiteljica, lahko pomaga vnukom pri učenju, vnuki pa jo naučijo uporabljati mobilni telefon.
- Pomembno je, kakšen značaj ima socialna delavka. Ne sme biti apatična.
- Pri socialnem delu s starimi ljudmi pogosto delamo s konkretnim starim človekom. Vendar pa je treba delati tudi s skupnostjo, v kateri star človek živi. Pri tem moramo biti pozorni na razvoj skupnostnih oblik dela s starimi ljudmi (Mali, 2015, str. 8).

Kot odgovor na demografske spremembe se vse bolj razvija socialno delo s starimi ljudmi, ki je že pripomoglo k prehodu od socialno-gerontološkega prek vmesnega bolnišničnega modela

do socialnega modela obravnave uporabnikov (Mali, 2013, str. 60).

Spreminja se tudi odnos do starih ljudi. K temu pripomore tudi socialno delo z opozarjanjem na anti-diskriminatorno delo in s spremembo poimenovanj uporabnikov. Socialno delo je kot stroka pomembno pri delu s starimi ljudmi tudi zato, ker mobilizira moč in vire starih ljudi, deluje na vseh ravneh človekovega življenja, se spoprijema s problemom osamljenosti, pomanjkanjem medgeneracijskega povezovanja, alkoholizmom, nasiljem in zlorabami starih ljudi (Mali, 2013, str. 57–63).

Vsak človek si želi starost preživeti čim bolj kakovostno. Vsak pa ima tudi svojo enkratno predstavo o tem, kakšna je zanj kakovostna starost. Zato je naloga socialnih delavcev in delavk, da se na vsakem koraku zavedajo heterogenosti potreb starejših in da vedno izhajajo iz perspektive moči uporabnikov. Šele tako lahko pristopajo do njih s pomočjo koncepta pravic in ne koncepta skrbi, ki je še vedno najbolj razširjen v sistemu socialnega varstva in na podlagi katerega so vzpostavljene storitve neprilagojene starim ljudem, saj so jih načrtovali strokovnjaki, namesto na podlagi potreb in ciljev uporabnikov samih (Breznik, 2015, str. 50).

Socialne delavke in delavci moramo spodbujati starega človeka k soodločanju pri načrtovanju in izboljševanju socialnovarstvenih storitev. Le če zares ugotovimo potrebe starega človeka in raziščemo njegov življenjski svet, bomo soustvarili odgovore, ki mu bodo omogočili kakovosten vsakdan (Breznik, 2015, str. 50).

Dragoš (2000) poudarja, da je pri socialnem delu s starimi ljudmi pomembno obdržati občutek za »biti star« – tukaj gre najprej za »biti« in šele nato »star«, pomembno pa je tudi, da ob tem ne ignoriramo atributov starosti. Starosti namreč ne smemo odmisлити in zatajiti z redukcijo na vsakdanje floskule, kot so »leta niso pomembna, važno je, kako se počutiš« ali »ni razlike med mladimi in starimi«. S takšnimi izjavami se namreč izogibamo tesnobi in skrbi, ki ju sproža vprašanje, kakšen smisel ima biti star (Dragoš, 2000, str. 31).

Socialni delavec, ki dela s starimi ljudmi, jih mora spodbujati k samostojni dejavnosti in jo podpirati, skupaj s starim človekom definirati smiselne ter človeka vredne ponudbe in storitve ter v splošnem spremljati in podpirati starega človeka. Socialni delavec bi se moral

znati uživati vanje in v njihov svet, znal naj bi komunicirati, se znajti v interakcijah, jim prisluhniti ter reflektirati njihovo doživljanje in izkušnje (Mesec, 1996, str. 238).

Starim ljudem bi večjo kakovost življenja omogočil tudi zagovornik. Dobro zastavljen koncept zagovorništva starih ljudi zadovoljuje potrebe v različnih obdobjih njihovega življenja, v različnih situacijah, v institucionalnem okolju in skupnosti. Prilagaja se različnim ranljivim skupinam starih ljudi in odpravlja diskriminatorski pogled nanje (Mali, 2011).

Zagovornik govori za drugega človeka oziroma govori v korist druge osebe. Profil zagovornika se uporablja predvsem takrat, ko uporabnikove pravice in potrebe niso upoštevane. Namen zagovorništva je povečati občutek moči in samozaupanja uporabnika, pripomore k njegovi asertivnosti, poveča možnost izbire v življenju in izboljša kakovost življenja. Hkrati pa zmanjšuje izključenost, prikrajšanost in zmanjšuje občutke izgube (Ambrožič in Mohar, 2015, str. 57).

Aktivno vključevanje v procese pomoči staremu človeku omogoča možnost izbire, nadzora, soustvarjanja rešitev in krepi uporabnikovo moč. Participacija uporabnikov v procesih pomoči poteka na različne načine, na primer pri oblikovanju novih pobud in sprejemanju odločitev, pri širjenju pravic uporabnikov za vključevanje v programe po lastni želji, brez obveze in prisile, pri uveljavljanju predlogov, pri zahtevah po informiranosti o virih, pri dostopnosti do usposabljanja in zagovorništva ipd. (Ambrožič in Mohar, 2015, str. 57).

Metoda osebnega načrtovanja in izvajanja storitev za delo s starimi ljudmi je ena od pomembnejših metod. V družbi velikokrat prevladuje prepričanje, da so stari ljudje neaktiven del prebivalstva in da se z njim ni treba ukvarjati. Zavedati se je treba, da je to prepričanje zmotno, saj stari ljudje opravijo veliko neplačanega dela (skrb za vnuke, pomoč v gospodinjstvu itd.), so aktivni in so med drugim tudi glavni vir modrosti. Vse to dokazuje, da bi metoda osebnega načrtovanja in izvajanja storitev zanje bila primerna z vidika določanja in uresničevanja kratkoročnih ciljev, razporejanja prostega časa (predvsem takoj po upokojitvi, ko tega časa kar na lepem postane preveč), smisla življenja, ovrednotenja starejšega obdobja življenja in drugo. Omenjena metoda socialnega dela lahko človeka spodbuja k aktivnemu življenju, sodelovanju v skupnosti, hkrati pa preprečuje zapadlost v negativno miselnost in vdajo (Ambrožič in Mohar, 2015, str. 60).

Kot navaja Rozman (2012, str. 33) je za preprečevanje nasilja, neenakosti, izključevanja, predsodkov in diskriminacije starih ljudi nujno, da se zagotovi naslednje:

- posluh državnih organov in lokalne skupnosti,
- omogočanje nudenja pomoči – zdravstvo (dostopnost, čakalne vrste ...),
- financiranje programov, ki omogočajo večjo kakovost življenja starejšim (prostorska in kadrovska stiska v domovih starejših, medsebojna pomoč starejših – druženje, ozaveščanje),
- možnosti, da lahko starejši ljudje ostanejo v domačem okolju – nudenje pomoči (omogočiti pomoč »rdeči gumb« za prebivalce celotne Slovenije),
- omogočanje dostopnosti (ureditev prevozov) do zdravnika, institucij, trgovine, pošte itd.,
- ureditev infrastrukture za potrebe starejših, bolnikov in invalidov (klančine, primerna izbira gradbenih elementov, materialov – steklo, ogledala, brušeni materiali – marmor),
- ureditev v avtobusnem in železniškem prometu – prilagojeno starejšim ali težje gibljivim (Rozman, 2012, str. 33).

Vsak posameznik, mlad, star ali srednjih let, je oseba zase, z lastno življenjsko zgodbo, izkušnjami, znanjem, potrebami, stiskami, željami in spretnostmi, ki jih izraža v interakcijah z drugimi ter s svojim okoljem. Prav zato se na populacijo starih ljudi ne smemo osredotočiti kot na homogeno skupino, saj imajo njihove raznovrstne življenjske izkušnje veliko vrednost in se iz njih tako posameznik kot tudi sama stroka socialnega dela lahko veliko naučita (Ambrožič in Mohar, 2015, str. 57).

2. PROBLEM

Stari ljudje se pogosto srečujejo s težavami, ki izhajajo iz predsodkov, pogojenih z njihovimi leti oziroma s starostjo. Stereotipni pogledi lahko izhajajo iz različnih virov, med drugim zaradi pomanjkanja znanja o dejanskem statusu starih ljudi, pomanjkanja tesnejših stiskov s starimi ljudmi ter strahu pred tem, da bi postali stari, kar se kaže kot distanciranje sebe od pojma »biti star« (Ory, 2003, str. 165). V takšni klimi se hitro razraščajo stereotipi, predsodki in razni miti, ki seveda ne odsevajo stvarne slike ter so lahko žaljivi in škodljivi, saj ljudem preprečujejo, da bi bili polno vključeni v družbo in enakovredno obravnavani, več raziskav pa je celo pokazalo, da napačne predstave o procesu staranja negativno vplivajo na zdravo staranje (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 277).

Pogledi na staranje so pomemben del posameznikove subjektivne teorije o razvoju. Misli in pogledi o staranju se razvijajo skozi izkušnje, kulturno posredovanje in opazovanja ter vplivajo na področje delovanja, na osebne cilje, samoocenjevanje in aktivnosti (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 17). Pomembno je, da razumemo in artikuliramo resnične izkušnje starih ljudi. Razumevanje predsodkov in stereotipov pri starih ljudeh je odvisno od tega, kako imajo sami razvito zavedanje o tem, da spadajo med »stare«. To lahko pojasni dejstvo, da je bilo manj vidnih družbenih gibanj proti predsodkom in stereotipnim pogledom ter manjše zavedanje, da se dogaja diskriminacija na podlagi starosti. Čeprav se ljudje srečujejo s stereotipiziranjem ter opazijo ali doživijo diskriminacijo, vse to sprejmejo z vdanostjo in občutkom nemoči, da bi lahko takšno vedenje ali dejanja spremenili ali preprečili (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 276).

Pri socialnem delu s starimi ljudmi je pomembno, da krepimo njihovo moč, da pridobijo več samozavesti, se stereotipnih vedenj zavedajo in jih skušajo odpraviti ter da so tudi socialni delavci in delavke izredno pozorni na takšna mišljenja in ravnanja, jih obsodijo ter z ozaveščanjem ljudi stremijo k zmanjševanju predsodkov o starosti in starih ljudeh.

Raziskovanje stereotipov, predsodkov in diskriminatornega ravnanja z vidika starih ljudi lahko pripomore k novemu znanju o doživljanju predsodkov in stereotipnih vedenj pri starih ljudeh. Na podlagi tega lahko bolj natančno ugotovimo, kakšne so njihove izkušnje, kaj jim je pomembno, kaj si želijo, kaj bi jim lahko pomagalo ter na kakšen način lahko družba in socialne delavke/socialni delavci pripomoremo k zmanjševanju takšnega vedenja, ki je škodljivo za ljudi in družbo. Z raziskavo želim prispevati k boljšemu razumevanju

doživljanja starosti ljudi v svojem lokalnem okolju ter s pomočjo ozaveščanja o negativnih odzivih okolja ljudi spodbuditi k razmišljanju o svojih stereotipnih pogledih na starost ter na ta način odpraviti strah pred staranjem in zmanjšati predsodke, ki onemogočajo kakovostno medgeneracijsko sobivanje. Pri socialnem delu je še posebej pomembno, da se socialne delavke in delavci zavedajo svojih morebitnih stereotipnih pogledov in predsodkov ter jih ustrezno reflektirajo.

Raziskovalna vprašanja

Raziskovanje stereotipov, predsodkov in diskriminatornega ravnanja z vidika starih ljudi lahko pripomore k novemu znanju o doživljanju predsodkov in stereotipnih vedenj pri starih ljudeh. Na podlagi tega lahko bolj natančno ugotovimo, kakšne so njihove izkušnje, kaj jim je pomembno, kaj si želijo, kaj bi jim lahko pomagalo ter na kakšen način lahko družba in socialne delavke/delavci pripomoremo k zmanjšanju takšnega vedenja, ki je škodljivo za ljudi in družbo.

Za raziskovanje teme sem oblikovala naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako stari ljudje doživljajo odzive na starost v lokalnem okolju in v socialni mreži?
- Kako stari ljudje doživljajo starost in kakšen odnos imajo do nje?
- Kako stari ljudje prepoznavajo in doživljajo stereotipe, predsodke in diskriminacijo zaradi starosti?

3. METODOLOGIJA

3.1.Vrsta raziskave

Raziskava je empirična in kvalitativna, ker so zbrano osnovno izkustveno gradivo besedni opisi in pripovedi, ki sem jih zbrala s pomočjo intervjujev, gradivo pa je obdelano in analizirano na beseden način. Poleg tega je raziskava deskriptivna, saj je njen namen ugotoviti, kako svojo starost in odziv okolice do starih občanov doživljajo ljudje, ki še vedno živijo doma in so mobilni. Na ta način želim dobiti vpogled v izkušnje in doživljanje starosti ter izkušnje s stereotipiziranjem ter diskriminacijo pri starih ljudeh, ki imajo večjo možnost interakcije z različnimi ljudmi v okolju.

3.2.Merski instrument in viri podatkov

Kot merski instrument za zbiranje podatkov v raziskavi sem uporabila vodilo za nestandardiziran intervju, ki sem ga za potrebe raziskovanja pripravila sama. Vodilo je sestavljeno iz petih tem, pri vsaki temi pa so vključena dodatna vprašanja, ki so pomagala, da smo posamezno temo lažje obdelali. V raziskavi sem uporabila dva vprašalnika, ker sem intervjuvala dve skupini oseb. Eden je bil pripravljen za intervjuje starih oseb, drugi pa za strokovni delavki, ki pri svojem delu sodelujeta s starimi ljudmi. Opravila sem osem intervjujev – šest s starimi ljudmi in dva s strokovnima delavkama.

Vprašalnik vsebuje naslednje teme:

- Starost v sodobni družbi
- Doživljanje starosti
- Odzivi ljudi na starega človeka
- Pogled na stereotipe in predsodke o starosti in starih ljudeh

Vodila za intervju so priložena v Prilogi 1 in Prilogi 2.

3.3.Populacija in vzorec

Populacijo raziskave predstavljajo ljudje, starejši od 70 let, ki so v obdobju zbiranja podatkov živeli v Postojni (doma ali v domu upokojencev). Uporabila sem neslučajnostni priložnostni vzorec. Kriteriji za izbor intervjuvancev ljudi je bila starost nad 75 let. Accetto in drugi (1987 v Hojnik-Zupanc, 1999, str. 104) so v Sloveniji definirali »mlajšo« in »starejšo« skupino stare populacije: mlajša skupina je omejena s kronološko starostjo od 60

(65) do 75 (80) let, starejša skupina pa s kronološko starostjo 75 let in več. V raziskavo so vključene osebe, ki spadajo v starejšo skupino, kar pomeni, da dlje časa spadajo med starejšo populacijo in lahko predvidevamo, da imajo več izkušenj z doživljanjem starosti ter z njo povezanimi stereotipi in predsodki.

Ker imajo ženske daljšo pričakovano življenjsko dobo kot moški (leta 2015 je bila povprečna starost umrlih žensk 81 let, umrlih moških pa 73 let, vir www.stat.si), sem za intervjuje izbrala štiri ženske in dva moška. Ker ocenjujem, da bivanjsko okolje lahko vpliva na doživljanje starosti in stereotipov, povezanih z njo, sem intervjuvala tri ljudi (dve ženski in enega moškega), ki še živijo v domačem okolju v Postojni in so mobilni (kar pomeni, da lahko gredo sami ven po opravkih, kjer so v stiku tudi z drugimi ljudmi), in tri (dve ženski in enega moškega), ki živijo v institucionalnem varstvu v Domu upokojencev Postojna (pogosti stiki z zdravstvenim in drugim osebjem).

Stvarni pogoj je bil, da je oseba starejša od 75 let, krajevni pogoj, da oseba živi na območju krajevne skupnosti Postojna, časovni pa, da so bili intervjuji izvedeni med 1. 10. 2017 in 30. 1. 2018.

Imena intervjuvancev in intervjuvank nisem uporabila, ker so intervjuji anonimni, označila pa sem jih s črkami A, B, C (živijo v domu upokojencev), D, E, F (živijo doma). Poleg tega sem intervjuvala še dve socialni delavki iz različnih institucij (Dom upokojencev Postojna in Center za socialno delo Postojna), kjer opravljajo strokovno delo s starimi ljudmi in intervjuje označila s SDDU in SDCSD. Na ta način sem dobila še nekoliko bolj poglobljen vpogled v raziskovano tematiko.

3.4. Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala v času od 3. 12. 2017 do 28. 1. 2018. Za zbiranje podatkov sem izbrala metodo spraševanja. Za pomoč pri iskanju sogovornikov sem se obrnila na finančno in socialno delavko v Domu upokojencev Postojna, ki sta glede na moje kriterije (starost in spol intervjuvancev) preverili pripravljenost stanovalcev za intervju in jih tudi dobili. Za pomoč pri iskanju oseb, ki še vedno živijo doma, sem se obrnila na znanko v Medgeneracijskem centru Postojna, ki sodeluje tudi z društvom upokojencev in tako prišla do kontaktov ljudi, ki so bili pripravljeni sodelovati.

Z intervjuvanci sem se vnaprej dogovorila za sodelovanje in jim poslala vodila, da so se lahko pripravili. Z vsakim od intervjuvancev sem se posebej dogovorila za termin izvedbe intervjuja. Z osebami, ki živijo doma, sem intervju opravila na njihovem domu, z osebami, ki živijo v domu upokojencev pa v njihovih sobah. Dva intervjuja sem opravila s socialnima delavkama v njihovih službenih prostorih (Dom upokojencev Postojna in Center za socialno delo Postojna). Intervjuji so v povprečju trajali 50 minut. Najprej sem jim še enkrat pojasnila namen intervjuja in jih seznanila z osnovnimi temami, o katerih se bomo pogovarjali. Poudarila sem, da je intervju anonimen. Vsi so se strinjali, da lahko pogovor posnamem. Med intervjujem sem preverjala razumevanje in jim, če je bilo treba, postavljala dodatna podvprašanja.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Intervjuje sem posnela z diktafonom in jih zapisala po zvočnem zapisu. Ker so sogovorniki večinoma govorili v narečju, sem prepise po potrebi prilagodila v pogovorni slovenski jezik.

Zapise sem uredila in analizirala s postopki kvalitativne analize: urejanje gradiva, določitev enot kodiranja, odprto kodiranje in izbor ter definiranje relevantnih pojmov in kategorij (Mesec, 2007, str. 29).

Pri odprtem kodiranju sem zapisanim izjavam najprej pripisala pojme (kode), nato pa še višje sorodne kategorije in teme. Pri osnem kodiranju sem napisala temo, nato pa pod njo kategorijo in na koncu še pojem (kodo). S pomočjo teh metod bom lahko pridobila več informacij in bolj poglobljen vidik doživljanja starosti skozi starostne stereotipe, predsodke in diskriminacijo v družbi.

Primer kodiranja

Tabela 3.1: Odprto kodiranje intervjuja B za temo »Doživljanje starosti«

Št. izjave	Izjava	Pojem / koda	Podkategorija	Kategorija	Tema
B2	Recimo jaz sem drugačen tip, jaz ne gledam nazaj, jaz gledam naprej.	Gleda v prihodnost	Pozitivno	Sprejemanje starosti	Doživljanje starosti
B14	Recimo jaz na svojo starost niti ne pomislim. Ker vem, da enkrat bom šla in dokler bom živela, bom. Ker jaz imam čisto drugačno mišljenje.	Sprejemanje smrti kot del življenja	Pozitivno	Sprejemanje starosti	Doživljanje starosti
B15	Jaz nikoli ne pomislim, da sem stara. Vem, da sem, ker to itak leta pokažejo.	Neobremenjenost s svojo starostjo	Pozitivno	Sprejemanje starosti	Doživljanje starosti
B27	Jaz imam še vedno ... grem z mozgam naprej in ne nazaj.	Možgani še dobro delujejo	Ocena svojih zmožnosti		Doživljanje starosti
B34	Jaz sem rada v družbi, ma ko sem enkrat v družbi ne rabim neki govorit dosti. Jaz rada poslušam.	Želja po druženju in poslušanju	Da	Aktivnost	Doživljanje starosti
B42	Vidim, da ko povem v obraz, se mi zdi dobro.	Dober občutek pri odkriti komunikaciji	Da	Aktivnost	Doživljanje starosti

B48	Ma za stare ljudi, tile domovi tukaj – saj je lepo poskrbljeno za stare ljudi. Je dobra hrana, je čisto, ni umazano, so prijazni.	Zadovoljstvo z življenjem v domu	Zadovoljstvo	Zadovoljstvo z življenjem	Doživljanje starosti
-----	---	----------------------------------	--------------	---------------------------	----------------------

Osno kodiranje za temo »Odzivi ljudi na starega človeka«

ODZIVI LJUDI NA STAREGA ČLOVEKA

Domače okolje

- Z nekaterimi zaposlenimi najdejo stik, z nekaterimi ne (A43)
- Odgovornost za odnose na obeh straneh (A61)
- Zadovoljstvo praktikantov v domu (A19)
- Nudenje tolažbe znanki (B9)
- Nekateri sosedi so pozorni, nekateri ne (D19)
- Odgovornost za odnose na obeh straneh (F27)
- Ni veliko stika z mladimi (F6)
 - Pozitivno
 - Predanost zaposlenih v domu (A7)
 - Pozitiven odnos praktikantk (A8)
 - Dobri odnosi s praktikantkami (A9)
 - Pomoč pri inštrukcijah otrok zaposlenih v domu (A23)
 - Pomoč ljudi v okolici (A28)
 - Pozitiven odziv na prošnjo za umik iz prostora, rezerviranega za invalide ali starejše ljudi (A32)
 - Sproščenost pri komunikaciji z zdravnikom (A37)
 - Odnosi se izboljšujejo (A62)
 - Dovolj pozornosti, namenjene starejšim v domu (A66)
 - Pomoč pri inštrukcijah (A24)
 - Odprtost pri komunikaciji (A36)
 - Dobri odnosi z rednimi zdravniki (A38)
 - Prijaznost in zavzetost zaposlenih v domu (B5)
 - Prijaznost ljudi na poti v trgovino (B7)
 - Pripravljenost ljudi za pogovor (B8)
 - Prijaznost praktikantk in dobri odnosi (B10)
 - Pomoč in pozornost mladih (B11)

- Pozornost svojcev drugih stanovalcev (B18)
 - Svojci stanovalcev dajo za kavo in sadje (B19)
 - Dobre izkušnje s svojci stanovalcev (B20)
 - Zdravnik je prijazen in razloži vse (B21)
 - Potrpežljivost zaposlenih v domu (B47)
 - Prijaznost domačinov (B49)
 - Taksist brezplačno zapelje (B50)
 - Najmlajši so prijazni (B52)
 - Dobre izkušnje z ljudmi izven doma (B26)
 - Spoštljivost ljudi (D2)
 - Ni slabih izkušenj z mladimi (D7)
 - Ni slabih odzivov zaradi starosti (D10)
 - Več dobrih izkušenj kot slabih (D23)
 - Me spoštujejo (E3)
 - Ljudje me sprejemajo (E9)
 - Ni negativnih izkušenj z ljudmi v okolici (E11)
 - Ljudje sprejemajo (E12)
 - Z vsemi se lepo pogovarjam (E19)
 - Ni pritožb (F4)
 - Ljudje se v redu obnašajo (F7)
 - Prijaznost ljudi v okolici (F11)
 - Ni slabega obnašanja drugih (F25)
- Negativno
- Okolica pričakuje, da boš jamral (A27)
 - Zadržanost ljudi (D3)
 - Zadržanost ljudi, ker ni domačinka (D4)
 - Tudi odklonilen odnos do starejših (D6)
 - Nepozornost mladih ljudi (D18)
 - Na starejše sosede so kričali (E23)
 - Zunanje druženje mladostnikov je bilo moteče (F5)

Družina

- Samostojnost in želja po neobremenjevanju družine (A34)
- Ne obremenjuje sestre (A35)
- Slabi odnosi s sinom, dobri odnosi z vnukom (B22)

- Hčerka ne more več skrbeti za očeta (C9)
- Sprejemanje svojih otrok takšne, kot so (C18)
- Življenje brez drugih ljudi prinaša manj možnosti za slabo ravnanje (E25)
 - Pozitivno
 - Obiskovanje sestre (B23)
 - Ni problemov s hčerko in njeno družino (C19)
 - Pomoč hčerk pri okrevanju (D11)
 - Odzivi ljudi so pozitivni (D17)
 - Hčerke pomagale pri okrevanju (D20)
 - Hčerke poslušajo (D22)
 - Se ne prepirajo (D30)
 - Pogovori z družino (E10)
 - V družini se razumemo (F19)
 - Negativno
 - Neupoštevanje pri določenih zadevah (D21)
 - Včasih se tudi kaj zatakne (F12)

Prijatelji in znanci

- Pozitivno
 - Pomoč pri prevozu (A29)
 - Boljši odnosi z ljudmi, ki nimajo demence (B4)
 - Klici bivših sodelavcev (B24)
 - Dobri odnosi s prijatelji (C20)
 - Ni prerekanja med stanovalci (C35)
 - Dobri odnosi s prijatelji iz mladosti (D5)
 - V družbi se lepo pogovarjamo (E7)
 - S prijatelji se sprejemajo (F24)

Širša družba

- Raznolikost ljudi vpliva na odnose (A73)
- Mlajši ne razmišljajo o svoji starosti (B12)
- Mlajši ne razmišljajo o starosti drugih (B13)
- Ni razlik v obnašanju drugih zaradi starosti (C36)
- Ni več napačnih predstav o starosti (E5)
- Včasih slabše ravnali s starimi ljudmi (E6)
- Pogovor lahko reši težave (F20)

- Položaj mlajših je slabši (A63)
 - Pozitivno
 - Mladi tudi odstopijo prostor (A31)
 - Dober pristop ima dober odziv (A42)
 - Ljudje se lepo obnašajo (B25)
 - Spoštljiv odnos (F13)
 - Ni pritožb (F26)
 - Starejši so sestavni del družbe (A67)
 - Negativno
 - Starejšim ne odstopijo prostora (A30)
 - Mlajši se umikajo od starejših (C11)
 - Politika kriva za takšen položaj (C12)
 - Mlajši se umikajo od starejših (C16)
 - Odgovornost politike za slabo stanje socialnega sistema (C32)
 - Apatičnost drugih ljudi do starejših (D8)
 - Drugi stari ljudje poročajo o občutku nezaželenosti (D9)
 - Za stare ljudi naj bi bilo najboljše, da čim prej umrejo (D12)
 - Nepotrpežljivost mladih do starejših (D35)
 - Občutek, da mladi zavračajo stare ljudi (E4)

Definiranje glavnih pojmov

Značilnosti staranja: s tem pojmom so označene značilnosti staranja, kot jih vidijo sogovorniki.

Stari ljudje v okolju: pojem označuje, kako druge stare ljudi v okolici vidijo sogovorniki.

Prepričanja o starosti, položaj starih ljudi: zanimalo me je, kako naj bi, s stališča starih ljudi, v starosti bilo oziroma je in tudi, kako njihov položaj vidita socialni delavki.

Spremenjeni pogledi na starost: zanimalo me je, ali so sogovorniki skozi čas spremenili svoje poglede na starost.

Zdravje in ocena svojih zmožnosti: pojem zajema samooceno zdravstvenega stanja in zmožnosti sogovornikov.

Sprejemanje starosti: zanimalo me je, ali sogovorniki pozitivno ali negativno sprejemajo (svojo) starost in kako jo doživljajo.

Aktivnost: pojem označuje vrsto aktivnosti, ki jih stari ljudje opravljajo.

Zadovoljstvo z življenjem: pojem označuje oceno zadovoljstva oziroma nezadovoljstva s trenutno življenjsko situacijo.

Umik: tu me je zanimalo, ali se stari ljudje umikajo v osamo in kako to doživljajo.

Domače okolje: pojem označuje odzive na starost človeka v njegovem lokalnem okolju (kraj bivanja).

Družina: pojem označuje odzive na starost človeka v njegovem neposrednem družinskem okolju (družinski člani).

Prijatelji in znanci: pojem označuje odzive na starost človeka znotraj prijateljske socialne mreže.

Širša družba: pojem označuje odzive na starost človeka znotraj širše družbe, preko medijev in javnih institucij.

Težave starih ljudi, odzivi okolja: zanimalo me je, s katerimi težavami in negativnimi odzivi se srečujejo stari ljudje z vidika socialnih delavk.

Pogosti stereotipi in predsodki: zanimalo me je, katere pogoste stereotipe in predsodke o starosti ter starih ljudeh prepoznavata socialni delavki v svojem okolju in kakšni so po njunem mnenju razlogi zanje.

Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi: zanimalo me je, kako sogovorniki vidijo in zaznavajo vpliv stereotipov na življenje starih ljudi.

Potrebne spremembe: pojem označuje potrebne spremembe za zmanjšanje pojava stereotipov in predsodkov z vidika socialnih delavk.

4. REZULTATI

Teme o starosti, položaju starih ljudi in doživljanju starosti se zelo prepletajo, poleg tega pa so določene teme manj konkretne in puščajo veliko širino razmišljanja, vidikov in odgovorov. V nadaljevanju predstavljam skupne rezultate intervjujev s starimi ljudmi, ki živijo v institucionalnem okolju (osebe A, B in C), tistimi, ki živijo v domačem okolju (osebe D, E in F), ter dvema strokovnima delavkama (osebi G in H).

4.1. Starost v sodobni družbi

Značilnosti staranja

Na vprašanje kaj je značilno za starost in stare ljudi so sogovorniki večinoma navajali negativne značilnosti. Za eno sogovornico je staranje, kot opaža pri drugih, obnavljanje dogodkov v preteklosti (*»Tisto v starosti je samo, tisto nazaj obnavljaš. Ko si bil mlad in do takrat. Kaj se je dogajalo in kako je bilo. Ma to večina ljudi starejših.«* B1), kar ni nujno negativno, drugi pa navajajo iztrošenost (A1), pesimizem (A2), slabost (E1), težke situacije (C1), zdravstvene težave (D1) in pešanje (F1, F3). Le ena od sogovornic poudari pozitiven vidik, in sicer kot obdobje, kjer nimaš toliko obveznosti kot prej (*»Eni ga lahko sprejemajo kot obdobje, kjer nimaš toliko obveznosti in si lahko tudi načrtuješ sam, kaj boš v tem času opravil.«* A4). Strokovni delavki sta v zvezi s starostjo poudarili težave s prilagajanjem (*»Da se težko prilagajajo na spremembe.«* G1) ter fizično pešanje (H1) in pešanje kratkoročnega spomina (H2).

Stari ljudje v okolju

Sogovorniki so v intervjujih pogosto opisovali, kakšni so drugi stari ljudje v njihovem okolju. Predvsem so bili to intervjuvanci, ki živijo v domu upokojencev in imajo zato več stikov z njimi. Izjave intervjuvancev se osredotočajo predvsem na negativne značilnosti drugih starih ljudi v okolju. Ena sogovornica omenja na primer lenarjenje stanovalcev (A5), prekomerno pritoževanje (A16) in pomanjkanje potrpljenja (A33), druga pa ima predvsem slabe izkušnje z ljudmi, ki imajo demenco, saj naj bi *»ljudje z demenco gledali samo nase«* (B16), in da ljudje z demenco postanejo slabši (*»Tudi ko greš v demenco, si hujši, kot si bil.«* B41). Prav tako omeni, da je večina stanovalcev *»žleht«* (*»Tukaj jih je en četrť takih, ki pustijo, da pomagaš, tri četrť jih je žleht.«* B17) in se večinoma pritožujejo neposredno direktorici (B40), kar se ji ne zdi prav. O medosebnih odnosih v domu intervjuvanki podata nekaj svojih ugotovitev, in sicer, da je občutek ranljivosti lahko vzrok za skrivanje čustev pri starejših (A58) ter da se spreminja izražanje čustev pri stanovalcih (B44), in sicer od

takrat, ko so prišli v dom. Ena od sogovornic omeni, da se nekateri stanovalci veliko pritožujejo, ker mogoče potrebujejo pozornost (A17), opaža pa tudi, da prav s takšnimi, ki se veliko pritožujejo, zaposleni nekoliko slabše ravnajo (A18). Ena sogovornica med drugim poudari tudi pozitivno opažanje, da je pri stanovalcih v domu manj jeze in nepotrpežljivosti, kar je lahko posledica manjšega števila obveznosti, ki jih imajo stanovalci (*»Zdi se pa res, da tega tukaj v domu mogoče manj opazimo, ker jim ni treba več, ker niso več za nobeno reč tukaj odgovorni. Mogoče tisti, ki so doma, ki imajo še vedno breme.«* A59).

Strokovna delavka, ki dela s stanovalci v domu, omeni pomanjkanje volje in motivacije stanovalcev: *»Pa kar jaz vidim v domu, je tudi mogoče pomanjkanje neke volje, pomanjkanje motivacije.«* (G2). Nekateri so bolj aktivni, drugi manj (G8), veliko pa je potrebe po zasebnosti in miru, saj kot pravi: *»Vedno več je potreb po enoposteljnih sobah, ravno zato, ker želijo imet svoj mir.«* (G25). Opaža tudi, da je interes stanovalcev odvisen od tega, kako so prej živeli: *»Tukaj je res kmečko, podeželsko večinoma in ti ljudje ne poznajo, jih ne zanima. Kravica pa vrt in to je to. Pač nimajo niti potreb.«* (G29). Težavo vidi tudi v slabi komunikaciji: *»Ne znajo se pogovarjat. Si ne povejo, ne znajo si nekako sami take osnovne stvari uredit. Problem je komunikacija.«* (G35). Strokovna delavka iz centra za socialno delo glede starih ljudi v okolju pove, da so osebne razlike pri vse ljudeh, ne glede na starost: *»Druge stvari pa nič ekstra posebnega kot pri vseh ostalih ljudeh. Vsi smo različni in eni smo tečni ali smo mladi ali smo stari, eni smo pa dobrovoljni ali pa nismo.«* (H3).

Prepričanja o starosti in položaj starih ljudi v družbi

V temo starost v sodobni družbi sem vključila tudi splošne izjave intervjuvancev o tem, kako naj bi v starosti bilo, oziroma je s stališča starih ljudi in tudi, kako njihov položaj vidita socialni delavki.

Življenje v starosti je po mnenju sogovornikov dobro, če nimaš večjih zdravstvenih težav. Ena sogovornica, ki še živi doma tako vidi kvalitativno razliko v tem, če lahko hodi ali ne in to neposredno povezuje z občutkom starosti. Kot je povedala, je stara takrat, ko ne more hoditi, ko pa lahko hodi, ni stara. Drugi sogovornici, ki tudi še živi doma, je v starosti pomembno zdravje, ki omogoča samostojnost (*»Dokler si zdrav, dokler sam skrbiš zase, je to super.«* D13 in *»Zdaj pa, če nočeš ali pa, če je kdo res bolan, je pa odveč [starost].«* D15).

Ena sogovornica, ki živi v domu, je mnenja, da je starim ljudem namenjene preveč pozornosti in s tem premalo mladim (*»In danes jim pravim, pa dejte vendar na mlade gledat,*

ne samo na starejše. Jaz se to razburjam.« A64), druga pa, da morajo stari ljudje odstopiti delovna mesta mlajšim (»Jaz bi to rekla tako – ko je enkrat človek za v penzijo, naj gre u penzijo. Ker celo življenje si ti delal, pojdi v penzijo in daj tisti prostor mlajšemu.« B30). Prva sogovornica je tudi poudarila težavnost dela s starimi ljudmi: »Ker recimo jaz trdim, da verjetno bi začela tudi sam razmišljat, če bi lahko to sama delala. Ker to ni lahko delo. Ne psihično niti fizično.« (A10).

Sogovornica, ki živi v domu, poudari težavo strahu pred odhodom v institucionalno oskrbo, ki ga zaznava pri drugih: »Poznam kolegice, ki se panično bojijo it v dom. Mogoče zato recimo, ker imajo stanovanje, ampak kaj ti bogastvo pomaga, če si sam. Pa da ni nikogar, ki bi ti dal kozarec vode, za božjo voljo, pa imaš lahko grad.« (A69).

Sogovorniki poudarjajo tudi pomembnost aktivnosti v starosti. Ena od sogovornic, ki živi v domu, poudarja pomen učenja: »Ker recimo vsak dan se moraš eno slovensko besedo naučit. Eno – neki novega je. Dokler boš živ, moraš se učit. Jaz imam to v glavi.« (B28). Pomen splošne aktivnosti in truda za to omeni tudi sogovornica, ki živi v domačem okolju: »Tudi družba ima od tega. In to bi morali vsi, pa bi bilo nekaj boljšega. Tako aktivni bit in se potrudit.« (E16).

Dva sogovornika poudarita, kaj bi v splošnem želela, da bi se spremenilo v družbi: »Jaz bi poštenost. Ni treba, da se volijo in v ne vem kakšnih milijardah, eden pa mora dobit 200 EUR na mesec.« (C39). »Da bi videli, kdo rabi pomoč. Saj imamo te razne organizacije, samo ne vem, koliko so učinkoviti. Kakšni se zelo pritožujejo, da jim država ne pomaga. Premalo pomoči iz družbe je.« (D39).

Po mnenju socialnih delavk se položaj starih ljudi sicer v družbi izboljšuje: »Mislim, da gre v to smer, sploh ena kultura, en odnos do starejših, tudi mediji. Mislim, da se stanje zagotovo tukaj popravlja.« (G9) »Saj tega je manj, ker se družba spreminja in se nekako več poslušamo kot včasih, ko je bilo, ko boš nekoga kar naložil in odpeljal v dom.« (H13).

Delavka poudari, da je o starosti več govora, da ta ni več tabu (»Da ni starostnik en tak tabu, da je vedno več pogovora o starosti, tudi o smrti, tudi paliativna oskrba.« G10) ter da imajo stari ljudje možnosti različnih oblik socialnega vključevanja (»Se spreminja odnos do starostnikov, predvsem tako, da imajo različne oblike socialnega vključevanja.« G3). Druga socialna delavka je bolj kritična in ocenjuje, da politika in mediji uvrščajo stare ljudi v kategorijo hendikepiranih oseb (»Po eni strani kako je treba za njih poskrbet, dejansko pa

jih stavi v eno kategorijo vseh ostalih hendikepiranih oseb.« (H4), da družba govori o starih ljudeh in ne z njimi (H5) ter da so premalo vključeni v sisteme odločanja: »Tako, da vključevanje kaj je tisto, kaj oni rabijo in kaj oni čutijo, da bi jim bilo dobrodošlo. Tukaj se mi zdi, da so premalo vključeni.« (H6). Težava je tudi v tem, da je na podeželju nekoliko slabše poskrbljeno za stare ljudi in je več priložnosti vključevanja v urbanem okolju (»Mogoče tukaj še bolj ta urbana okolja, se mi zdi, kot pa na podeželju.« G6).

Prednost za stare ljudi v domu je to, da življenje ni izolirano (»Da ni samo to, da gre nek starostnik v dom pa je tukaj skrit pa zaprt ali kar koli, ampak vse te ostale oblike.« G4) ter da imajo različne možnosti aktivnosti in udejstvovanja, za katere se sami odločijo: »Mislim, da spreminja na boljše, da se jim res ponudijo možnosti take in drugačne, od njih pa je odvisno potem, kaj jih zanima, kaj jih veseli.« (G7) »Tukaj je kmečko, podeželsko okolje – ljudje niso bili vajeni hodit na neke prireditve, neka praznovanja, neke take stvari, ali pa delat z glino. Ampak tukaj, ko so imeli možnost, pa so odkrili neka področja, ki jih prej sploh niso poznali.« (G20)

4.2. Doživljanje starosti

Spremenjeni pogledi na starost

Pri vprašanju o tem, ali so se njihovi pogledi na starost spremenili, je bil najbolj očiten odgovor, da o tem sploh niso prej razmišljali, ker za to ni bilo časa in je bilo pomembno le, da je šlo naprej in da je bilo v redu. Le ena sogovornica je omenila, da je starost slabša, kot je mislila: »Jaz sem bila zmeraj ... Sem mislila, da ni tako starost negativna. Pa je.« (E8)

Sprejemanje starosti

Sogovorniki v precejšnji meri (pozitivno) sprejemajo svojo starost, nekateri sicer bolj kot drugi. Sogovornica, ki živi v domu za starejše, pove, da se ji ni treba počutiti nerodno, ker je stara, druga pa, da na svojo starost niti ne pomisli in se s tem ne obremenjuje, saj ve, da bo enkrat morala umreti.

Ena sogovornica sprejema starost dokaj nevtrarno (»Nimaš kaj, proti starosti se ne da. Moraš sprejet, tako je to.« D16), eden od sogovornikov pa doživlja starost kot čakanje na smrt (»Na čakanju sem.« F8).

Zdravje in ocena svojih zmožnosti

Na vprašanje o tem, kako se počutijo kot pripadniki generacije starih ljudi, so govorili o sprejemanju starosti in smrti (izjave so uvrščene v svojo kategorijo) ter o zdravstvenem stanju. Ena od sogovornic omeni, da ji možgani še dobro delajo, druga dva pa sta poudarila, da imata zdravstvene težave (tresenje in težave s hojo po stopnicah).

Ena od sogovornic v intervjuju poudari, da se zaveda svojih zmožnosti in ji ni težko prositi za pomoč, kadar jo potrebuje, saj se ji ne zdi smiselno siliti v to, da bi vse naredila sama: *»Recimo tudi če me peljejo, jaz tudi kar lepo rečem, tole bi pa prosila, če mi naredite.«* (A12).

Aktivnost

Skoraj vsi sogovorniki so omenjali tudi svojo aktivnost (pri odnosih, ročnih delih, učenju) in pripravljenost za aktivnost. Ob tem sem opazila, da so še posebno zavzeti in da o tem radi govorijo. Ena od sogovornic iz doma starejših se želi naučiti uporabljati računalnik za pomoč pri reševanju križank, druga je rada v družbi, tretja pa je veliko časa obiskovala Univerzo za tretje življenjsko obdobje. Gospa, ki živi doma, je ponosna, da še vedno vzdržuje red hiše s čiščenjem in pospravljanjem poleg tega pa uživa, ko bere in dela ročna dela. Sogovornik, ki še živi doma, je povedal to, kar sem lahko razbrala tudi pri večini drugih sogovornikov: *»Ja, dokler je še toliko zdravje, bomo še kaj.«* (F28).

Umik

Pri vprašanjih, ki so se nanašala na negativne izkušnje z ljudmi, je predvsem eden od sogovornikov večkrat omenil, da se ne obremenjuje z negativnimi izkušnjami in da se odmakne, kadar odnosi niso v redu (*»Jaz takih odnosov nimam nobenih slabih. Tam pa tam kakšne. Pa se umaknem, da nimam družbe z njim, kakor pa, da sem v družbi z njim.«* C22).

Ena od sogovornic omeni, da ji je čas zase bolj dragocen kot druženje (*»Ja, jaz sem rajši sama kot vsa tista družba. Nimam veliko od tega. Če preberem tukaj eno stran, bom več odnesla.«* E21), drugemu pa *»včasih kar paše malo osame. Brez kakšnega direndaja posebnega.«* (F22).

Zadovoljstvo z življenjem

Posredno in neposredno so intervjuvanci omenili tudi trenutno zadovoljstvo z življenjem, kot sem kategorizirala to skupino izjav. Nekateri so bolj zadovoljni, predvsem sogovornici,

ki živita v domu. Ena omeni, da je dobra stran življenja v domu za starejše tudi to, da nima vsakdanjih skrbi, kot je na primer to, kaj bo jedla, druga pa pove, da je za stare ljudi tam lepo poskrbljeno, da je dobra hrana, ni umazano in ljudje so prijazni.

Manj zadovoljen je stanovalec doma, ki se čuti, da je tam zaprt ter si želi, da bi doma zanj skrbela hčerka (*»Samo si mislim, lahko bi še, enkrat skuhalo na dan [hčerka].«* C10).

Sogovornica, ki še živi doma, občuti samoto, ker živi sama, drug sogovornik, ki tudi živi doma, pa je zelo vesel obiskov.

4.3. Odzivi ljudi na starost

Intervjuvanci so glede odzivov v različnih okoljih na njihovo starost izražali predvsem pozitivne izkušnje. Največ pozitivnih izjav se nanaša na domače, lokalno okolje, kjer živijo, največ negativnih pa na širšo družbo.

Nekaj sogovornikov je poudarilo, da je odgovornost za odnose na obeh straneh. Odvisno je od tega, ali si sam dostojen ter od pristopa k ljudem (*»Jaz skušam, ker si mislim, da si moram pravzaprav to privoščiti, da zelo umirjeno sprašujem. Recimo v prodajalni ali kjer koli. In s takim pristopom je tudi odziv na drugi strani dober. Ampak če pa ti začneš recimo pri kakšni izbiri sam godrnjat, pa ni tko, pa to.«* A61).

Domače okolje

O pozitivnih odzivih iz domačega/lokalnega okolja so poročali skoraj vsi sogovorniki. Občutek imajo, da jih ljudje spoštujejo in sprejemajo ter da imajo več pozitivnih izkušenj kot negativnih. Ljudje, s katerimi so v stiku, so do njih prijazni in tudi priskočijo na pomoč (*»Če vidim, da hitro priskočijo na pomoč, pol pa se jim jaz lepo zahvalim pa rečem hvala, pa še kakšno besedo spregovorim, pa je vse v redu.«* A28).

Veliko odgovorov se je nanašala tudi na prijaznost in predanost zaposlenih ter praktikantov v domu. Zaposleni prisluhnejo željam stanovalcem, se zavzamejo zanje ter so do njih prijazni (*»Tudi prijazni so od receptorke, do vseh. Tu se prav zavzamejo za človeka.«* B5).

Ena od sogovornic posebej poudari, kako so prijazni svojci drugih stanovalcev v domu, saj velikokrat podarijo tudi drugim stanovalcem sadje ali žeton za kavo.

Poročajo tudi o večinoma dobrih odnosih pri zdravniku in z ljudmi zunaj v okolici. Predvsem z zdravniki, h katerim večkrat hodijo, imajo dobre odnose. Prav tako ima ena od sogovornic

pozitivne izkušnje s taksistom, ki jo brezplačno zapelje domov, druga pa pove, da ji nekateri sosedi velikokrat pomagajo pri nošenju vrečk v bloku.

O svojih slabih izkušnjah sogovorniki niso veliko govorili. Ena od njih je poudarila, da *»če se zasmejem, me debelo gledajo, ti pa nič ne jamraš. Ne pričakujejo. Pričakujejo prej, da vse vidiš narobe.«* (A27). Druga pa je omenila, da je okolica do nje nekoliko bolj zadržana, ker ni domačinka: *»Ker mi smo priseljeni v Postojno, nismo domačini in do njih sigurno drugače, do domačinov.«* (D4). Enkrat so poročali tudi o nepozornosti mladih ljudi (*»Zdaj mladi recimo vrata odpre, pa te zadaj pusti.«* D18) ter o slabem ravnanju z drugimi, ki so mu bili priča v bližini (*»Ja pri sosedih. Kričali so nanje, nobene stvari jim niso ustregli. Pri meni ne.«* E23).

Družina

Z odzivi družine na njihovo starost in o odnosih v družini sogovorniki pozitivno poročajo. Večinoma imajo dobre odnose s svojimi družinskimi člani, eni od sogovornic, ki živi doma, so po operaciji zelo veliko pomagale hčerke. Tudi, če se kdaj pojavi kakšen zaplet, kar je čisto običajno, imajo sogovorniki občutek, da se da o vsem pogovoriti in dogovoriti (*»Kar v redu, se pogovarjamo. Tako, včasih eden malo popusti, včasih drugi ... Pa moraš popustit, tudi če vidiš, da ni prav.«* E10).

Ena od intervjuvank s sinom nima odnosa, ima pa zato boljše odnose z vnukom: *»Jaz s sinom se ne pogovarjam, se pa pogovarjam s starejšim vnukom, ko me pride obiskat. Se pa pogovarjamo kot odrasli, ne kot babica in vnuk, ampak kot dva prijatelja.«* (B22).

O nekoliko bolj negativnih odzivih so poročali trije sogovorniki, in sicer gre za neupoštevanje pri določenih zadevah (*»Ne, ampak včasih naredijo kaj po svoje, recimo. Na primer ne vprašajo. Samo ne naredijo škode, mi hočejo dobro. Recimo, kaj kupijo, kar se mi zdi, da ne rabim. Pa žiher bi prej vprašali. Samo tako, po svoje naredijo, kar se jim zdi potrebno.«* D21). Včasih zaradi različnega mišljenja pride do konflikta ter nezmožnost skrbi otroka za očeta v domačem okolju (*»Imam samo eno hčer. In tista hčer je mela karambol zdaj pred enim dvema letoma in lih toliko, da so jo rešili. In je začela jokati, da me ne more več toliko gledat.«* C9).

Pri eni od sogovornic, ki živi v domu, je zelo poudarjena želja po ne-obremenjevanju svoje družine. Ima izkušnjo, ko je bila sestra v domu starejših kot hud invalid, za katero so najverjetneje morali zelo skrbeti. Tudi zaradi tega ne želi obremenjevati svoje sestre, saj je

sedaj v domu starejših samostojna (*»Pred dvema letoma je umrla druga sestra, je pa bila v domu v Ljubljani, je bila hud invalid. In že zato sem jaz bila tukaj čisto samostojna, ne obremenjujem niti sedaj sestre, da bi morala ne vem kaj delat.«* A35).

Gospa, ki živi doma, je mnenja, da je manj negativnih izkušenj posledica tega, ker živi sama (*»Jaz, ki sem sama, nimam prilike, da bi kej takega doživela.«* E25).

Prijatelji in znanci

V zvezi z doživljanjem odzivov v širši socialni mreži vsi poročajo pozitivno. Znanci jim na primer pomagajo pri prevozu (*»Recimo konkretno – prosim eno, da me vozi ob nedeljah k maši. Sem jo že prej poznala, ker sem jo učila, pa zakaj ji ne bi rekla. Je tukaj blizu doma in se vsako nedeljo vozi, ker je pevka pri maši in redno hodi in jaz z njo.«* A29), bivši sodelavci jih pokličejo (*»Pa sodelavci, ko sem delala v Portorožu, me pa vsaki enkrat pokliče, enkrat eden enkrat drugi. Če je kaj novega, me takoj pokličejo.«* B24).

Sogovorniki poročajo o dobrih prijateljskih odnosih, v družbi se sprejemajo in ohranjajo dobre odnose. Eden od sogovornikov poroča o zadovoljstvu z ljudmi, s katerimi je balinal, drugi se redno dobiva s skupino prijateljev v enem od lokalov, ena od sogovornic ohranja lepe odnose z ljudmi z domačega kraja, druga pa pove, da se v družbi lepo pogovarjajo.

Širša družba

O tem, kako doživljajo sogovorniki odzive na starost s strani širše družbe, so sogovorniki poročali tako o pozitivnih kot o negativnih izkušnjah oziroma opažanjih.

Mladi ljudje naj v splošnem ne bi razmišljali veliko o starosti (*»Zato ker noben ne pogleda, da tudi on bo pa tako star, da bo zbolel, da bo lahko še hujše od tega, ampak oni ne vidijo tega.«* B12). Ena od sogovornic je mnenja, da napačnih predstav o starosti in starih ljudeh ni več, kot so bile včasih (*»Jaz mislim, da nimajo napačnih. To je bilo včasih, zdaj ne več.«* E5) in da so včasih slabše ravnali s starimi ljudmi (*»So bolj stare ljudi poniževali in niso jih spremljali tako, kot jih zdaj.«* E6).

Polovica sogovornikov je poudarila nekoliko bolj pozitivne izkušnje in opazke (dve sogovornici, ki živita v domu, in gospod, ki živi doma), o bolj negativnih pa so poročali trije, in sicer obe gospe, ki živita doma, ter gospod, ki živi v domu.

Ena od sogovornic poroča, da je odziv na drugi strani pozitiven zato, ker tudi sama tako pristopi (*»Ja, jaz mislim, ker tudi jaz tako pristopim, čisto normalno.«* A42) in da stari ljudje

niso na robu družbe (*»Meni se zdi, da smo še zmeri sestavni del družbe, nismo nič na robu.«* A67).

O pozitivnih izkušnjah poroča tudi stanovalka doma, ko pravi, da so z njo prijazni: *»Ali imam samo jaz ta občutek, da so z mano dobri, tudi ko komuniciram, kamor koli grem, na kak urad, z mano še noben ni kričal.«* (B25). Da imajo drugi ljudje dober odnos do nje, pove tudi sogovornica, ki živi v domačem okolju: *»Ne. Spoštljiv odnos, nimam kaj reči.«* (F13).

Neposrednih negativnih odzivov na svojo starost sogovorniki ne omenjajo, poročajo pa o bolj splošnih negativnih občutkih, kot na primer to, da se mlajši umikajo od starih ljudi in da včasih manjka potrpežljivosti. Mladi naj ne bi bili radi ob starih ljudi (*»Mladi malo mislijo že, da bi se najrajši umaknili.«* C16) in jih ne prenašajo (*»Mladi se pa naveličajo starih. Jih ne prenašajo.«* E4).

Ena od sogovornic je povedala tudi, da ji drugi vrstniki poročajo o občutku nezaželenosti (*»Sicer nekateri moji vrstniki ali kako bi rekla, imajo občutek, kot da je mladim vse skupaj odveč, da je škoda časa pa denarja za starejše.«* D9) ter o tem, da bi bilo najboljšo, da stari ljudje čim prej umrejo (*»In je potem recimo, ko se kregajo koliko bi dali penzije pa to pa ono, imajo tak vtis, da čim prej greš, narediš uslugo državi.«* D12). To, da so stari ljudje breme za državo izpostavi tudi sogovornik, saj naj bi vodilni v državi mislili, *»da je starost prevelika, da bi morali prej umirat. Samo gledajo, da bi čim več vzeli. Krčijo socialni sistem in še zdaj ne vem, kaj bodo naredili, cele noči so zunaj pa po sestankih, pa kaj naredijo?«* (C32).

Sogovorniki so mnenja, da je odziv ljudi vedno odvisen od tega, kakšen je človek na drugi strani, in da bodo vedno tako negativne kot pozitivne izkušnje. Kot pove eden od sogovornikov, se da s pogovorom tudi marsikaj rešiti: *»Ne vem, če je treba vedno vztrajati pri določenih trditvah. Saj se da tudi s pametnim razgovorom priti do neke pametne rešitve.«* (F20).

4.4. Pogled na stereotipe in predsodke o starosti in starih ljudeh

To temo sem zastavila tako, da sem navedla pogoste stereotipe in predsodke o starosti in starih ljudeh, ki sem jih našla v literaturi ter o tem povprašala sogovornike. Tako je razvidno, kako skozi te stereotipe in predsodke sami doživljajo starost – ali so to ponotranjili ali pa jih zavračajo in se jim upirajo.

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

Večina sogovornikov se je strinjala, da je starost povezana s fizičnim (*»Saj ne moreš fizično več.«* E13 in *»Ja, delno prav gotovo.«* F14) in duševnim nazadovanjem (*»Ja, s tem se je treba sprijaznit. Tudi duševno pešaš, vsekakor. Zaradi pozabljanja, ker pozabljaš. Ne gre več. Možgani so že dosti delali, naj pa počivajo.«* A44).

Ena od sogovornic tega ni potrdila, ampak je povedala, da njej možgani še dobro delujejo in da gre *»z mozgom naprej, ne nazaj.«* (B27).

Strokovni delavki sta mnenja, da gre bolj za fizično in duševno pešanje in ne toliko nazadovanje (*»Nazadovanjem ... Jaz bom to mal težko rekla, bi rekla bolj pešanje. O fizičnem pešanju govorim. Duševnim – to, pač pri nekaterih se pojavlja to bolezensko duševno pešanje.«* H15).

Ena od njiju pa je poudarila, da je to pešanje odvisno od načina življenja in ne toliko od starosti: *»Mislim, da je to bolj način življenja, kako znajo poskrbet zase, kakšne neke navade imajo. Mislim, da je bolj od tega odvisno.«* (G17).

Večina starih ljudi ima podobne potrebe, vsi stari ljudje so si med seboj podobni

Pri stereotipu, da so si vsi stari ljudje podobni, so štirje sogovorniki povedali, da si stari ljudje niso podobni in da imajo različne potrebe in mišljenje (*»Enako kot mladi. Mladi recimo eni bi radi več dosegli, bolj se trudijo za to, starejši pa tudi, en več pozablja, eni so več sposobni. Ali pa fizično ne morejo toliko. Odvisno, zelo odvisno od človeka. Smo si zelo različni, odvisno, koliko si sposoben, fizično, finančno.«* D25).

Sogovornica in sogovornik sta potrdila, da so si stari ljudje podobni, kot sem razumela, bolj v kontekstu pešanja zdravja. *»Bi rekla, da ja. Da smo si vsi nekako podobni, da ne moremo.«* (E14). *»Drugače ne more it kot tako.«* (C24).

Socialni delavki sta mnenja, da si stari ljudje nikakor niso podobni ter da je vsak človek poseben (*»Vsak je človek zase, spet imajo različne navade, različna življenjska okolja, različne potrebe. Mislim, da to ne drži.«* G18).

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

Sogovornica trdi, da lahko družbi prispevajo tudi stari ljudje in pove, da izkušnje starih ljudi bogatijo mlajše (A47) ter da s svojim deležem državi tudi ona pomaga celotni družbi: *»Drugače pa malo sem pa tudi jaz še vedno produktivna, saj ena tretjina mojega zneska gre*

za plače drugih, jaz brezposelnost zmanjšujem, prosim in to ni nepomembno, navsezadnje.» (A56). Doprinos, kot ga vidi sogovornik, je tudi v učenju otrok: »To moraš pa bit že malo bolj v družbi taki. Saj če imaš svoje otroke vsak dan pri sebi, jih poučuješ po svoje.« (C27).

Ena od sogovornic je v zvezi s tem predsodkom dejala, da bi morali stari ljudje prepustiti delovna mesta mlajšim in bi morali iti v pokoj, ko je čas (B30), ter imeti druge aktivnosti, druženje z vnuki, sprehode, kuhanje za ostalo družino. Druga sogovornica je ob tem povedala, da je veliko časa obiskovala Univerzo za tretje življenjsko obdobje (D26), tretja pa, da zelo dobro skrbi za red doma (E15) in da bi morali biti vsi tako aktivni in bi bilo to dobro za družbo (E16).

Socialni delavki sta ob tem povedali, da so nekateri še vedno zelo ustvarjalni (G18) in da je ustvarjalnost relativna, saj tudi sedaj niso vsi ustvarjalni: *»Jaz bom rekla, da so ustvarjalni, kakor kdo. Tudi zdaj nismo kar vsi ustvarjalni.« (H17).*

Izkušnje starih ljudi so za današnji čas manj pomembne

Da se jim zdi, da so izkušnje starih ljudi pomembne, se je strinjala večina sogovornikov. Povedali so, da pretekle izkušnje bogatijo mlajše in nasveti starih ljudi lahko veliko pomagajo mlajšim (*»Lahko dajo še kake nasvete, prav gotovo iz izkušenj se verjetno lahko kaj iztrži.« F16).*

Ena sogovornica je povedala, da se ji zdi, da izkušnje za današnji čas niso pomembne (*»Skoraj bi rekla, da res. Da niso izkušnje za današnji čas nič pomembne.« E17).* eden od sogovornikov pa pravi, da to težko ocenjuje (C25).

Strokovni delavki vidita to mišljenje kot napačno, saj *»v bistvu pri njih gre za te življenjske izkušnje, neke moralne vrednote, neko drugo področje. Mislim, da so te stvari zelo pomembne in potrebne, da se nekako prenašajo, bolj to drugo področje.« (G22).* Ena od njiju je omenila, da se tudi sama sooča s tem stereotipom v svojem kolektivu in da je zagotovo prisoten.

Stari ljudje želijo imeti mir

Da potrebujejo stari ljudje mir, se strinjajo vsi sogovorniki in se jim ne zdi nič narobe s tem (*»Kaj jaz vem. To je tako narejeno, da star človek, da se zahteva bolj mirno stvar zase.« C26).* Tudi sami so povedali, da potrebujejo mir, vendar ne vedno in da si želijo tudi družbe (*»Ja, o ja. Veliko ga rabimo, ampak ne pa vedno.« A49).*

Strokovni delavki se strinjata, da stari ljudje potrebujejo mir, vendar pa je to včasih resnično stereotipno mišljenje: *»Tudi. Jaz bom rekla, da ko se srečuješ z ljudmi in kot stereotip to je in si mislijo, da tako mora bit. Ampak ljudje smo pisani mladi in stari.«* (H19).

Starih ljudi se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

Glede stereotipa, da se stari ljudje ne morejo učiti, so sogovorniki mnenja, da to ne drži. Ena od sogovornic dejala, da *»se da, nekateri hodijo tudi na te računalniške zadeve. Jaz to nisem šla, ker zaradi oči ne morem. Hodijo pa zelo, se naučijo.«* (D29). Druga sogovornica je povedala, da se bo v kratkem vključila v učenje uporabe interneta, ker ga potrebuje za brskanje podatkov pri reševanju križank (A52). Gospod, ki še živi doma, je glede učenja novosti dejal, da je *»odvisno, kakšna je tema in kakšni so vzroki za spremembe.«* (F18).

Socialni delavki sta povedali, da imata pozitivne izkušnje, saj so *»nekateri stanovalci res zelo zainteresirani, imajo motiv, imajo za vse.«* (G27) ter da *»so eni zelo zvedavi in se želijo naučit in telefon in računalnik in it s časom naprej.«* (H20). Strokovna delavka v domu je še dodala, da *»nekateri pa nobena stvar ne potegne.«* (G28).

Kar se eni od sogovornic zdi pomembno, je prava spodbuda za učenje, ki vpliva na trud in interes: *»Ampak to je del življenja in konec koncev, če hočejo biti kolikor toliko samostojni, se morajo to navaditi in če dobijo pravo spodbudo, da to zmorejo, se bodo potrudili in se bodo navadili.«* (H21).

Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

O enem od redkih pozitivnih stereotipov, da so vsi stari ljudje modri in ljubeči, so sogovorniki v glavnem omenjali ljubeznivost do potomcev, ki je pogosta (*»Ja ja, svojim hočejo dobro. Recimo jaz vidim po sebi in vidim, da tudi drugi.«* B37). Ena od sogovornic sicer omeni, da bi bilo prav, da bi bili vsi taki, vendar to pogosto žal ne drži.

Takega mnenja je tudi socialna delavka v domu, ki pravi, da *»večinoma je tako res, da jih imajo radi, da se veselijo njihovih obiskov.«* (G31). Vendar to ni samoumevno in precej je primerov, ko to ne drži, je povedala druga socialna delavka: *»O ljubezni ali ljubečem odnosu do svojih potomcev pa jaz nič ne bom rekla, da je to pa res. Nič kej značilno, ker so primeri, ko so kar nastrojeni proti svojim potomcem.«* (H26). Poroča tudi, da je pogost pojav, da se stari ljudje preveč oklepajo svojih potomcev in jim očitajo, da do njih niso dovolj pozorni (H27).

Glede modrosti starih ljudi je socialna delavka iz centra za socialno delo dejala, da je modrost starih ljudi odvisna od tega, kaj so v življenju počeli: *»Tudi to ne drži. O tej modrosti in spominih seveda je in eni imajo več in eni manj, tudi odvisno kaj so v življenju počenjali in koliko so želeli teh modrosti tokom življenja pridobivat in ohranili.«* (H25).

Za stare ljudi je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

Ena od sogovornic pove, da se ji zdijo verni ljudje bolj uvidevni: *»Ja, je pa ni. Jaz trdim, da recimo, več uvidevnosti je pri tistih, ki so verni. To si jaz upam trdit. Ker vera te le uči, da je tvoja svoboda omejena s svobodo drugega. Ti ne moreš zase samo svobodo zahtevati, ti jo moraš drugim tudi dopustiti.«* (A54).

Eden od sogovornikov je mnenja, da so te značilnosti podedovane (C29), torej da niso odvisne od starosti človeka, druga sogovornica pa pove, da *»smo res trmasti in po svoje.«* (E26).

Socialni delavki povesta, da se to tudi pojavlja, ena pa omeni, da je to lahko posledica zdravstvenih ali drugih težav (*»Ja, v neki meri ja. Ne vem, mogoče imajo tudi več zdravstvenih težav, finančnih tudi, pa je potem bolj mogoče.«* G32) ter da sta trma in egoizem lahko tudi izkazovanje samostojnosti (*»Tukaj so nastanjeni, tukaj so 24 ur in je zagotovo razlika, ampak je to tako, da v določenih situacijah so egoisti, so trmasti, ne bodo popustili, zdaj mogoče je tisto, da imajo še vpliv nad svojim življenjem, da lahko še odločajo.«* G36).

Stari ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

Glede tega stereotipa so vsi sogovorniki dejali, da to ne drži in se s tem ne strinjajo. Ena od sogovornic pove, da se ji zdi, da so takšni zlasti ljudje, ki so bili prej na vodilnih položajih in da jim tega primanjkuje (A55). Druga pa omeni, da nekateri stari ljudje res izkoriščajo pomoč drugih, čeprav bi lahko sami naredili (*»Ja, tudi. Kar precej znajo izkoristiti. Na primer, tudi če bi sam lahko kaj naredil, reče: »bi mi ti.«* E20).

Socialni delavki povesta, da takšnih izkušenj nimata (*»Za večino jaz bi rekla, da kakor imam jaz izkušnje, izkoriščevalski, ne bi tega rekla.«* G38) in da se pravzaprav velikokrat dogaja obratno, da stari ljudje zelo skrbijo za potomce: *»Tam pa tam imamo tudi takšne uporabnike, kjer ugotavljamo, da je izkoriščanje kontra. Da si starostniki želijo iti v dom, pa ne upajo v dom, ker bodo v breme za njihove otroke, pač tudi sistem je tako naštiman. Tudi storitve*

pomoči na domu, ki so plačljive, se na minimum vzame, ker rajši bom še nekaj privarčeval, da bom dal svojemu otroku.» (H28).

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom, so ravnodušni

Ena od sogovornic v določenih situacijah vidi umik kot smiseln odziv na dogajanje, ki ga človek ne more obvladati: *»Če se kdo umakne, je to tudi v njegov prid. On se pač umakne, ker če vidi da ne bo nekomu kos, zakaj se bo potem tja silil. Je lahko to tudi pozitivno, umik. Umik ne nastane samo iz užaljenosti.« (A57).* Drugi pove, da je umik posledica onemoglosti (*»To prinese pa onemoglost. Ne more biti drugače kot tako.« C31*), kar lahko razumemo kot neprostovoljen umik. Ena od stanovalk doma pove, da pozna takšne, ki se res ne želijo pogovarjati in druge, ki bi se radi družili, vendar potrebujejo pomoč (B43).

Ena od strokovnih delavk pove, da je starim ljudem ponujenih več aktivnosti, ki jih zavračajo, čeprav niso zadovoljni s stanjem, kot je: *»In potem ko ga vprašaš, ali pa rečeš pojdite na prireditve, danes je to in ono, ja pa ne morem, se slabo počutim ... Vse sorte izgovorov najdejo, po drugi strani pa, kako jim je tukaj dolgčas.« (G39).*

Druga strokovna delavka je prepričana, da imajo stari ljudje po zaslugi telefona veliko stikov: *»Se mi zdi, da tudi tukaj je vedno manj. Še posebej se mi zdi dandanes, najmanj telefon je ogromno pripomogel k temu, da tudi če si fizično oviran, zaprt v stanovanje ali hišo, vidim, da so na telefonu kar aktivni. Do svojcev, do prijateljev in imajo stike.« (H29).*

Tema o umiku starih ljudi je sicer že predstavljena v poglavju Doživljanje starosti, kjer lahko razberemo, da bolj kot to, da so stari ljudje ravnodušni, umik predstavlja željo po osebnem miru.

Stari ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo

Ena od sogovornic pove, da mora pri njeni prijateljici res vse potekati po določenih poteh: *»Ja, nekateri se zelo držijo tega. Recimo urnik – kdaj naredit kosilo, kdaj vstat, pa to ono. Pa se včasih pregovarjamo: te nihče ne sili, nihče ne kontrolira. Če ne boš zdaj, boš pa čez dve uri. Oni pa: »Ne, pa mora bit tako.« (D33).* Sama sicer ni takšna, kar pripisuje dejstvu, da je imela veliko družino, kjer si moral biti zelo prilagodljiv. Strokovna delavka razume previdnost pri novostih kot posledico izkušenj, vendar pa s pravo spodbudo stari ljudje sprejmejo različne novosti: *»Mogoče pri starejših z njihovo modrostjo so malo bolj previdni*

v te skoke v novosti. In ja, mogoče rabijo malo več spodbude in časa, ampak jih kar sprejemajo.» (H31).

Da se stari ljudje težko spremenijo, je prepričan sogovornik, ki živi v domu: *»Kako pa bi se drugače spremenili stari ljudje? Saj se ne morejo.« (C33).* Strokovna delavka je tudi mnenja, da imajo stari ljudje radi red in rutino: *»Ja, po utirjenih sigurno. Oni imajo radi nek red, neko rutino.« (G40).*

Glede čustvene otopelosti sogovornica pove, da je to lahko posledica občutka ranljivosti v starih letih: *»Ampak zlasti čustva se mi zdi, da ljudje več skrivajo, kot pa pokažejo. Ker se čutijo zdaj v starosti preveč ranljive. Lahko je to tudi vzrok.« (A58).* O tem, da ljudje pokažejo manj čustev, ko so nekaj časa v domu upokojujencev (B44), pove tudi druga sogovornica. Strokovna delavka pa trdi, da so *»nekateri zelo vase zaprti, pa ne bodo kaj, pa jim je vse v redu, pa jim je vse prav. Ja eni pa znajo zelo čustva pokazati, taka in drugačna.« (G41).*

Stari ljudje se hitro razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi

Sogovorniki so povedali, da se jim res zdi, da so stari ljudje manj potrpežljivi, ena od sogovornic to zelo jasno opaža pri sebi: *»Res pa je, da manj potrpljenja imamo. Jaz pridem tako, da če nekaj moram čakati, ali v trgovini ali kjer koli, rataš nervozen ali siten, kako bi rekla. Saj lahko da nič ne rečeš, ampak ti je odveč.« D31.* Druga sogovornica omeni, da opaža pomanjkanje potrpljenja pri komunikaciji do mladih (*»In tega nimajo starejši – enega potrpljenja, da je treba mlajšim ... Sej ne vedo vsega, se lepo pove, opozori, ne pa: »kakšen pa si.« A33).*

Strokovna delavka pove, da se ji stanovalci v domu ne zdijo hitre jeze, niso nezaupljivi ali nepotrpežljivi (*»Ma ne, jaz mislim da ne. Pač, so nekateri tudi taki ampak za večino ljudi, če gledam tukaj v domu, pa res ne bi rekla, da so taki.« G43).* druga pa, da *»bi rekla, da nič drugače ne drži kot za kakega drugega.« (H32).*

Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi

Poročanja o tem, kako vpliv stereotipov in predsodkov občutijo stari ljudje, sem predstavila v poglavju o odzivih, ki jih doživljajo pri ljudeh v različnih okoljih. Na vprašanje, ali bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na njihovo življenje, sta dve sogovornici dejali, da

se jima ne zdi, da bi vplivalo. Ena je povedala, da ne, ker živi sama, nekateri pa niso čisto razumeli vprašanja, zato sem skušala to razjasniti z drugimi vprašanji. Pokazalo se je, da neposredno ne občutijo, da bi posplošeni pogledi in takšno vrednotenje vplivali na njihovo življenje.

Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi vidita strokovni delavki v tem, da se stari ljudje prevečkrat postavljajo v položaj, da so nemočni in nebogljeni ter nesposobni povedati, kaj želijo (*»Mogoče, kar jaz vidim problem je, da se jih premalo oziroma da se jih zelo hitro postavi v ta položaj, da so nemočni in da se dela namesto njih.«* G45). Pogosto se do starih ljudi drugi obnašajo kot do otrok in počnejo stvari namesto njih, čeprav bi bili sposobni to narediti sami (*»Je tudi okolica tista, ki zelo hitro do majhnega otroka se obnaša, sej ti bom jaz zavezal čevlje, ne pa potrpežljiva čakal, da si jih bo. Ravno tako je pri starejših, saj jaz bom to, kaj se boš ti matral, bom jaz stopotjo.«* H22).

Socialna delavka največji vpliv stereotipov in predsodkov na stanovalce doma upokojencev vidi kot napačno predvidevanje in ocenjevanje *»da neki ne zmorejo, da so nemočni, da se dela namesto njih. Potem prepustijo, da se odločitve sprejema namesto njih.«* (G56).

Druga omeni učinek ponotranjenih stereotipov in predsodkov, ki vpliva na življenje starega človeka v naši družbi: *»Jaz mislim, da ne, verjetno je, konec koncev, ko ti nekdo te stereotipe iz dneva v dan prodaja in te že od mladih let naprej vzgaja in pripravlja, da ko si star in samo še za v kot, to sprejmeš, in ko postaneš res star si niti ne upaš s svojo ustvarjalnostjo priti naprej, ker se bojiš, ker ni zaželen.«* (H18).

Način, na katerega stereotipi in predsodki vplivajo na življenje starih ljudi vidi tako predvsem v njihovem ponotranjenju in ravnanju v skladu z njimi: *»Ja, bi rekla, da vplivajo zaradi vseh teh stereotipov. Še najbolj v tej smeri, da stari ljudje za njih vedo in se po njih ravnaajo. Še posebej glede tistega o umikanju in tako naprej. In ne vključevanja v družbi in ne sprejemanja novih stvari in v tej smeri se mi zdi da kar precej negativno vplivajo.«* (H41).

Kar se strokovnima delavkama zdi potrebno, je, da bi morali starim ljudem dati več moči, da sami odločajo ter spodbudo, da povedo, kar si mislijo: *»Ne vem, jaz mislim predvsem, da se jim da malo več moči, da v bistvu lahko sami. Da je še vedno čim več odločitev v njihovih rokah.«* (G57). *»Jaz pravim, da rabijo kar močno spodbudo, da imajo pravico povedat, da lahko govorijo, da je tisto, kar oni povejo, dragoceno.«* (H37). *»Tudi te podpore, da povejo,*

da si upajo povedat, da niso v nekem strahu, da se bo nekaj zgodilo. To v domu srečam večkrat – svojci rečejo, ja pa si ni upal povedat, ker se boji.» (G58).

Glede tega, kako bi družba morala obravnavati stare ljudi, je ena od socialnih delavk mnenja, da bi jih morali obravnavati enakovredno (*»Jaz mislim, da kakšne posebne obravnave, sam zato, ker so stari, ne rabijo, ampak čisto enakovredno.«* H42), največjo stisko pri svojem delu pa vidi v pomanjkanju denarja za zagotovitev pomoči vsem, ki jo potrebujejo: *»Storitve pomoči na domu, vse se neki planira, koliko je lahko vključenih sem in tja, potem pridemo do tega, kaj pa če je potreba toliko večja? In ja, je zmanjkalo denarja in tukaj jaz doživljam najhujšo stisko pri svojem delu.«* (H45).

5. RAZPRAVA

Danes je v zahodnih družbah razširjena podoba starosti v smislu pešanja, tako osebnega kot družbenega. Pogoste so razprave o tem, da so stari ljudje strošek, saj se njihov delež povečuje ter so krivi za to, ker uporabljajo zdravstvene storitve, ker imajo pokojnine in »jemljejo« sredstva mladim. Če pustimo ob strani razmišljanje o tem, da se takšne demografske spremembe napovedujejo že nekaj časa in je zanimivo, da to še vedno predstavlja »nepričakovan in velik izziv« za zahodne družbe, je glavni odziv ta, da so stari ljudje problem. Ko je neka skupina tako kategorizirana, se hitro razvijejo stereotipi, ki jih popularna kultura, mediji, prakse in politike še utrjujejo.

Ker je tema stereotipov in predsodkov po mojem mnenju precej zahtevna in bolj abstraktna kot konkretna, sem skušala vsaj delno orisati doživljanje starosti pri ljudeh, ki spadajo v skupino stigmatiziranih, čeprav se prav zaradi posebnosti tega pojava tega mogoče niti ne zavedajo.

Prvi del raziskave je bil usmerjen v to, kako stari ljudje gledajo na starost, kaj jo označuje in kakšen odnos imajo do nje. Na ta način lahko tudi prepoznamo, ali se starostni stereotipi in predsodki pojavljajo tudi pri ljudeh, ki pripadajo skupini »starih«. Starostni stereotipi imajo lahko velik vpliv na osebnost v kasnejšem obdobju življenja, saj so pogledi na staranje sestavni del človeka in vplivajo na individualna pričakovanja in cilje ter področja delovanja (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 3).

Stari ljudje so v zvezi s starostjo in staranjem opisovali predvsem negativne značilnosti, ki jih opažajo pri sebi (na primer slabo zdravje, pozabljivost, slabša mobilnost, pozabljanje) ter značilnosti, ki jih opažajo na splošno (zdravstvene težave, težke situacije, pesimizem, iztrošenost). Tudi socialni delavki sta poudarili predvsem negativne značilnosti. Strokovna delavka, ki dela s stanovalci v domu za stare ljudi, ob vprašanju kaj je po njenem značilno za starost in stare ljudi, najprej omeni težave s prilagajanjem ter pomanjkanje volje in motivacije stanovalcev. Glede odnosov je poudarila, da se stanovalci ne znajo pogovarjati ter ne znajo med sabo urediti osnovnih stvari, kar pripisuje slabi komunikaciji med stanovalci. Druga strokovna delavka pove, da je za to obdobje po njenem značilno fizično pešanje ter pešanje kratkoročnega spomina, vendar so osebnostne razlike pri vseh ljudeh, ne glede na starost, in smo vsi različni – eni so tečni, če so mladi ali pa stari.

Ena od sogovornic, ki živi v domu za stare ljudi, je omenila pozitivno lastnost staranja, in sicer da ga nekateri sprejemajo kot obdobje, ko ni toliko obveznosti in si lahko prosto načrtuješ, kaj boš počel. To se mi zdi zelo pozitiven pogled na starost, ki pa se ga večina ne zaveda oziroma tega ne konkretizira kot pogosto značilnost obdobja, v katerem niso več delovno aktivni.

To, da je le ena/eden od sogovornic/sogovornikov (vključno s socialnima delavkama) omenil/-a pozitivno značilnost staranja in da zaznavajo starost in staranje precej negativno, lahko razumemo v kontekstu poudarjanja mladosti in strahu pred smrtjo, ki vodi k podcenjevalnemu in zaničljivemu odnosu do starih ljudi in vsega, kar je povezano s starostjo (Nelson, 2011, str. 44), takšna občutja pa imajo lahko tudi stari ljudje sami. Prevladujoča težnja k »uspešnemu«, »polnemu«, »zdravemu«, »pozitivnemu« staranju, ki odseva družbene vrednote proti staranju (»anti-aging«), skuša zmanjšati izgube, povezane s starostjo. Čeprav bi »pozitivno« staranje lahko pomenilo boj proti predsodkom in diskriminaciji, je dejansko usmerjeno k ohranjanju mladosti, ne pa k dobremu staranju. Celoten koncept »anti-aging« tako ne teži k temu, da bi dosegli najboljšo možno starost, temveč poziva k podaljšanju mladosti, dokler ne umremo, s čimer se dejansko izognemo starosti v celoti (Azulai, 2014, str. 4).

Glede drugih starih ljudi v njihovem okolju so prav tako poudarili predvsem negativna opazanja. Ena sogovornica omenja na primer lenarjenje stanovalcev, prekomerno pritoževanje in pomanjkanje potrpljenja, druga pa ima predvsem slabe izkušnje z ljudmi, ki imajo demenco, saj naj bi ljudje s to boleznijo gledali le nase. Prav tako omeni, da je večina stanovalcev zlobnih in da se večinoma pritožujejo neposredno direktorici, namesto da bi zadeve reševali neposredno. To usmerjenost na negativne značilnosti drugih starih ljudi v okolju lahko razumemo tudi v kontekstu staromrzništva. Da imajo ljudje stereotipna prepričanja o stigmatizirani skupini, ki ji sami pripadajo, lahko razložimo s tem, da se starostni stereotipi po navadi razvijejo v mlajših letih, ko se človek še ne uvršča v skupino starih ljudi. Stereotipi o starih ljudeh se tako vzpostavijo in utrdijo v zgodnjih obdobjih življenja. Ko oseba enkrat postane starejša, se stereotipi prej druge skupine spremenijo v stereotipe skupine, ki ji oseba sedaj pripada. Na ta način oseba stereotipe ponotranji, saj se to, kar ljudje mislijo o »starih ljudeh« skozi proces lastnega staranja integrira v osebnost človeka (Kornadt, Voss in Rothermund, 2015, str. 6).

Takšno osredotočanje na negativne značilnosti starih ljudi pojasni tudi védenje o predsodkih. Predsodki vodijo naše zaznavanje zunanjega sveta, ne da bi sami to opazili. Največkrat povzročajo negativno popačenje podobe objekta, povzročajo pa tudi selektivno pozornost, ko je opazovalec pozoren le na tiste vidike obnašanja drugih oseb, ki so skladne z njegovimi predsodki o osebi določenega tipa (Ule, 2005, str. 167). Ena od sogovornic je tako poudarila, da je večina starih ljudi usmerjena v preteklost in naj bi govorili predvsem o tem, kako je bilo v mladosti. Tudi to lahko razumemo v kontekstu stereotipiziranja, saj kot piše Mali (2002), se starim ljudem stereotipno določajo tudi emocije. Stari ljudje so po splošnem prepričanju čustveno vezani na preteklost in to veliko bolj kot mladi ljudje, zato se predvsem izključno njim predpisujejo nostalgčni občutki in razpoloženja (Mali, 2002, str. 318).

Med večinoma negativnimi opažanji o starih ljudeh v okolici je tudi eden pozitiven, ki ga je izrazila ena od stanovalk doma. Opaža, da je pri stanovalcih v domu za stare ljudi manj jeze in nepotrpežljivosti, kar je po njenem posledica manjših obveznosti, ki jih imajo stanovalci v življenju. Na to je mogoče pozorna, ker je tudi sama omenila, da njej zelo ustreza živeti v domu za stare ljudi, saj nima vsakdanjih skrbi, kot so na primer kuhanje, pospravljanje in drugi opravki.

Vse zgoraj omenjeno je mogoče razumeti tudi na način, da so stari ljudje ponotranjili starostno stereotipna prepričanja, ta pa nato vplivajo na njihovo doživljanje starosti in starih ljudi v okolju. Predsodki vplivajo tudi na samopodobo ljudi, saj so podlaga osebni in socialni identiteti posameznikov in skupin ter usmerjajo delovanje ne samo tistih, ki imajo predsodke, temveč tudi tistih, proti katerim so predsodki usmerjeni ter so predmet poniževanja, odpiranja, diskriminacije in zatiranja. V tem primeru se žrtve predsodkov poistovetijo z vsebino predsodkov, predsodki, usmerjeni proti njim, pa postanejo tudi vsebina njihove samopodobe in njihove dejavnosti. Tako pride do samouresničujoče se napovedi, ko žrtve predsodkov same s svojim obnašanjem opravičujejo predsodke. Tisti, ki izraža predsodke, dobi argumente za svoja ravnanja prav s strani žrtve in krog se zaključi (Ule, 2005, str. 166). Ena od sogovornic opaža, da prav s takšnimi ljudmi, ki se veliko pritožujejo, zaposleni nekoliko slabše ravnajo. Pove, da se ji zdi, da tisti, ki so »nezadovoljni z vsem«, dobijo slabši kos peciva, kar si razlaga kot to, da si zaposleni mislijo, naj imajo takšni ljudje vsaj razlog za pritoževanje. Sama lahko v kontekstu stereotipov razumem ta pogled kot »kazen« za ne-sprejemanje vloge »dobrega starega človeka«, ki se ne sme pritoževati in mora biti hvaležen, da zanj skrbijo tudi drugi.

Opazila sem, da so sogovorniki veliko več govorili o drugih starih ljudeh in manj o sebi. Skozi posredne odgovore bom poskušala razumeti in pojasniti, kako doživljajo svojo starost in kako vidijo položaj starih ljudi v družbi.

Sogovornica, ki živi v domu za stare ljudi, omeni, da stari ljudje bolj skrivajo čustva, kar pojasni s tem, da se lahko čutijo v starosti preveč ranljive. To lahko nakazuje na to, da se stari ljudje (tudi ona sama) zavedajo, da je njihov družbeni položaj slabši in da so odvisni od pomoči drugih. Čeprav se stari ljudje srečujejo s stereotipiziranjem in diskriminacijo, vse to sprejmejo tako, kot da je to običajno in da tako mora biti, saj sami nimajo moči, da bi takšna dejanja spremenili ali preprečili. Lahko si mislijo, da stari ljudje nimajo družbene moči za spreminjanje situacije in je zato najboljše, da to sprejmejo ter tega še dodatno ne poslabšajo (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 276).

Ker sodobne zahodne družbe ustvarjajo podobo starih ljudi skladno s svojimi lastnimi cilji in ideološkimi pogledi, jih pogosto vidijo kot breme, ki kot neaktivni člani družbe (upokojenci) »uživajo sadove« aktivne populacije (Mali, 2002, str. 317). Da imajo takšna občutja tudi sami, kažejo izjave, da je starejšim namenjene preveč pozornosti in s tem premalo mladim ter da morajo starejši odstopiti delovna mesta mlajšim.

Ena od sogovornic je omenila tudi strah pred odhodom v institucionalno oskrbo, ki ga zaznava pri drugih starih ljudeh. Macuh (2017, str. 151) med najpogostejšimi razlogi za odhod starega človeka v institucionalno oskrbo navaja nezmožnost za samostojno življenje, varnost, skrb za zdravje oziroma celovito oskrbo. V zahodnih družbah, kjer sta individualnost in občutek nadzora nad svojim telesom zelo cenjena, lahko nastanitev v domu pomeni končni dokaz, da je človek »star«. Ker sta staranje in smrt razumljena kot procesa izven nadzora, je razumljivo, da vzbujata občutke strahu in tesnobe (Nelson, 2011, str. 39), s tem pa lahko (med drugim) povežemo tudi strah pred odhodom v dom za stare ljudi.

Po mnenju socialnih delavk se položaj starih ljudi v družbi izboljšuje – tako odnos do starih ljudi kot tudi mediji. Starost in star človek naj ne bi bila več tabu tema, več je pogovora o starosti in tudi o smrti. Po drugi strani pa ena od socialnih delavk pove, da politiki in mediji uvrščajo stare ljudi v kategorijo hendikepiranih oseb, kar ni prav, ter da politiki govorijo o starih ljudeh in ne z njimi. Stari ljudje so po njenem mnenju tudi premalo vključeni v sisteme odločanja o tem, kaj potrebujejo, kaj čutijo, da bi bilo zanje dobrodošlo. Torej glede na

začetno oceno, da se položaj starih ljudi v družbi izboljšuje, stanje še vedno ni takšno, kot bi moralo biti.

Pri vprašanju o tem, ali so se njihovi pogledi na starost spremenili, je bil najbolj očiten odgovor, da o tem sploh niso prej razmišljali, le ena sogovornica je omenila, da je starost slabša, kot je mislila. Življenje v starosti je po mnenju sogovornikov dobro, če nimaš večjih zdravstvenih težav. Ena sogovornica, ki še živi doma, vidi kvalitativno razliko v tem, če lahko hodi ali ne in to neposredno povezuje z občutkom starosti (ko lahko hodi ni stara, ko pa ne more, je stara). Deklarativno vsi sogovorniki sprejemajo svojo starost oziroma se zavedajo, da so »stari«. Ena sogovornica je omenila, da se ji ni treba počutiti nerodno, ker je stara, druga pravi, da se proti starosti ne da nič narediti, tretji pa to doživlja kot čakanje na smrt. Stari ljudje naj bi se močno zavedali, da jih drugi vidijo kot »stare«, vendar so pogosto negotovi pri izrekanju trditev, da jih drugi obravnavajo kot stare ali so podvrženi diskriminaciji na podlagi starosti. Razumevanje staromrznitva pri starih ljudeh je zelo odvisno od tega, kako imajo sami razvito zavedanje o tem, da spadajo med »stare« (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 275–276). Raziskava (Nelson, 2011, str. 44) je pokazala, da staromrziško vedenje v večji meri zaznajo kot žaljivo tisti stari ljudje, ki še zelo dobro funkcionirajo (fizično in mentalno), medtem ko za stare ljudi, ki imajo določene telesne ali mentalne pomanjkljivosti, takšno vedenje izraža odnos pomoči med mladim in starim človekom ter je tovrsten način komunikacije (čeprav staromrziški) zanje pomirjujoč.

Ena od sogovornic, ki živi v domu za stare ljudi, v intervjuju poudari, da se zaveda svojih zmožnosti in ji ni težko prositi za pomoč, kadar jo potrebuje. Svoje starosti in tudi spremenjenih življenjskih »pogojev« se ne sramuje in jih sprejema. To je ena od redkih sogovornic in sogovornikov, pri kateri sem dejansko zaznala resnično sprejemanje svoje starosti, saj ne vidi le negativnih značilnosti staranja, ne upira se »trpljenju« zaradi svojih omejitev, ki so posledica starosti, in se potrudi, da si zagotovi pomoč pri aktivnostih, ki so zanj pomembne. Na ta način se aktivno vključuje v družbo in se ne umika na obrobje.

Aktivnosti (pri odnosih, ročnih delih, učenju) in pripravljenost za aktivnosti so omenjali skoraj vsi sogovorniki, opazila pa sem, da so bili ob tej temi še posebno zavzeti in da o tem radi govorijo. To, da poudarjajo aktivnosti, ki jih počnejo (čeprav se vprašanje ni navezovala neposredno na to), lahko razumem tudi kot neke vrste »dokazovanje«, da so še vredni, da so še sposobni in da morajo to povedati, sicer bi lahko mislili drugače in to ni zaželeno. S tem, da so aktivni na kakršen koli način že, je odlično. To je zagotovo treba spodbujati, če si tega

želijo. Po mojem mnenju pa se jim ni treba čutiti dolžne, da se dokazujejo, da so še vredni člani družbe.

Posredno in neposredno so intervjuvanci omenili tudi trenutno zadovoljstvo z življenjem, kot sem to skupino izjav kategorizirala. Nekateri so bolj zadovoljni, predvsem sogovornici, ki živita v domu za stare ljudi, saj nimata skrbi glede vsakdanjih opravil, poleg tega pa sta zadovoljni z delom in odnosom zaposlenih. Po drugi strani je stanovalec doma zelo nezadovoljen, saj se čuti, kot da je tam zaprt in bi si želel (in si misli), da bi lahko še vedno zanj skrbela hčerka. Med sogovorniki, ki bivajo v domu za stare ljudi, je tako precejšnja razlika, saj sta prvi dve očitno imeli veliko besede pri tem, da gresta v dom in je njuno zadovoljstvo večje, medtem ko njun moški sostanovalec te možnosti najverjetneje ni imel (in si tega ni želel). Tukaj je razvidno, da ima možnost odločanja o tem, kako bo človek živel, velik vpliv na njegovo splošno zadovoljstvo.

Sogovornice in sogovorniki so glede odzivov v različnih okoljih (socialnih mrežah) na njihovo starost izražali predvsem pozitivne izkušnje. Največ pozitivnih izjav se nanaša na domače, lokalno okolje, kjer živijo, največ negativnih pa na širšo družbo.

O večinoma pozitivnih odzivih domačega/lokalnega okolja so poročali skoraj vsi sogovorniki. Občutek imajo, da jih ljudje spoštujejo in sprejemajo, uporabili so predvsem besede, kot so »spoštovanje«, »prijaznost«, »sprejemanje«. Veliko odgovorov tistih, ki tam živijo, se je nanašalo tudi na prijaznost in predanost zaposlenih in praktikantov v domu za stare ljudi. Ena od sogovornic posebej poudari, kako so prijazni svojci drugih stanovancev v domu za stare ljudi, saj tisto, kar prinesejo svojcu, velikokrat razdelijo tudi med ostale stanovance ali pa jim dajo žeton za kavo na avtomatu. Veliko jih je omenilo, da imajo dobre odnose z zdravniki in ljudmi v njihovi bližnji okolici. Vidimo lahko, da nihče ne zaznava kakšnih negativnih vedenj ali izražanj proti njim. Ena od sogovornic je pa mimogrede (pri pogovoru o sprejemanju starosti) izpostavila nekaj, kar kaže na stereotipno zaznavanje starih ljudi. Povedala je, da jo začudeno gledajo, ker se toliko smeje in ker »nič ne jamra« ter da pričakujejo, da bo videla vse narobe. Iz njenih besed lahko razberemo, katere stereotipne odzive je doživela, čeprav ob bolj neposrednem vprašanju o njenih osebnih izkušnjah tega ne izpostavi, prav tako tudi drugi sogovorniki in sogovornice ne. To je mogoče razložiti s tem, da se zaradi stigme, ki jo prinaša starost, ljudje ne opredeljujejo kot »stari« in zato iščejo načine, s katerimi se lahko ločijo od starostnih stereotipov in vedenj (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 276).

Sogovorniki v zvezi z odzivi družine na njihovo starost in odnosih v družini pozitivno poročajo, o nekoliko bolj negativnih odzivih pa so poročali trije sogovorniki, in sicer je ena od sogovornic omenila, da otroci včasih naredijo po svoje in je ne vprašajo, ali to želi. Pove pa, da ji želijo dobro. In čeprav to razume, je precej jasno, da si želi, da bi jo bolj upoštevali in jo o stvareh, ki se tičejo nje, vprašali. V kontekstu stereotipov o starosti in starih ljudeh lahko takšen odnos razumemo kot splošen negativen odnos do starosti, ki vpliva tudi na stare ljudi in njihovo lastno doživljanje starosti. Ker imajo stari ljudje zaradi takega odnosa do starosti nižja pričakovanja in zahteve, to omogoča mladim generacijam, da za stare ljudi prevzemajo skrb, odločajo namesto njih in z zaščitniško držo onemogočajo pravico do izbire in samostojnega odločanja, ki sta nujna za dvig kakovosti življenja (Mali in Milošević Arnold 2007, str. 64–65).

Pri eni od sogovornic, ki živi v domu za stare ljudi, je zelo poudarjena želja po neobremenjevanju svoje družine. Izkušnje in odzivi družine na invalidnost njene sestre so jo očitno tako zaznamovali, da si resnično ne želi, da bi morala njena družina tudi zanjo tako skrbeti. Strah pred tem, da bi postala »breme« je zelo izražen in ga lahko razumemo tudi kot vpliv stereotipov in predsodkov v družbi. To prinašajo tudi pobude za »kakovostno staranje«, ki temeljijo na individualizmu, samo-odgovornosti ter različnih odnosih moči med tistimi, ki se starajo dobro in tistimi, ki se ne. Te bodo tudi nadalje pripomogle k starostnim stereotipom in predsodkom. To vodi tudi k stigmatizaciji in zanemarjanju tistih, ki se ne morejo starati »dobro«, »uspešno« in »zdravo« (Azulai, 2014, str. 10).

Sogovorniki so o tem, kako doživljajo odzive na starost s strani širše družbe, poročali tako o pozitivnih kot o negativnih izkušnjah oziroma opažanjih. Na splošno naj bi bila po mnenju sogovornic in sogovornikov situacija boljša, kot je bila včasih. Občutek imajo, da so vključeni, da niso na robu družbe. Neposrednih negativnih odzivov na svojo starost ne omenjajo, poročajo pa o bolj splošnih negativnih občutkih, kot na primer to, da se mlajši umikajo od starih ljudi in da včasih manjka potrpežljivosti pri drugih ljudeh. Zanimivo je, da ob navajanju teh negativnih opažanj ne govorijo v prvi osebi edine, temveč o »drugih«, te stvari »se dogajajo«. Dogajajo se drugim, njim ne. Ne povedo, da se mladi odmikajo od *njih*; da se mladi naveličajo *njih*; da drugi nimajo potrpljenja z *njimi*; da so *oni* odveč; da se otroci otepajo *njih*. Tako ena od sogovornic pove, da ji drugi vrstniki poročajo o občutku nezaželenosti, da je mladim vse odveč, da je škoda časa in denarja za stare ljudi, da imajo vtis, da narediš uslugo državi, da čim prej umreš. Le en sogovornik, ki živi v domu za stare ljudi, odkrito pove, da doživlja svojo starost kot breme za državo, saj v družbi prevladuje

občutek, da je starost ljudi previsoka in da bi morali prej umirati. V teh izjavah lahko prepoznamo stereotipe in predsodke, ki se pojavljajo v naši družbi in jih prepoznajo in občutijo tudi stari ljudje.

Takšne ugotovitve lahko pojasnimo z raziskavo, v kateri je Nelson (2011, str. 42) postavil vprašanje, ali so bili anketiranci kdaj predmet predsodkov in diskriminacije na podlagi starosti ter kako so se na to odzvali. Iz prejšnjih raziskav so odkrili, da se ljudje od 55 do 74 let vidijo drugače kot tisti starejši od 75 let. Ti »mlajši-stari« so pogosto imeli še žive starše ter so starost in »stara leta« (ter s tem povezanimi stereotipi) povezovali z generacijo svojih staršev. Starejši od 75 let (»stari-stari«), ki je tudi starostna skupina sogovornikov in sogovornic v moji raziskavi, so imeli takšne poglede redkeje, saj načeloma ni bilo nikogar starejšega od njih, torej so »stari« očitno morali biti oni sami. Rezultati so pokazali, da »starejši-stari« v vsakdanjem življenju niso zaznali nobene diskriminacije ali predsodkov zaradi svoje starosti. Poročali so tudi, da jih, četudi bi bili žrtve takega vedenja, to ne bi motilo. Po drugi strani so »mlajši-stari« poročali, da so doživeli negativne odzive zaradi svoje starosti in ko se je to zgodilo, so bili zelo vznemirjeni. Takšne rezultate lahko razumemo kot željo starejših od 75 let, da z zanikanjem, da so del stigmatizirane skupine, ohranijo samospoštovanje. Odzivi »mlajših-starih« pa lahko kažejo na to, da želijo svoj vstop v skupino »starejših-starih« odložiti, kolikor je le mogoče, saj se bojijo, kako bodo z njimi ravnali (kot člane stigmatizirane skupine).

V delu, kjer sem navajala pogoste stereotipe in predsodke o starosti in starih ljudeh, me je zanimalo, kako se bodo na te izjave sogovorniki odzvali – na primer ali jih bodo zavrnili kot neupravičene, ali se bodo z njimi strinjali, ali bodo to prepoznali pri drugih starih ljudeh. Predvsem sem želela skozi njihovo razmišljanje vsaj delno prepoznati, ali so takšna stereotipna prepričanja ponotranjili in ali to lahko kakor koli prepoznamo kot vpliv na njihovo življenje in doživljanje lastne starosti. Ob tem sem ugotovila, da je takšen poudarek na besedah, točnih pomenih in konotaciji lahko težava pri moji raziskavi, saj sem mogoče namenila premalo pozornosti temu vidiku. Ob zavedanju in upoštevanju te pomanjkljivosti pri analizi bom vseeno skušala povezati ugotovitve s teoretičnimi predpostavkami.

Iz odgovorov sogovornikov in sogovornic lahko razberemo, da imajo tudi sami stereotipna prepričanja o tem, kakšni so drugi stari ljudje. Najbolj so se uprli oziroma najbolj so »ugovarjali« izjavam o tem, da so si vsi stari ljudje podobni in da imajo enake potrebe, da izkušnje starih ljudi niso pomembne, da se starih ljudi ne da naučiti ničesar o novostih ter da

so stari ljudje senilni, neproduktivni in izkoriščevalski. Ob teh izjavah so podajali svoje primere, ki kažejo na to, da se jim takšni stereotipi ne zdijo upravičeni in zaznati je bilo, da jim ob teh izjavah ni bilo najbolj prijetno.

Na drugi strani so se bolj pogosto strinjali s tem, da je starost povezana s fizičnim in duševnim nazadovanjem, da stari ljudje potrebujejo mir, da so ljubeči do svojih potomcev, da so stari ljudje (tudi oni sami) bolj nepotrpežljivi in trmasti, da nekateri drugi tudi izkoriščajo (ko bi lahko naredili sami) in da morajo stvari potekati po določenem redu.

Večina sogovornikov se je strinjala, da je starost povezana s fizičnim in duševnim nazadovanjem. Ker izjava ni posebej definirana, so si sogovornice in sogovorniki različno razlagali pojem duševno ter na podlagi tega povedali, kaj si o tem mislijo (predvsem omenjajo pozabljanje, ena pa pove, da njej možgani dobro delujejo in gre naprej, ne nazaj). Duševnost v življenju se ne spreminja vzporedno z biološkimi spremembami ali celo odvisno od njih. Za preoblikovanje človekove osebnosti je večkrat bolj pomembno, kako kdo nekaj doživlja in vidi kakor to, kako je v resnici. Osebnost tako ni neizogibno posledica socialnih sprememb, čeprav se večina starih ljudi obnaša drugače, zgolj zaradi norm in pričakovanj okolja ali drugih objektivnih družbenih razmer (Požarnik, 1981, str. 69–72). V tem oziru lahko pojasnimo, da ponotranjeni stereotipi in predsodki do starosti močno vplivajo na to, kako se osebnost spreminja – neodvisno od kronološke starosti.

Strokovni delavki menita, da gre bolj za fizično in duševno pešanje in ne toliko za nazadovanje. Ko so se drugi strinjali s to izjavo, so najverjetneje tudi oni mislili na pešanje (glede na njihove odgovore). Nekoliko bolj pozitivno je po mnenju ene od socialnih delavk zavedanje, da je to pešanje odvisno od načina življenja in ne toliko od starosti. Več pozornosti o pogledu socialnih delavk na starost in stare ljudi bom namenila v nadaljevanju.

Pri stereotipu, da so si vsi stari ljudje podobni, so štirje sogovorniki povedali, da si stari ljudje niso podobni in da imajo različne potrebe in mišljenje. Na ta način so jasno poudarili, da se ne štejejo v isto skupino z vsemi starimi ljudmi. To lahko povežemo z rezultati raziskave (Minichiello, Browne in Kendig, 2000, str. 276), ki je pokazala, da čeprav različne oblike stereotipiziranja in diskriminacije vplivajo na življenja starejših ljudi, jih ti ne opisujejo in doživljajo kot izkušnjo diskriminacije na podlagi njihovih let. Na vprašanje, ali posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na njihovo življenje, sta dve sogovornici dejali, da

se jim ne zdi, da bi vplivalo, ena je povedala, da ne, ker živi sama, nekateri pa niso čisto razumeli vprašanja, zato sem skušala to razjasniti z drugimi vprašanji. Pokazalo se je, da neposredno ne občutijo oziroma ne prepoznavajo, da bi posplošeni pogledi in takšno vrednotenje vplivali na njihovo življenje. Razlog za to je lahko dejstvo, da se ne opredeljujejo kot »stare« in zato iščejo načine, s katerimi se lahko ločijo od starostnih stereotipov in vedenj.

Skoraj vsi sogovorniki in sogovornice menijo, da so lahko stari ljudje še ustvarjalni in prispevajo k družbi, ter da so njihove izkušnje pomembne, da bogatijo mlade. Ob tem so v potrditev omenjali svoje aktivnosti, kot je pomoč pri učenju, pri nasvetih, pri lastnem učenju, pri skrbi za dom ipd. Ena od sogovornic je v zvezi s tem predsodkom dejala, da bi morali starejši ljudje prepustiti delovna mesta mlajšim in bi morali iti v službeni pokoj, ko je čas za to, saj imajo potem druge aktivnosti, druženje z vnuki, sprehodi, kuhanje za ostalo družino. Na tem mestu lahko razberemo tudi pritisk družbe, naj se stari ljudje umaknejo iz delovno aktivne populacije, predvsem na račun mladih. Kot je omenila ena od sogovornic, opaža, da je upokojitev za nekatere hud udarec, saj se ne čutijo več vredni. Vse to kaže na prevladujoč vpliv kapitalističnega sveta, kjer je človek, ki ne prinaša profita, nevreden in predstavlja breme za družbo, zato stari ljudje upokojitev doživljajo kot veliko izgubo lastne identitete. Nelson (2011, str. 44) poudarja, da je treba izboljšati status starih ljudi v družbi, in sicer tudi na način, da se jim omogoči več vezi s poklicnim okoljem, kjer lahko še naprej prispevajo in delijo svoje znanje z mlajšimi sodelavci.

Glede stereotipa, da se stari ljudje ne morejo več učiti, so sogovorniki mnenja, da to ne drži. Ena od sogovornic se bo sama vključila v računalniško izobraževanje, druga pozna veliko drugih sovrstnikov, ki so že vključeni v tovrstna izobraževanja in se tudi veliko naučijo. Nesmiselnost tega stereotipa je po mojem mnenju lepo povzel in poudaril sogovornik, ki je dejal, da je vedno »odvisno, kakšna je tema in kakšni so vzroki za spremembe«. Na to bi moral pomisliti vsak, ki se mu zdi prepričanje, da se stari ljudje ne morejo naučiti novih stvari, legitimno. Socialna delavka ob tem pove, da je pomembna tudi spodbuda za učenje, ker vpliva na trud in interes ter končne rezultate.

Ob tem, kako starost in stare ljudi vidita strokovni delavki, ki delata z njimi, sem lahko opazovala tudi njune poglede na starost in staranje. Pričakuje se, da bodo socialni delavci in delavke ter drugi v pomagajočih poklicih pripravljene in mogoče tudi bolj dovzetni za nudenje kakovostne nege in pomoči brez stereotipnih prepričanj o ljudeh, ki potrebujejo

pomoč. Vendar, kot ugotavlja Azulai (2014, str. 7), se žal staromrzništvo pojavlja tudi pri ljudeh, katerih naloga je pomagati starim osebam.

Stereotipne izjave sta komentirali predvsem v kontekstu zavračanja takšnega mišljenja, kar je bilo pričakovano. V večini izjav sta poudarili relativnost takih značilnosti pri starih ljudeh – včasih bolj v poudarjanju »dobrih primerov«, ki zavračajo stereotipe, včasih bolj »slabih primerov«, ki stereotip potrjujejo (vendar ne velja za vse).

Socialni delavki sta takoj zavrnila stereotip, da so si stari ljudje podobni ter poudarili, da je vsak človek zase. Strinjali sta se tudi, da stari ljudje potrebujejo mir, vendar opažajo, da imajo včasih občutek, da tako mora biti (ponotranjeni stereotipi). Glede ljubeznivosti do potomcev ena od strokovnih delavk poudari, da je to pogosto neznačilno, saj pri svojem delu pogostokrat opazi nastrojenost starih ljudi proti svojim bližnjim. O prepirljivosti, trmoglavosti in egoizmu povesta, da se pojavlja, kar ena od njiju razloži s tem, da je to lahko posledica zdravstvenih ali drugih težav ter da sta trma in egoizem lahko tudi izkazovanje samostojnosti. Takšno vedenje lahko razumemo v luči prevladujoče negativne nastrojenosti proti starosti in starim ljudem, ko se morajo boriti za svoj položaj in uveljavljanje svojih želja in volje.

Izjemno pomembno je, da socialne delavke in delavci ozavestijo svoje poglede na starost. Težko je sprejeti, da lahko ljudje v pomagajočih poklicih sodelujejo pri stereotipiziranju, da imajo predsodke ali izvajajo diskriminacijo na podlagi starosti. Vendar če skušamo to realnost zanikati, obstaja tveganje, da ogrozimo etične standarde in integriteto poklica, s tem pa posledično škodimo uporabnikom. Aktivno spodbujanje samozavedanja je pomembno, saj pripomore k odkrivanju osebne pristranskosti in izboljša etično ravnanje. Socialni delavci in delavke morajo razumeti in sprejeti, da se razumevanje ter rahločutnost začne na osebni ravni, zato je potreben dober zgled (Azulai, 2014, str. 10–11).

Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi vidita strokovni delavki v tem, da se stari ljudje prevečkrat postavljajo v položaj, da so nemočni in nebolgljeni ter nesposobni povedati, kaj želijo. Socialna delavka največji vpliv stereotipov in predsodkov na stanovalce doma za stare ljudi vidi kot napačno predvidevanje in ocenjevanje, da stanovalci nečesa ne zmorejo, so nemočni in zato drugi delajo namesto njih. Posledica je tudi, da se temu prepustijo, s tem pa nekdo drug sprejema odločitve namesto njih samih.

Velik učinek stereotipov in predsodkov, ki vpliva na življenje starega človeka v naši družbi, vidi ena od socialnih delavk prav v ponotranjenih stereotipih in predsodkih, saj naj bi družba že od mladih nog učila in »pripravljala« ljudi na to, da si »za v kot« in da si zato ljudje, ko postanejo stari, ne upajo izpostavljati, saj se bojijo, da jih bodo obsojali. Tako lahko zadržujejo zase svoje ideje, predloge, poglede, svoje želje o aktivnostih, se umikajo iz družbe in se nasploh obnašajo tako, kot jim je »pripisano«, s tem pa seveda tudi potrjujejo stereotipe in predsodke tistih, ki jih ustvarjajo in ohranjajo. Na to opozarjata tudi Šiplič in Kadiš (2002, str. 296), ko trdita, da starim ljudem družba dodeli naučene in vnaprej določene vloge, zaradi katerih se samopodoba starih ljudi približa diskriminatorni podobi v družbi. V skladu s tem se nato začnejo obnašati tudi sami, posledica pa je občutek notranje praznine in nekoristnosti. Zato je zelo pomembno, da starim ljudem damo več moči in glasu, da sami odločajo, ter dovolj spodbude, da povedo, kar si mislijo – brez strahu.

Priča smo individualizirani potrošniški kulturi, kjer se lahko (navidezno) izognemo starosti s pomočjo različnih pripomočkov, posegov in življenjskih stilov. Kulturno zanikanje smrti, umiranja in tudi visoke starosti gradi občutek mladostne nesmrtnosti in pehanje za mladostjo, ki stigmatizira stare in bolne ljudi (Bizjan, 2005, str. 93–94). Kot ugotavlja Nelson (2011, str. 40–41), poleg starih ljudi ni nobene druge skupine, o kateri se tako odkrito izražajo stereotipi in celo subtilna sovražnost. To pojasnjuje s tem, da je večina prepričana, da s tem pravzaprav ne izraža negativnih stereotipov ali predsodkov, temveč resnične izjave o starih ljudeh. Podpora za takšno mišljenje je seveda v družbi, ki tega ne obsoja in takšne poglede sprejema kot neškodljive. To lahko vidimo na televiziji (vloga, ki jo igrajo stari ljudje, je večinoma stereotipna), v pravljicah (kjer je zlobnež običajno star človek) in tudi v rojstnodnevnih karticah (sporočajo, da je dodatno življenjsko leto slabost, iz katere se lahko norčujemo). Poleg tega lahko opazimo veliko željo ljudi po tem, da se skrijejo telesni znaki staranja. Številke ljudi, ki v ZDA posegajo po izdelkih in posegih, ki »ohranjajo mladostni videz«, so izjemno velike (90 milijonov v letu 2004). Zakaj je torej toliko ljudi pripravljenih zapraviti ogromno denarja ter prestat tvegane operacije, da bi zakrili znake staranja? Ker nam družba govori, da je staranje slabo, ljudje pa to nesporno sprejemajo.

Prav zato je pomembno zavedanje, da potiskanje stereotipov in predsodkov v anonimnost vsakdanjega življenja ter nereflektiranost vsakdanjega govora in pogovora, napačnim predstavam in prepričanjem le povečuje moč in vpliv. Na ta način postanejo ozadje, o katerem se ne sprašujemo ter s tem opravičilo za vsakdanja diskriminacijska dejanja in prepričanja ljudi (Nastran Ule, 1999, str. 300). To pa vidim kot eno od pomembnejših stvari,

s katero so mora ukvarjati vsaka socialna delavka oziroma socialni delavec. Vsi smo člani te družbe in tudi zaposleni v pomagajočih poklicih (kamor spada tudi socialno delo), niso brez predsodkov in stereotipnih prepričanj, ta prepričanja pa lahko potencialno vplivajo na to, kako ravnajo s starejšimi uporabniki, na način, kako pristopijo k delu z njimi ter kako cenijo svoje strokovno delo s starimi ljudmi. Socialno delo mora spodbujati dostojanstvo staranja, socialni delavci in delavke pa se boriti proti stereotipom, predsodkom in diskriminaciji, kjer koli in kadar koli se pojavljajo – za začetek pri nas samih.

6. SKLEPI

- Sogovorniki (stari ljudje) so v zvezi s starostjo in staranjem opisovali predvsem negativne značilnosti, ki jih opažajo pri sebi in značilnosti, ki jih opažajo na splošno (zdravstvene težave, težke situacije, pesimizem, iztrošenost).
- Socialni delavki sta v zvezi s starostjo in starimi ljudmi najprej omenjali negativne značilnosti (težave s prilagajanjem, pomanjkanje volje in motivacije stanovalcev, slaba komunikacija med stanovalci, fizično pešanje ter pešanje kratkoročnega spomina), le ena od njiju poudari, da so osebne značilnosti neodvisne od starosti.
- O tem, kakšni so drugi stari ljudje v njihovem okolju, so sogovorniki prav tako izpostavili predvsem negativna opažanja.
- Vse zgoraj omenjeno je mogoče razumeti tudi na način, da so stari ljudje ponotranjili starostno stereotipna prepričanja, ta pa nato vplivajo na njihovo doživljanje starosti in starih ljudi v okolju.
- Stari ljudje naj bi čustva bolj skrivali, ker se lahko čutijo preveč ranljive. To lahko nakazuje na to, da se stari ljudje zavedajo, da je njihov družbeni položaj slabši in da so odvisni od pomoči drugih.
- Sogovorniki menijo, da je starim ljudem namenjene preveč pozornosti in s tem premalo mladim ter da morajo starejši odstopiti delovna mesta mlajšim, kar lahko razumemo tudi kot njihov občutek bremena za družbo.
- Sogovorniki (stari ljudje) o starosti prej niso veliko razmišljali, le ena sogovornica omeni, da si je mislila, da starost ne bo tako negativna.
- Deklarativno vsi sogovorniki (stari ljudje) sprejemajo svojo starost oziroma se zavedajo, da so »stari«.
- Le ena od sogovornic in sogovornikov je bolj jasno poudarila globlje sprejemanje svoje starosti s tem, ko je izpostavila tudi pozitivne značilnosti staranja, ko se upira »trpljenju« zaradi svojih omejitev, ter si zagotovi pomoč pri aktivnostih, ki so ji pomembne.
- Svoje aktivnosti (pri odnosih, ročnih delih, učenju) in pripravljenost za aktivnost so z večjo zavzetostjo omenjali skoraj vsi sogovorniki.
- Sogovornice in sogovorniki so glede odzivov v različnih okoljih (socialnih mrežah) na njihovo starost izražali predvsem pozitivne izkušnje. Največ pozitivnih izjav se nanaša na domače, lokalno okolje, kjer živijo, največ negativnih pa na širšo družbo.

- O večinoma pozitivnih odzivih domačega/lokalnega okolja so poročali skoraj vsi sogovorniki. Občutek imajo, da jih ljudje spoštujejo in sprejemajo.
- O tem, kako sogovorniki doživljajo odzive na starost s strani širše družbe, so sogovorniki poročali tako o pozitivnih kot o negativnih izkušnjah oziroma opažanjih.
- Na splošno naj bi bila po mnenju sogovornic in sogovornikov situacija boljša, kot je bila včasih. Občutek imajo, da so vključeni in da niso na robu družbe.
- Ob navajanju negativnih odzivov v okolju sogovorniki ne govorijo v prvi osebi edine, temveč o drugih, ki se jim te stvari dogajajo oziroma še bolj splošno, ki se dogajajo v družbi.
- Iz odgovorov sogovornikov in sogovornic je razbrati, da imajo tudi sami nekaj stereotipnih prepričanj o tem, kakšni so drugi stari ljudje.
- Socialni delavki sta mnenja, da se položaj starih ljudi v družbi in medijih izboljšuje. Starost in star človek naj ne bi bila več tabu tema, več je pogovora o starosti in tudi o smrti.
- Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi vidita strokovni delavki v tem, da se stari ljudje prevečkrat postavljajo v položaj, da so nemočni in nebogljeni ter nesposobni povedati, kaj želijo.
- Socialno delo mora spodbujati dostojanstvo staranja, socialni delavci in delavke pa se boriti proti stereotipom, predsodkom in diskriminaciji, kjer koli in kadar koli se pojavljajo.

7. PREDLOGI

- Da bi zmanjšali negativna prepričanja o starosti in vedenju do starih ljudi, je treba zvišati status starih ljudi, ki ga imajo v družbi. Ena od možnosti je spodbujanje razvoja urbanih bivališč, ki preprečujejo marginalizacijo starih ljudi v skupnosti. Takšna bivališča bi omogočala olajšan dostop do različnih institucij in raznih storitev, ki bi jih potrebovali, stari ljudje pa bi se lažje vključevali v različne aktivnosti in ohranjali odnose z drugimi prebivalci.
- V šolah (tudi višješolskem izobraževanju) bi bilo potrebno predstaviti in spodbujati pogled, da se starosti ni treba bati ali se je sramovati, saj je življenje del življenjskega kroga.
- Socialni delavci in delavke, ki delajo s starimi ljudmi, morajo spodbujati njihovo izražanje mišljenja, pogledov in želja.
- Ljudje se ob bivanju z drugimi generacijami naučimo strpnosti, spoštovanja in prilagajanja, zato so v boju s starostnimi stereotipi in predsodki ključni stiki med generacijami, ki jih morajo socialni delavci in delavke spodbujati in v čim večji meri omogočati.
- S strani društev in drugih organizacij bi bilo smiselno organizirati več srečanj, kjer bi si stari ljudje izmenjevali izkušnje o doživljanju starosti v družbi. Moderator srečanja bi z vprašanji skušal spodbuditi razmišljanje o morebitnih vsakdanjih pojavih stereotipskega vedenja, ki (tudi nezavedno) vpliva na njihovo življenje ter se z njimi soočiti.
- Socialne delavke in delavci bi morali biti posebej pozorni na doživljanje starosti pri starih ljudeh in se z njimi pogovarjati o tem, kako gledajo na starost in staranje ter na ta način raziskovati potencialne vire moči ter pomagati preseči ovire, ki so posledica ponotranjenih stereotipov in predsodkov o starosti.
- Socialne delavke in delavci naj opozarjajo na stereotipe, predsodke in diskriminacijo starih ljudi v vseh situacijah.
- Pomembno je aktivno spodbujanje samozavedanja o lastnih stereotipih in predsodkih, saj pripomore k odkrivanju osebne pristranskosti ter izboljša etično ravnanje. Socialni delavci in delavke morajo razumeti in sprejeti, da imajo lahko stereotipna prepričanja tudi sami ter da se razumevanje začne na osebni ravni.

8. LITERATURA

1. Azulai, A. (2014). Ageism and future cohorts of elderly: Implications for social work. *Journal od Social Work Values and Ethics*, 11(2), 2–12.
2. Ambrožič, M. in Mohar, Š. (2015). Metode socialnega dela s starimi ljudmi in njihova uporaba pri delu z ljudmi z demenco. *Socialno delo*, 54(1), 53–62.
3. Bizjan, T. (2005). Staro žensko telo v mlinu kulta mladosti. *Etnolog* 15, 81–96.
4. Breznik, D. (2015). Prilagojenost socialnovarstvenih oblik pomoči starim ljudem v Mestni občini Ljubljana. *Socialno delo*, 54(1), 41–52.
5. Cuddy, A., Norton, M. in Fiske, S. (2005). This Old Stereotype: The pervasiveness and Persistence of the Elderly Stereotype. *Journal of Social Issues*, 61(2), 265–283.
6. Dragoš, S. (2000). Socialne mreže in starost. *Socialno delo*, 39(4-5), 293–314.
7. Hojnik-Zupanc, I. (1999). Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.
8. Ivajnsič, S. (2000). Socialni delavec in starostnik. *Socialno delo*, 39(6), 433–439.
9. Kleinspehn-Ammerlahn, A., Kotter-Grühn, D. in Smith, J. (2008). Self-Perceptions of Ageing: Do Subjective Age Satisfaction With Ageing Change During Old Age?. *Journal of Gerontology*, 63B(6), 377–385.
10. Kogoj, A. (2004). Psihološke potrebe v starosti. *Zdravstveni vestnik*, 73, 749–51.
11. Kornadt, A. E., Voss, P. in Rothermund, K. (2015). Age stereotypes and self-views revisited: Patterns of internalization and projection processes across the life span. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences*, 1–20.
12. Kovačev A. N. in Zaletel, M. (2006). Identiteta starostnikov in njene značilnosti. V Rugelj Darja (ur.), *Posvetovanje: Celostna obravnava starostnikov* (str. 107–121). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Visoka šola za zdravstvo.
13. Kristančič, A. (2005). Nova podoba staranja – siva revolucija. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije.
14. Levy, B. (2002). Longevity Increased by Positive Self-Perceptions of Ageing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 261–270.

15. Macuh, B. (2017). *Življenjski slog starostnikov v domovih za starejše*. Maribor: Kulturni center.
16. Mali, J. (2002). Starost, emocije in emocionalno delo. *Socialno delo*, 41(6), 317–323.
17. Mali, J. in Milošević Arnold, V. (2007). *Demenca: izziv za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
18. Mali, J. (2008). *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
19. Mali, J. (2009). Sožitje med generacijami, kot ga razumemo v socialnem delu: sožitje generacij. V Bezjak, S. (ur.), *Vloga starejših v sodobni slovenski družbi: zbornik (70–76)*. Ljubljana: Inštitut Hevrek.
20. Mali, J. (2011). Uvajanje zagovorništva starejših oseb. V Tratnik-Volasko, M. (ur.), *Zagovorništvo starejših: zbornik referatov in razprav (15–27)*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
21. Mali, J. (2013). Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Socialno delo*, 52(1), 57–67.
22. Mali, J. (2015). Magistrski študij socialnega dela s starimi ljudmi kot odziv na demografske spremembe v družbi. *Socialno delo*, 54(1), 3–10.
23. Mencin Čeplak, M. (2013). Izvori in vloga stereotipov in predsodkov. *Vzgoja*, 15(59), 12–13.
24. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
25. Mesec, B. (1996). Izziv starosti – odgovori socialnega dela v Evropi. Drugi evropski simpozij socialnega dela. *Socialno delo*, 35(3), 237–246.
26. Mesec, B. (2007). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II. del*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
27. Milavec Kapun, M. (2011). *Starost in staranje*. Ljubljana: Zavod IRC.
28. Minichiello, V., Browne, J. in Kendig, H. (2000). Perception and consequences of ageism: views of older people. *Ageing and Society*, 20, 253–278.

29. Nastran Ule, M. (1999). Zakaj ta knjiga? V Mirjana Nastran Ule (ur.), *Predsodki in diskriminacije: Izbrane socialno-psihološke študije (7–9)*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
30. Nelson, T. D. (2011). Ageism: The strange Case of Prejudice Against the Older You. V R. L. Weiner in S. L. Wilborn (ur.), *Disability and aging discrimination: Perspectives in law and psychology (37–47)*. New York: Springer.
31. Neysmith, S. (2018). Using Ageism as a Lens for Challenging Inequities in Home Care. *Social Work and Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory*, 1(1), 1–16.
32. Oakes, P., Haslam, A. in Turner, J. (1999). Politika, predsodki in mit v preučevanju stereotipov. V Nastran Ule, M. (ur.), *Predsodki in diskriminacije: Izbrane socialno-psihološke študije (62–91)*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
33. Ory, M. (2003). Challenging Ageing Stereotypes: Strategies for Creating a More Active Society. *American Journal of Preventive Medicine*, 25, 164–171.
34. Pečjak, V. (1998). Psihologija tretjega življenjskega obdobja. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze.
35. Požarnik, H. (1981). Umetnost staranja: Leta, predsodki in dejstva. Ljubljana: Cankarjeva založba.
36. Ramovš, J. (2003). Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
37. Ritsatakis, A. (2008). Demystifying the myths of ageing. World Health Organization, Regional Office for Europe, Copenhagen. Pridobljeno 15. 2. 2016 s http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/98277/E91885.pdf
38. Rozman, D. (2012). Diskriminacija starejših in posledice – izkušnje Društva SOS telefon. V Tratnik Volasko, M. (ur.), *Diskriminacija starejših (31–34)*. Ljubljana: Državni svet republike Slovenije.
39. Šiplič, V. in Kadiš, D. (2002). Psihosocialni vidik staranja. *Socialno delo*, 41(5), 295–300.
40. Ule, M. (2005). Socialna psihologija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

41. Vernik Šetinc, B. (2012). Vloga zagovornika načela enakosti. V Tratnik Volasko, M. (ur.), *Diskriminacija starejših* (45–52). Ljubljana: Državni svet republike Slovenije.
42. Žiberna, A. (2012). Prepoznavanje oblik diskriminacije starejših. V Tratnik Volasko, M. (ur.), *Diskriminacija starejših* (21–27). Ljubljana: Državni svet republike Slovenije.

9. PRILOGE

9.1. PRILOGA A: Vodila za intervjuje

Vodila za intervjuje – stari ljudje

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

- Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?
- Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi? Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?
- Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.
- Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

- Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?
- So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

ODZIVI OKOLJA

- Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?
- Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.
- Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našteali pozitivne in negativne spremembe?
- Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

- Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:
 - Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem
 - Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni
 - Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih
 - Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne
 - Starejši želijo imeti mir
 - Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih
 - Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev
 - Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem
 - Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski
 - Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni
 - Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, težko opažajo, čustveno otopijo, volja jim slabi.
 - Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi
- Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?
- Ste vi kdaj doživeli kaj takšnega?
- Ste kdaj imeli negativne izkušnje z drugimi ljudmi, za katere bi rekli, da so povezane z vašo starostjo? Jih lahko opišete? Kako ste se počutili, ko ste doživeli negativno izkušnjo?
- Kakšne so bile vaše reakcije na te dogodke? (Ste kaj rekli, opomnili koga, mogoče umaknili, si rekli, da tja ne boste več šli, povedali komu o tem dogodku?)

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

- Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?
- Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi?
- Kako bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas?
- Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo?

Vodila za intervjuje – socialni delavki

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

- Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?
- Kako se vam zdi, da sodobna družba gleda na starost in stare ljudi?
- Kakšni so po vašem mnenju najbolj pogosti stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh?
- Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

- Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:
 - Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem
 - Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni
 - Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih
 - Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne
 - Starejši želijo imeti mir
 - Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih
 - Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev
 - Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem
 - Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski
 - Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni
 - Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, težko opažajo, čustveno otopijo, volja jim slabi
 - Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi
- Opažate v okolju, kjer delate, pojav stereotipov, predsodkov ali diskriminacije na podlagi starosti? Katere?
 - Ali se med svojim delom pogosto srečujete s stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh? Lahko prosim opišete v kolikšni meri?
 - Ali so vam ljudje kdaj osebno povedali, da imajo negativne izkušnje z odzivi okolice na njihovo starost? Ali vam pogosto poročajo o takih situacijah? Lahko poveste kakšen primer?
 - Ste kdaj osebno videli in doživeli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali na podlagi starostnih stereotipov? Kaj ste opazili?
 - Kakšne so bile vaše reakcije na te dogodke?

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

- Bi rekli, da stereotipi in predsodki vplivajo na življenje starih ljudi? Na kakšen način?
- Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi in zakaj?
- Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo in zakaj?

9.2. PRILOGA B: Zapisi intervjujev z odprtim kodiranjem

Zapisi intervjujev z odprtim kodiranjem – stari ljudje

INTERVJU A

(ženska, živi v Domu upokojencev, starost 86 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Izkušnost, tudi iztrošenost. Kaj še... to se mi zdi najbolj značilno/ (A1).

Kaj pa za starejše ljudi?

/Mogoče tudi eno pesimistično gledanje, ki pa mene zelo moti/ (A2). /Ker namreč, če se s starostjo ne sprijazniš, bi moral mlad umret/ (A3).

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi?

Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Različen. Eni ga lahko sprejemajo kot obdobje, kjer nimaš toliko obveznosti in si lahko tudi načrtuješ sam kaj boš v tem času opravil. Ko smo bili v službi, tega ni bilo mogoče, ne/ (A4). /Ampak kakšni, zlasti ker sem v domu pa vidim, da jim zelo ustreza dobesedno lenarjenje. Čisto so zadovoljni, če se udeležujejo, no nekateri se tudi ne morejo/ (A5). /So zadovoljni, s tem kar imajo. Tudi pokažejo zadovoljstvo/ (A6). Torej niso nesrečni, ampak bolj počivajo. Bolj počivajo, kot pa po moje, bi lahko tudi še kej naredili. Ampak to zase, ne za druge.

Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

/Mlajši so samo to delavci, ki delajo v domu. To je tudi različno, ampak se mi zdi, da bolj sprejemajo tudi, da je treba marsikdaj tudi kake nepotrebne želje tudi ustreči. Ne samo tiste, kar spada v njihove obveznosti/ (A7). /Zlasti vidim pozitivno te, ki k nam hodijo praktikantke k hodijo k nam iz zdravstvene šole tle v Postojni in tam vidim veliko dobre volje pa nič dosti se ne sprašujejo, so z delom zdaj za enkrat kar zadovoljni/ (A8). Vem, da bodo šli nekateri tudi naprej študirat, da se bodo tega dela kot negovalci nekako izognili, ker so tudi dosti spodobni. /Čisto tako lepo sprejmejo in če se jim ti nasmeješ, so oni srečni in jaz sem tudi srečna, kadar se meni nasmejejo/ (A9). /Ker recimo jaz trdim, da verjetno bi začela tudi sam razmišljat, če bi lahko to sama delala. Ker to ni lahko delo. Ne psihično niti fizično/ (A10).

Mogoče ko kam greste, vidite kak je ta odnos ostalih?

No mogoče, ko me le nekaj ljudi še pozna, ker jaz sem učila. In imaš nek nivo takšnih bežnih znancev kar precej velik. Zdaj seveda se manjša, ampak vidim, čisto preprosto, jaz vzamem včasih... /Kakšnega tudi kdaj prosim pa to, pa mu povem, kako naj naredi/ (A11). /Recimo tudi če me peljejo, jaz tudi kar lepo rečem, tole bi pa prosila, če mi naredite/ (A12). /Kar pa lahko sama pa lahko sama/ (A13). /Jaz za enkrat imam še koliko toliko realno mnenje kaj zmorem, pa česa ne. Ker pretirano se silit v to, da bom vse sama naredila, je nesmisel/ (A14)

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

Ja. Torej ekstremi so tisti, zlasti tisti v slabo. /Nekateri čisto pri vsaki stvari, ali pri hrani, že neki godrnjajo, da to pa ni dobro, da bi pa drugače moralo bit/ (A15). /Pa oni so stalno samo nesrečni. Ampak gojijo to. To jim je nekako cilj, da jamrajo. Da jih potem ljudje pomilujejo, ali ne vem/ (A16).

Se vam zdi, da mogoče mislijo, da tako v starosti mora bit?

/Jaz mislim, da hočejo le eno pozornost, ampak jih nekateri prav zavračajo/ (A17). Recimo je primer, vzamem tisti tipični primer. In tudi pri hrani, nezadovoljna z vsem. Ampak res je pa, ker jih kavo nosim v sobo po kosilu. /Ampak res je pa nekaj, ko pridem toliko zgodaj, če ima še kosilo, opažam, da včasih dobijo najslabši kos peciva, ob kraju, da si mislijo verjetno tisti, ki strežejo, da če že jamrajo, pa naj bo vsaj za kaj/ (A18). In jaz si mislim, ja pa naj jamra, če hoče.

Kaj pa mladi? Se vam zdi, da majo neke napačne predstave o starosti in starih ljudeh?

Ja ne vem. /Jaz sem spraševala te mlade praktikante. Čisto tako, kar jih jaz sprašujem rečejo »ja, sej je v redu«/ (A19).

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

/Jaz ne morem let zaustavit. Kar mi je dano, mi je dano in jaz to lepo sprejem/ (A20). /Nobenih kompleksov nimam, če bi mela recimo kompleks v starosti, je edina rešitev, da umreš, ane/ (A21). Ampak dokler sem še toliko, bi rekla, da sem kar zadovoljna, da si smrti ne želim. /Kljub temu pa, ko pa vidim te neboljane, ki so že več let privezani samo na posteljo, tam pa jaz ne vem, če bi lahko bila tako potrpežljiva/ (A22).

V bistvu, vi ste zadovoljni s svojo starostjo, še kaj naredite?

Ja, še kaj naredim. /Recimo včasih ko me kakšen prosi, ker jaz sem učila matematiko in fiziko, jih lahko še vedno inštruiram. Znam še to/ (A23). /Zdaj pa otroke od teh, k delajo tukaj [inštruiram]. In me včasih ustavijo in rečem kar naj pridejo, jaz bom vesela, oni pa tudi/ (A24). /Kot moraš prestat otroštvo, mladost in potem zrela leta, dejmo še starost nekaj pretolči. Seveda ni vse tako lepo, jasno.. ampak, kaj pa češ jamrat, sej pričakuješ, da ti to odpove, pa ono gre narobe, kar se zdravlja tiče. Ampak te težave je treba čisto lepo sprejet in dokler je tko rečeš, hvala bogu, nič nimam za jamrat/ (A25)

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

Ne, ne. /Zakaj bi bilo men nerodno, če sem stara? Sej nisem kriva. Kot otrok ni kriv, če je mlad pa nima izkušenj. Jaz to tako gledam/ (A26). /Če se zasmejem, me debelo gledajo, ti pa nič ne jamraš. Ne pričakujejo. Pričakujejo prej, da vse vidiš narobe/ (A27). Ja, sej res vidim narobe, ampak ne pri sebi. Marsikaj bi jaz spremenila v družbi. Ker to kar je zdaj, je kaos, no. To me zelo moti, ampak to, da pa zato jaz nisem s svojim življenjem zadovoljna, pa težko rečem. Jaz pravim, da sem, ane.

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

/Ce vidim, da hitro priskočijo na pomoč, pol pa se jim jaz lepo zahvalim pa rečem hvala, pa še kakšno besedo spregovorim, pa je vse v redu/ (A28). /Recimo konkretno – prosim eno, da me vozi ob nedeljah k maši. Sem jo že prej poznala, ker sem jo učila, pa zakaj ji ne bi rekla. Je tukaj blizu doma in se vsako nedeljo vozi, ker je pevka pri maši in redno hodi in jaz z njo/ (A29). Je pa tko.. včasih pa ne delajo starejši prav. Recimo, jaz sem drugače iz Ljubljane doma in sem bla med počitnicami v Ljubljani in ko sem hodila večkrat v bolnico, pa sem se z avtobusom vozila in sem bila doma še takrat. /Res je to, ko se jezijo, da starejšim ne odstopijo prostora, res je to, da ne, marsikdaj/ (A30). /Ampak ni pa samo to. Tudi nekateri zelo lepo vstanejo/ (A31). In takrat jaz recimo, če vidiš zadaj prazne sedeže, prav, hvala, sej je zadaj še prosto, grem tja. /Sem pa enkrat, ko eden je bil še večji revež kot jaz, ko sem imela takrat že tudi palico oziroma bergele, je pa ena mlada sedela na tistem sedežu, ki je za šoferjem, k je za invalide. In sem ji lepo rekla, oprostite, in sem ji pokazala, ta stol je za invalide, piše tukaj gor, zdaj če vi niste invalid, prosim, da se umaknete. Pa se nisem nič jezila, čisto lepo rekla. Če ne ve, ne ve. In je vstala in je šla/ (A32). /In tega nimajo starejši – enega potrpljenja, da je treba mlajšim, sej ne vedo vsega, se lepo pove, opozori, ne pa: »kakšen pa si«/ (A33).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/Torej jaz nisem bila poročena, imam zdaj od sorodnikov samo še sestro pa nečaka. Jaz jih nič ne obremenjujem, jim povem, jaz sem še sposobna vsega sama urejat, z mano za enkrat ni treba, da se karkoli obremenjujete/ (A34). Seveda jasno, pridejo tudi, ampak bolj poredko, zlasti nečak. /Pred dvema letoma je umrla druga sestra, je pa bila v domu v Ljubljani, je bila hud invalid. In že zato sem jaz bila tukaj čisto samostojna, ne obremenjujem niti sedaj sestre, da bi morala ne vem kaj delat/ (A35).

Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našli pozitivne in negativne spremembe?

Ne, a veste kaj? /Meni se zdi, da ljudje hitro zaznajo mojo odprtost/ (A36). /Recimo tudi pri zdravniku, jaz nisem nič nervozna. Zakaj, sem že toliko hodila, da grem tja čisto normalno. On ve veliko o medicini, jaz ne, pa se pol še menimo tudi/ (A37).

Ko kej vprašate, vam povejo? Vam vse razložijo?

Tudi, tudi. Malo včasih debelo pogledajo, če kakšen vpraša. Če večkrat hodim, pa se navadijo. /Recimo, če hodiš na kakšne specialne preglede. Tisti zdravnik, k je stalen, on te že pozna in ni problemov/ (A38). /Ker jaz tudi dejansko, strahu pa res nimam. Da bi se bala zdaj v starosti ene komunikacije/ (A39). /Če pozabim - to se bo še kdaj zgodilo. Jaz se lahko opravičim, ne morem pomagat/ (A40). /Kakšni zelo dramtizirajo za vsako reč - »oh, pa se je meni to naredilo, da sem pozabila«, pa rečem, saj imaš pravico, ane, ker si v starosti/ (A41).

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

/Ja, jaz mislim, ker tudi jaz tako pristopim, čisto normalno/ (A42). /Recimo jaz vidim te dijake - s kakšnim so našli stik, ne pa z vsemi. Ampak to ni krivda njih, ampak tudi na drugi strani/ (A43)

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

/Ja, s tem se je treba sprijaznit. Tudi duševno pešaš, vsekakor. Zaradi pozabljanja, ker pozabljaš. Ne gre več, možgani so že dosti delali, naj pa počivajo/ (A44).

Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni

/Niso si podobni, ne/ (A45). /Jaz starejše ločim v dve skupini: v tisto skupino, ki razmišlja samo o svojem življenju. Pa kaj je bilo včasih lepo, pa zdaj ni več, pa tega ne morem več. Druga skupina je pa tista, ki še bere časopise tudi, televizijo gleda ali karkoli. Se pravi, skuša še ohraniti stik z drugimi ljudmi/ (A46). Ker jaz še vedno trdim, da življenje, če ti razglabljaš samo o svojem življenju, je življenje osiromašeno. Ti moraš videti potrebo drugih, sodelovati, ker s tem največ profitiraš. Tako je moje mišljenje.

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

Ja, torej, ustvarjalnost je manjša, vsekakor. Ne pa pri vseh enako. /Ampak te izkušnje, k jih imaš, še od prej...neki ostanejo.. tisto pa bogatijo lahko tudi druge, mlajše/ (A47).

Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne

/Jaz pa trdim, da niso. Marsikaj, kar je bilo včasih lepo urejeno, danes ni več. Tako. In mislim, da tega nismo starejši krivi, ker bi mi si želeli še vedno to urejenost družbe/ (A48). Da zakoni veljajo za vse enako. Če smatramo te zakone, ki jih ima država, seznam tistega, česar ne smeš delat, ali pa kar moraš delat, oboje. Ampak ne vem... Ker kako se vzgaja mladino, čustva? Ker v šoli dobijo znanje. Čustva, kje dobijo? Žal bolj samo v družini, to je pa premalo. Včasih, ko sem jaz hodila v šolo, so znali tudi, ne samo tisti, ki so na verouk učili, ampak tudi drugi take zgodbe pa to pripovedovati, da so nas vzgajali, tko hkrati. Da si vedel, recimo konkretno – jaz sem dobila mimogrede v šoli tak nauk, k ga nikjer drugje nisem tako izrazito močnega. Ena, to je bilo med vojno, je manjkala in je potem prinesla opravičilo. In seveda profesorica je bila toliko, da je videla, da je bilo zlagano in je nekako na koncu je tudi priznala kaj je bil vzrok izostanka. Pa tisto je šlo menda tudi pol šolske ure, je bilo: »Ne, lagala se mi pa ne boste, kaj se to pravi! Sej če se ti eden zlaže, kaj imaš še z njim za govorit. O vremenu, ki ga vidiš, drugega pa nič.« Torej jaz tisto poslušam, ko je tako prizadeto pravzaprav govorila, mislim, da niti ukora ni dobila za to, ta sošolka moja. Ona je bila dejansko tako prizadeta, češ, da si se ti upala zlagati, pa tudi meni. In jaz pravim, če takih zgledov ni – ker to je vzgoja za čustva, tu je vzgoja. Če bi jaz imela malo oblasti, jaz bi prepovedala lagati. Danes se pa laže tko vseprek, da res, če berem časopis, zmeri ga z rezervo vzameš. Večinoma ne povedo vse resnice, samo tisto, kar njim ustreza. Ampak to je tudi ena oblika laži.

Starejši želijo imeti mir

/Ja, o ja. Veliko ga rabimo, ampak ne pa vedno/ (A49). /Je pa res, da ga zelo veliko že rabim. Ali da križanke rešujem, ali karkoli, da sem sama/ (A50).

Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

No recimo en primer... jaz sem recimo matematiko učila. V računalništvo se pa nisem spustila. **Zakaj pa ne?** Ne vem. Prvič – takrat takoj iz začetka je bilo še predrago, da bi ga človek kupil, potem pa delovanje, da znaš uporabljati računalnik tehnično, to veste, so veščine, to niso ne vem kakšno znanje, ampak veščine. In ne vem, ko sem začela, tudi nekaj ni bilo časa, ko sem šla v pokoj, sem šla k stricu v Zagreb gospodinjit, ker je rabil. In takrat bi verjetno, v tistem času, če bi bila sama, bi se verjetno v računalništvo vrgla, to vem. Ker me je tudi zanimalo, kako vse to deluje, ker matematika je le, je iz matematike zraslo. Ampak nisem. Sem šla ene parkirat na kak seminar, ampak pol pa ne vem no. /Zdaj sem pristala, da me bo naučila, ker včasih kakšne podatke še vedno rabim in me jezi, ker nimam slovarju pa kakšnih knjig. To pa sem privolila pa bom videla, kaj bom dosegla še/ (A52).

Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

/Nekateri so zelo, drugi pa tudi ne, žal. Tako. Prav bi bilo, da bi bilo vsi taki/ (A53). Sej dejansko izkušnje je treba prenašati na mlajše, nič drugega.

Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

/Ja, je pa ni. Jaz trdim, da recimo, več uvidevnosti je pri tistih, ki so verni. To si jaz upam trdit. Ker vera te le uči, da je tvoja svoboda omejena s svobodo drugega. Ti ne moreš zase samo svobodo zahtevati, ti jo moraš drugim tudi dopustiti/ (A54). In tukaj recimo, je pač stvar tudi tko nanesla, da sem, ko sem bila v Zagrebu pri stricu, sem se vključila v delo kulturno prosvetnega društva prav zaradi tega, ker so takoj ob osamosvojitvi hoteli vpeljati slovenske maše. In ta skupina se še danes drži in kadarkoli pridejo, še vedno, se udeležujejo te prireditve Primorska poje, ampak cerkvenih zborov. In potem se pri meni ustavijo, da gremo skupaj jest. Jaz sem to začela pravzaprav in to se še danes drži. In meni je lepo.

Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

Uh. Veste, jaz nisem bla tiste sorte profesor, da bi se čutila nad dijaki. Jaz sem samo vedela, dobro je, vi ste mladi, matematike ne znate, jaz jo znam, pa bomo šli naprej. Nisem jaz mela tistega, da sem se na nek vzvišeni položaj pred njim. In smo se relativno, ne z vsemi, jasno, razumeli. Da pa ti skušaš bit vedno bit malce različen od drugih, je pa tudi nezdravo, no. To je pa zame nezdravo. Se moraš vklopit v kakšno skupino. /Jaz mislim, da zlasti pri tistih, k so meli kak vodilni položaj v službi, da jim to primanjkuje in lahko postanejo agresivni, ker so primeri taki/ (A55). /Drugače pa malo sem pa tudi jaz še vedno produktivna, saj ena tretjina mojega zneska gre za plače drugih, jaz brezposelnost zmanjšujem, prosim in to ni nepomembno, navsezadnje/ (A56).

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni

Se lahko, recimo umik je prav zaradi tega neredek pojav v družbi, ker zakoni za ene veljajo, za druge ne. Tisti, ki so bogati, bogatijo, tisti k so bolj revni, pa postajajo še bolj revni. Tako je, ampak s tem se jaz ne sprijaznim, ampak da bi pa stalno godrnjala, pa ne morem, ker na ta način ne morem tega spremenit. /Če se kdo umakne, je to tudi v njegov prid... on se pač umakne, ker če vidi da ne bo nekomu nos, zakaj se bo potem tja silil. Je lahko to tudi pozitivno, umik. Umik ne nastane samo iz užaljenosti/ (A57).

Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi.

Ne bi rekla. Je vse to možno. /Ampak zlasti čustva se mi zdi da ljudje več skrivajo, kot pa pokažejo. Ker se čutijo zdaj v starosti preveč ranljive. Lahko je to tudi vzrok/ (A58).

Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi

/Ja, ampak, zdi se pa res, da tega tukaj v domu mogoče manj opazimo, ker jim ni treba več, ker niso več za nobeno reč tukaj odgovorni. Mogoče tisti, ki so doma, ki imajo še vedno breme/ (A59). /Jaz recimo nimam tukaj vsakdanjih skrbi, kaj bom jedla. Jaz pravim, to je tisti užitek, če si ti v domu. In trdim, če nimaš doma recimo kakšnih takih sorodnih ljudi, da bi lahko z njimi kontaktiral, je Dom zame idealen. Za enega kuhat, to je res groza. In tukaj teh vsakdanjih skrbi ni in mogoče ni tolik tega opaziti kot pri tistih, ki so doma/ (A60). Tako jaz mislim.

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

/Jaz skušam, ker si mislim, da si moram pravzaprav to privoščiti, da zelo umirjeno sprašujem. Recimo v prodajalni, ali kjerkoli. In s takim pristopom je tudi odziv na drugi strani dober. Ampak če pa ti začneš recimo pri kakšni izbiri, sam godrnjat, pa ni tko, pa to/ (A61). Tako da jaz zlasti, ko se me navadijo, ko recimo hodiš stalno v isto trgovino, čist v redu. Pa tisti, ki me ne poznajo, tudi ne kaj drugače. /Kakšni izrazitih tožb, da bi bilo od drugih niti ni. Ker se mi zdi, da se zdaj ti odnosi le izboljšujejo/ (A62). /Mislim, da če danes primerjam starejše pa mlajše, mislim, da danes so včasih mladi na slabšem, kot smo bili mi. Zakaj? Prav zaradi služb. Takrat si dobil službo. Res je, da se število starejše populacije povečuje, takrat jih ni bilo toliko/ (A63). Jaz trdim, da zdaj je mladina na slabšem, kot smo bili mi takrat. V splošnem, ne tako absolutno, ker je veliko možnosti, ki jih mi takrat sploh nismo mel. /In danes jim pravim, pa dejte vendar na mlade gledat, ne samo na starejše. Jaz se to razburjam/ (A64).

Kaj pa odnosi med mlajšimi in starejšimi, kakšne razlike vidite? Medgeneracijski odnosi so boljši/slabši?

Veste to je pa čist odvisno največ je odvisno od odnosov, ki so v družinah, so najbolj pomembni. Marsikje je tako, drugje pa tako, za starejše. Že stara slovenska navada, kako so se bali starejši oddat vse, recimo kmetijo to mlajšim. Tega danes ni, življenje je drugačno. Jaz trdim, da bi morali bolj mladino gledat. Mladina nekje tava v nesigurnosti. Pa dejansko šole naredijo, pa ne dobijo službe.

Pa se vam zdi da je za starejše dovolj poskrbljeno?

Takrat je bilo avtomatsko.

Pa zdaj?

/Ne vem, meni se zdi, da mi dobimo, zlasti tukaj v domu, dosti pozornosti. Pridejo pevski zbori, veste tega imamo zelo veliko. Pa iz vrtca pa iz šole/ (A66). /Meni se zdi, da smo še zmeri sestavni del družbe, nismo nič na robu/ (A67).

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?

Jah ne vem, če vpliva. Ne vem če tako. /Poznam kolegice, ki se panično bojijo it v dom. Mogoče zato recimo, ker imajo stanovanje, ampak kaj ti bogastvo pomaga, če si sam. Pa da ni nikogar, ki bi ti dal kozarec vode, za božjo voljo, pa imaš lahko grad/ (A69). Res to tudi matematika, ki je bolj miselna veda, ni konkretna, mogoče zato meni bogastvo je na starost breme. Recimo, če bi jaz imela stanovanje bi rekla, dobro, bi ga lahko seveda tudi oddala, pokojnina ni toliko, da bi plačevala še za vodo, elektriko, stroške imaš tudi s praznim stanovanjem. /Jaz tega sploh ne vidim – bogastvo, kakšno srečo na starost, je ne daje. Prej skrbi. Srečo ti dajo ljudje. So ljudje pomembni. Sobe so skromne, ampak to zame ni čist nič pomembno, čist nič. Vesela sem, da imam svojo sobo, da sem lahko toliko časa sama, da se mi ni treba ozirat na druge/ (A70). /Težko bi pa bila na starost s kakšno drugo, lahko bi se čudovito ujele, tudi to je možnost, ampak majhna verjetnost/ (A71).

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi?

/Ne vem, jaz ne čutim nobenega pomanjkanja, da bi kaj moralo bit drugače/ (A72).

Kako bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas? Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo?

/Ljudje smo z vsemi dobrimi lastnostmi, pa tudi slabimi. In to moraš pričakovat, da boš tudi na starost dobil ljudi, ki te bodo ljubeznivo obravnavali, drugi pa ne/ (A73). /Ampak jaz nič ne želim. Tako kot je, sem čisto zadovoljna/ (A74).

INTERVJU B

(ženska, živi v Domu upokojencev, starost 76 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/So tri dobe človeka. Mladostna, srednja in starostna. Tisto v starosti je samo, tisto nazaj obnavljaš. Ko si bil mlad in do takrat. Kaj se je dogajalo in kako je bilo. Ma to večina ljudi starejših/ (B1). /Recimo jaz sem drugačen tip, jaz ne gledam nazaj, jaz gledam naprej/ (B2).

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi?

Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Recimo tukaj je polno dementnih. En dementen in en normalen ne gredo skupi. Gre, če potrdiš po njihovo, kakor kaj kontra, že se začnejo dret. Eni so napadalni/ (B3). /Tisti, ki niso dementni, se pa normalno pogovarjamo/ (B4).

Kako se vam pa zdi, da ljudje okoli vas, na primer delavci tukaj, kako gledajo na vas?

Recimo jaz, kakor slišim od drugih, moja sestra ima tudi taščo dementno, je v drugem domu. Pride k meni, pravi: »Milojka, tako čisti dom, kakor je tukaj postojnski, ga ni«. /Tudi prijazni so od receptorke, do vseh. Tu se prav zavzamejo za človeka/ (B5). /Ma nekateri so pacienti tukaj, to bi rekla, so pacienti za nekatere. Ko jo tako sprovcira negovalko, da ne more več, da mora zakričat nazaj/ (B6).

Kaj pa ko ste doma živeli?

Jaz sem šla v penzijo, eno leto pred tistim pa sem zbolela, pa sem bila doma, pa sem mela nevesto mal žleht po domače, k mu je pustila sinu oba otroka in šla z drugim.

Kaj pa to, ko ste šli kam ven ali ko greste, kako se vam zdi, da se drugi ljudje obnašajo do starih ljudi?

/Jaz recimo ko grem po tej ulici do Tuša, vejo, da smo iz doma, so vsi prijazni/ (B7).

Vam pomagajo?

Ja ja, o kako ne. /Pa se vstavijo, pa kako je. Od vremena, pa vse. Recimo jaz se pogovarjam vse sorte/ (B8). /Tudi je ena ženska ki mi rada se potoži. Ima sina, nevesta je tudi žleht in kako jo podi da gre v dom, pa to, pa jo malo tolažim/ (B9).

Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

/Ja tukaj so mlade negovalke iz šole in majo dobro mnenje. Prijazne, imam dobre izkušnje, z vsemi so prijazne/ (B10).

Kaj pa zunaj, ko greste kam ven?

Recimo ko sem bla zdrava, je malo drugače bilo. /Ko sem zbolela, ko sem povedala, da sem bolna, so pa mal drugači gledali. Kot »a hočete da pomagam«, nesli torbo. So bili bolj pozorni. In to mladi/ (B11).

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh?

Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

Ja. /Zato ker noben ne pogleda, da tudi on bo pa tako star, da bo zbolel, da bo lahko še hujše od tega, ampak oni ne vidijo tega/ (B12). Nisem se tko globoko šla, da bi pregledala, ampak eni sploh ne pomislijo na tole, da njega tudi to doleti. /Eni sploh ne pomislijo na tole, da njega tudi to doleti. Ali pa od mladih, da lahko svojce doleti, mamo, očeta, brata/ (B13). In da moraš pomagat. Pa ne moreš. Bi rad pomagal, pa ne moreš.

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

/Recimo jaz na svojo starost niti ne pomislim. Ker vem, da enkrat bom šla in dokler bom živela, bom. Ker jaz imam čisto drugačno mišljenje/ (B14). /Jaz nikoli ne pomislim, da sem stara. Vem, da sem, ker to itak leta pokažejo/ (B15). Recimo jaz sem tip, ki direktno rečem, kar mislim.

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

Meni ne. Nimam nobenih predsodkov za to.

Kako bi pa recimo opisali stare ljudi?

/Recimo nekateri stari, ko ostarijo in ko začne njihova starostna demenca, pozabljenost, oni samo gledajo na sebe in na drugega ne gledajo/ (B16). Samo kako so oni delali in kako so oni vsega imeli in da zdaj nimajo nič.

Kaj pa tisti, ki ne zbolijo, ki nimajo demence?

Tisti pa mal drugače gledajo, ne gledajo tako. Čisto drugače..

Na kak način?

/Tukaj jih je en četrť takih, k pustijo, da pomagaš, tri četrť jih je žleht. Jaz tako to delim/ (B17).

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

/Recimo ko sem tu notri, ko pridejo svojce obiskat. To so tako pozorni/ (B18). /Recimo grem kavo spit pa tam sedim, pa kavo pijem. Pa gre noter mimo, gre svojca obiskat pa ti da žeton, boste kavo spila. Pridejo poleti, prinesejo sadje/ (B19).

Drugi svojci, pa tam pustijo.

Imate torej dobre izkušnje?

/Ja, imam dobre izkušnje. Dobri ljudje pridejo k svojcem/ (B20). Znajo cenit, kaj lahko njih doleti, ko bodo starejši.

Kaj pa pri zdravniku v trgovino na primer ko greste? Kakšni so do vas?

/Jaz grem k zdravniku, v prijazen. Mi lepo odgovori. Mi razloži, vse/ (B21).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/Jaz s sinom se ne pogovarjam, se pa pogovarjam s starejšim vnukom, ko me pride obiskat. Se pa pogovarjamo kot odrasli, ne kot babica in vnuk ampak kot dva prijatelja/ (B22). /Imam sestro, k me pride obiskat, ena od vseh štirih/ (B23). Je nevesta naredila, da smo se skregali ful, tako, da jih ne morem več videti, ena pa pride. /Pa sodelavci, ko sem delala v Portorožu me pa vsaki enkrat pokliče, enkrat eden enkrat drugi. Če je kaj novega, me takoj pokličejo/ (B24). **Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našli pozitivne in negativne spremembe?**

/Ali imamo samo jaz ta občutek, da so z mano dobri, tudi ko komuniciram, kamor koli grem, na kak urad, z mano še noben ni kričal/ (B25).

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

/Imam dobre izkušnje, ni slabih/ (B26). Se pa spomnim ko sem se vozila z avtobusom... tudi vsaka generacija je drugačna, otrok. Kakšna generacija otrok – ko so hodili na medicinsko v Piran, punce.. fantje so bili tak prijazni, ko si pršu na avtobus je vstal: »gospa pojdite se usest«, pa sem bila mlada. Punca ena, sama sedela, je imela noge čez, eno tam eno tam, si ji rekel: »Kaj lahko bi se umaknila, mi je slabo?« »Stara, jebi se pa tam bod«, to se mi je dogodilo. Ma meni se ni toliko dogodilo, ker nikoli nisem vprašala, ne. Jaz sem enkrat prašala za eno gospo ki je bila noseča, k je rekla »stara, jebi se«, takrat sem jo pa za lase prijela in sem zakričala, šofer je pa rekel kaj je, pa sem rekla »vstavi in vrži jo ven«. In on je zabremzal, jaz sem jo prijela, je tako letela ven. Ona mi je zabrusila, en fant je pa reku da se bo on vstal. **IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI**

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

- **Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem**
/Jaz imam še vedno... grem z mozgam naprej in ne nazaj/ (B27). /Ker recimo vsak dan se moraš eno slovensko besedo naučit. Eno - neki novega je. Dokler boš živ, moraš se učit. Jaz imam to v glavi/ (B28).
- **Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni**
/Niso si podobni. Mišljenje nimamo isto. K eni so zelo mladi, pa se počutijo, da so stari. Recimo je ena.. pa je samo 2 leti starejša od mene.. kako je starokopitna. Tisto, ko da notri se počuti stara. Jaz sem rekla, jaz se ne bom. Jaz se počutim, da imam še vedo mlado srce/ (B29).
- **Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih**
/Jaz bi to rekla tako – ko je enkrat človek za v penzijo, naj gre u penzijo. Ker celo življenje si ti delal, pojdi v penzijo in daj tisti prostor mlajšemu/ (B30). Ti ko greš v penzijo imaš vedno kako aktivnost, imaš vnuke, imaš sprehode, imaš stalno nekaj. Ko potem, ko greš v penzijo nimaš časa za druge stvari. Ko sem šla v penzijo, sem šla domov, pa sem vprašala kaj bomo jutri kuhali, to pa to bi radi jedli, pa sem naredila. Prej nisem tega, potem, ko greš u penzijo pa so čisto druge. Imaš lahko roštilj lahko delaš pa tako. Jaz tudi kvačkam tule.
- **Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne**
/Niso manj pomembne, čisto normalno. Samo eni ko gredo v penzijo mislijo, da to pol oni niso več vredni. Eni majo tak predsodek, ampak ni res. Imajo recimo, en starejši človek, logično da ne boš na njivi kopal tako, kot si včasih. To moraš pustit mlademu. Ker mladi te bo prišel vprašat za nasvet. Vsak mlad pride/ (B31). /Ker mene vnuk pride prašat, babica, kaj veš tisti mi je to pa to rekel, kaj bi.. To mu moraš svetovat človeku. Pa pride povedat, pa pove, veš sem probal tako, pa mi je tako lažje. Pomembno je za starejšega človeka, da si mu dal ti dobro nasvet. To je zadoščenje duši/ (B32).
- **Starejši želijo imeti mir**
/Eni hočejo mir, eni pa hočejo se povezat z otroki/ (B33). Ker prej nisi bil povezan. Potem ku greš u penzijo se bolj poveže. /Jaz sem rada v družbi, ma ko sem enkrat v družbi ne rabim neki govorit dosti. Jaz rada poslušam/ (B34).
- **Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih**
/Da nekatere - ene ne, ene pa lahko/ (B35). **Kaj bi zase rekli?** Jaz... Novitete morajo biti, to mora it naprej. Vsaka generacija je bolj inteligentna. Je razvila to, pa to. Ti ne moreš nazaj it. /Tu notri jih je malo takih, k bi se nove stvari naučili. Tukaj so večina kmetje, ki niso nikjer drugod delali, pa u tovarnah pa tako so delali. Ki niso šli nikamor po svetu, samo dom pa njiva. Tukaj notri jih je dosti takih/ (B36). So pa tudi učiteljice, ki so dementne. Ravno tako demenca pride, kot pri drugih. Sam eni imajo tisto, ko imajo že prej po karakterju agresivnosti malo, potem, ko je demenca, pa še bolj.
- **Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev**
/Ja ja, svojim hočejo dobro. Recimo jaz vidim po sebi in vidim, da tudi drugi/ (B37).
- **Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem**
Eno so egoisti. /Jaz se recimo hitro razburim, to je. Recimo sem se predvčerajšnjim razpizdla na enega tukaj/ (B39). Jaz ne maram... Vsak ima svojo sobo, ima svoj WC. Jaz ne maram, da gre iz spodaj, gleda tam TV, pride k meni od tam gor na WC, pljuva, bruha, vse poščije, vse pomaže pol pa vsa toalet papir vzame. Pa 2 mesca sem lovila, sem prejšnji teden rekla, da mi nikoli več ne pride. A predvčerajšnjim je spet prišel. Jaz sem povedala dežurni, ki je bila - medicinska sestra je bila – naredite nekaj. Ker meni po počil film in ne bom vedla, da sem ga udarila. Vedno sem povedala v obraz. Tudi moji mami sem povedala. Tak karakter sem. /Značilno za stare ljudi tukaj noter je, da grejo težit direktorici/ (B40). Tale zraven, ona prav izsiljuje tele negovalke. Pa more dat, ko bi lahko sama - če znaš jest, boš znal si tudi vzet kozarec da piješ. Ona kliče, da ji bo prinesla, da ji da dva požirka v usta. To je je prav izsiljevanje. In to jih je tle, so tudi dementni.
- **Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski**
/Večino tako senilni niso, ampak takšen je človek. Tudi ko greš v demenco si hujši, kot si bil/ (B41). Moja mama je rekla tiho, dokler je ona živela, nisem nikoli kričala. Ko je mama umrla, pa sem rekla, zdaj sem sama sebi gospodar. /Vidim, da ko povem v obraz, se mi zdi dobro/ (B42)
- **Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni**

/Ja nekateri se prav umikajo, sploh nočejo govorit. Eni bi se radi družili, samo jih morajo vozit sem pa tja. Hočejo pa se družiti/ (B43)

- **Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi**

Bi tu rekla, da so nekateri recimo, ko so tukaj en čas, pa bi šli domov, tukaj ni nič. /Čustva čisto drugačna, ko pride in čez en čas ko je tukaj. Pokažejo čustva, ja ja, dosti je z boleznijo povezano/ (B44).

- **Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi**

/Ja, nepotrpežljivost. Eni hočejo prav takoj/ (B45). Jaz vidim, ko je eden star 57, ne more počakat. On pa tam čakal, da bo njemu prva prinesla. To meni ni. Pa mu rečeš, pol te pa zadere, pizda.

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

/Ne, tega nisem še videla. Je odvisno od človeka, nima vsak dobrih izkušenj/ (B46).

Vam je kdo kej takega povedal kdaj?

Ma ko rečejo tista je taka, tista pa taka. Ma če prav pogledam, »daj ko ti ne verjamem«. Ko recimo jaz vidim drugače in ona drugače vidi človeka. Ko nimajo vsi isto. Jaz sem tak tip – ti meni lahko narediš marsikaj, jaz sem tiho. Ma ko meni enkrat pride do tukaj gori, takrat pa povem. Takrat pa dam vse na krožnik.

Kaj pa negovalke?

/Te negovalke ki so tukaj, so res preveč potrpežljive. Ko morajo res neki naredit, da bodo začele kričat, tisto, bolj grobo. Ni, jaz imam dobre izkušnje, z mano so dobre, nimam kaj reči, ali naj bodo sestre ali tiste iz pisarn/ (B47).

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?

Jaz samo tri ženske tukaj ne maram, ko so res žleht po karakterju, stanovalke tukaj notri. In te tri, te imajo tako grde besede. Hočeš pomagat, pa ti take reče, da.. **Vas prizadene?** Ja, prizadene. In pol od začetka sem še odgovarjala, zdaj pa jim ne rečem nič

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi? Kako bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas?

/Ma za stare ljudi, tile domovi tukaj - saj je lepo poskrbljeno za stare ljudi. Je dobra hrana, je čisto, ni umazano, so prijazni/ (B48). /Tile Postojnčani, tukaj okolica, to so prijazni ljudje/ (B49).

Se ne čutite zapostavljeni? /Kolikokrat grem v Postojno na kavo na avtobusno, pa me vidi en taksist pa praša, »Kaj greste na avtobus?« Ja. »Pridite, grem jaz v tisti konec, pa vas potegnem«. Prijazno/ (B50).

Potem v bistvu bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas tako kot se zdaj ali bi kaj spremenili?

/Nič, normalno, kot se do zdaj/ (B51). /Mlajši, ko so punčke, ko pridejo iz vrtca, to je tako prijazno. Se usede, pa česa te tudi, res lepo. To je tudi vzgoja doma. Sprejemajo tale mlajša generacija/ (B52).

Se vam zdi tudi pri odločanju, da lahko uveljavite tisto, kar si želite?

Ja, ja. Recimo jaz nimam nobenega predsodka, do mene so tolerantni vsi.

INTERVJU C

(moški, živi v Domu upokojeencev, starost 92 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/To so težke situacije. To so primeri... kaj je, kako je, tu je avtomatsko življenjsko že narejeno. Star človek se ustara in potem spet raste za njim/ (C1). Meni sam je to zadosti. /Do danes sem imel prosto življenje, zdaj sem pa prišel noter in sem zaprt/ (C2).

Kako dolgo pa ste v Domu?

Dva mesca.

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi?

Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Jaz nisem videl kakšne posebne stvari. Samo življenjsko je nekako preveč, kako bi rekel, policijskega sistema, da ne pustijo več kot toliko človeku napredka, da bi še kakšen dan pošteno živel/ (C3).

Kdo to ne pusti?

Družba. Jaz imam primer, jaz vidim samo sebe. Bolan sem, to že en par let. Ma zgledam pa da nisem. /So mi vzeli prevoz, avtomobil. Sm šel zdaj na test, kot bi moral vsako leto it. In mi je postavila na mizo take kratice, ki jih nisem še nikoli v življenju slišal ne videl. In v toliko sekundah ste jih morali navest. In moje oči če jih niso še videle za kakšnega pomena so, jaz jih nisem mogel spoznat/ (C4). Ko smo delali izpit za avto smo toliko mesecev hodili na predavanja in sliko prikazali kakšna je. Tukaj pa nisem, niti ne vem kaj pomeni tisto. /Ker meni je znanje naj me peljejo na cesto in enega ali dva zraven za komisijsko to ugotovit. Ne pa tako človeku na tak način ga udarit/ (C5).

In vam potem ni šlo pri tem testu?

Ja ne more it.

In vam potem niso podaljšali?

Ja. /Je res, da imam še druge boleznj zraven, ne.. samo jaz se še vedno počutim, da bi lahko šel/ (C6). Če ne ravno tistega... /Mlad človek dela napake, če vzamemo tako, mladi se ubijajo, ne pa stari/ (C7).

Vi bi potem še radi avto vozili?

/Ja jaz avta nimam za lumparijo. Samo za potrebo kot je namenjeno/ (C8).

To vas potem najbolj moti?

Ja.. tudi tisto, razmerje med družino, mislim...med mano pa med ženo, ali pa sorodstvo. /Imam samo eno hčer. In tista hčer je mela karambol zdaj pred enim dvema letoma in lih toliko, da so jo rešili. In je začela jokati, da me ne more več toliko gledat/ (C9). /Samo si mislim, lahko bi še... enkrat skuhalo na dan/ (C10).

Pa ona je v redu, si je opomogla?

Ona je, za silo je pa tako. Sta sama z možem doma. Otroci imajo družine.

Vi ste sam živel?

Jaz pa žena sva bla dolgo let sama. Se je hči poročila, pa je šla.

Žena je še doma?

Tukaj notri je.

Sta skupaj tukaj?

Ne morem biti z njo... nisem vreden več za ženske. Tam ležat.. pa je taka, malo bolj ostra.. se človek naveliča tistega. Pa raje sem tle gor na temi kraji pa jo hodim rajši obiskat.

Bi vi bili še doma?

Ma sej so me hodile te socialne delavke pa so me.. Saj so punce, vsa čast jim, hodijo okoli in to morajo vse skupi... Sam sej ni nikoli tistega, kot bi moralo biti. Saj je bilo meni tam dolgčas sam, zakonska postelja, vsak večer sam spat.

Tukaj je družba, ni tako?

Jaz nisem vajen kakšne take družbe strašne. Jaz sem se rad zamotil, niti po gostilnah, ko je prišla družba, ko so me kej zmotili, drugače pa ne.

No, pa da ne bova preveč zašla.. Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

Človek gre skozi mladost v starost, more malu pomislit kašna je bila njegova...naša mladost je bla žalostna. Ker nismo meli tistega, kar je danes. Tega ne moremo primerjat. /Mladi se le otepajo tega starovskega sistema, mislim svojih potomcev, prav lastnih... da se čim držijo proč, da so bolj sami. Ni prav/ (C11). /To naredi pravzaprav tudi politika, je kriva na ta način, vse pusti te reči/ (C12). Jaz sem presodil zato, da bodo čim več ukradli starejšim ljudem, si prilastit domačega terena. Ker mi stari, midva, jaz pa žena sva se matrala, ker penzije niso velike, tudi plače niso bile preveč velike. Ma kakor pa delajo danes pa je čisto drugače. In tisto kar sva si pridobila sva si morala zapisat... to pripada njim, otrokom.

Pa se vam to ne zdi prav?

Ma prav, po svoje je prav, po drugemu pa ni.

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh?

Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

Veste koliko polja, njiv ni obdelano na ta način. Ker nočjo ljudje delat.

Mlajši?

Ja. Ne vem zakaj, samo to bi se moralo razvijati in obračat.. tu je vse zamrlo, rastejo gozdovi.

Se vam zdi da so neke napačne predstave, ko si ljudje, mladi predstavljajo kako je to, ko si star? Da ne razumejo kako je to?

Tu more vsak preskusit. Ne vem.

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

/Slabo. Tresem se/ (C13). Jaz moje življenje mlado sem se prijel vsakega dela. Naj si bodi šport, kolikor smo ga meli po vaseh ali pa kakšne take. Balinal sem rad, smučal sem, v vodi sem bil rad. Vse take reči. Po gozdu, kolikor sem dal skozi, sem bil v partizanih in takele reči.

Ste kdaj začutili, da ste zdaj pa star? Ste si kdaj to rekli?

/Saj to nima človek sploh časa... vsak človek je obremenjen/ (C14). Mladost, koliko je mladost, zdaj če vzamemo res tiste neumne mladosti, ki jo človek uživa v najlepših letih, je par let. Tistih 30 let in pol je konec. Jo ženski vzamejo, jo moškem ravno tako vzamejo. Potem bolezen pride.

Kako je pa bilo ko ste šli v penzijo?

Ma sem hodil še dve leti delat, dokler ni oče umrl. Nekam dolgčas mi je bilo. Prvič sem zbolel ko sem šel v penzijo, sem moral it za prostato na operacijo.

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

/To ne vem koliko je to meni pomembno... starost se spreminja s časom... Kot ta druge vidim k so bili na istem mestu kot grem jaz za njimi/ (C15). Jaz pustim pri miru, korak naredim, za njim ne vem več ki je... po domače rečeno – tukaj gre notri, tam gre ven. Jaz se nič ne spomnim takih reči.

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

Pijem ne, kadim ne, jaz se še vedno držim kar ne vpliva na bolezen, pa ne morem. Pri hoji me matrajo še. Težko hodim...še lansko letu sem še balinal.

Je bil kdaj kakšen, ki bi kaj komentiral glede starosti? Da so se obnašali drugače do vas, ker ste starejši?

/Mladi malo mislijo že, da bi se najrajši umaknili/ (C16). /Samo nisem tak, da lih vsako reč zagrabil, jo pustim na miru/ (C17).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/Jaz ne vem, otroke gledam kot so drugi mene... če so svoji so svoji.. Če pride kaka malenkost, da otrok narobe dela, ga ne moreš vzeti za slabega/ (C18).

Se vam zdi, da vas spoštujejo?

Ma skoraj bi rekel, da ja.

Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našli pozitivne in negativne spremembe?

/S hčerjo in možem njenim in otrokom nimam nobenih problemov/ (C19). /Družba, ko sem hodil balinat, sem imel vedno dobre odnose z njimi/ (C20).

Kaj pa drugje, zunaj?

/Jaz če je bila kakšna beseda slaba, sem se raje obrnil proč... Kaj jaz vem...se obrnem pa ne vem več/ (C21).

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

/Jaz takih odnosov nimam nobenih slabih.. tam pa tam kakšne... pa se umaknem, da nimam družbe z njim, kakor pa da sem v družbi z njim/ (C22).

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

- **Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem**
Tu se vleče z življenjskim razvojem naprej. Razpravljat za nazaj je skoraj nesmiselno, če vzamemo tako, za naprej pa spet ne vemo kaj bo. Razvoj je tak.
- **Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni**
/Drugače ne more it kot tako/ (C24).
- **Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih**
Saj to sva že prej neki se menila.
- **Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne**
/Jaz ne vem kako bi to ocenjeval/ (C25).
- **Starejši želijo imeti mir**
/Kaj jaz vem... to je tako narejeno, da star človek, da se zahteva bolj mirno stvar zase/ (C26).
- **Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih**
/To moraš pa bit že malo bolj v družbi taki. Saj če imaš svoje otroke vsak dan pri sebi jih poučuješ po svoje/ (C27).
- **Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev**
/To za potomce... moraš imet kakšno dobro besedo zanje/ (C28).
- **Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem**
/To je podedovano... kakor gre starost bolj slabše besede škodijo/ (C29).
- **Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski**
/Ni res, ne/ (C30)
- **Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni**
/To prinese pa onemoglost... ne more biti drugače kot tako/ (C31). Jaz pravim, vsaj zase tako mislim, da kolikor mi je dano, toliko bom tudi prevzel. To pa ni prav, da politika že danes išče, da starost je že prevelika. /Da je starost prevelika, da bi morali prej umirat. Samo gledajo, da bi čim več vzeli. Krčijo socialni sistem in še zdaj ne vem kaj bodo naredili, cele noči so zunaj pa po sestankih, pa kaj naredijo/ (C32)?
- **Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, težko opažajo, čustveno otopijo, volja jim slabi.**
/Kako pa bi se drugače spremenili stari ljudje? Saj se ne morejo/ (C33). /Mene, jaz sem 92 let, koliko sem v svojem življenju videl, slabih in dobrih... in komu naj jaz povem... sej ne moreš nobenemu povedat... jaz rajši vržem čez ramo/ (C34).
- **Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi**
/Jaz ne vem koliko velja to. Saj nismo v nobenih takih družbah, da bi lahko se kregali z njimi/ (C35).

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

Ne vem koliko pride v poštev to. /Jaz nisem videl pred sabo kaj takšnega. Različni ljudje so bili in bodo/ (C36).

Ste vi kdaj doživeli kaj takšnega?

/Gluh sem, slabo slišim. Če grem v kakšno družbo ne slišim ne enega ne drugega in rajši ne grem vmes/ (C37). Jaz tako, tako kot sva zdaj midva, ko je tiho vse drugo, jaz lahko govorim z vami in slišim, samo kakor pride kakšen vmes, pa ni več meni.

Ste kdaj imeli negativne izkušnje z drugimi ljudmi, za katere bi rekli, da so povezane z vašo starostjo? Jih lahko opišete? Kako ste se počutili, ko ste doživeli negativno izkušnjo?

/Povsod je bila kakšna malenkost narobe. Sam takrat vržem oči drugam. Rajši se umaknem/ (C38).

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?

To vpliva lahko v celem razvoju, med družbo morate biti kolektivni, da se prijateljsko menite.

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi? Kaj se vam zdi, da bi blo prav?

Da bi našli gospodarja za na vrh, da bi bil pošten za vse. Čakamo, pa ga ni.

Kakšnega? Mislim v republiki, ne. Država je narod, rečejo, da da država, ma da siromak.

Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo? Po pravici vam povem, ne vem če poznate - šmajser ruski, je taka brzostrelka. S takim bi bilo treba pri nas vse, tisti k so najbolj potrebni, na vrhu. Je pa stvar težka, ker danes je tak narod zastrupljen, ne samo pri nas. Najhujši zastrupljeni menda smo mi. Kdo je naredil največ, da smo razkosali državo brez potrebe? In kaj imamo? Lumparijo. /Jaz bi poštenost...ni treba da se volijo in v ne vem kakšnih milijardah, eden pa mora dobit 200 eur na mesec/ (C39). Gospodarja more imet delavec rad, če ne ni...

INTERVJU D

(ženska, živi doma, starost 77 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Bi rekla, da najprej kakšne težave. Zdravstvene ali kakorkoli/ (D1). Zdaj odvisno kako ljudje živijo, ali so sami, ali imajo družino. Tako, da je to zelo odvisno, kako gre naprej življenje. Starost je pa tako, relativno. Danes smo se smejali eni gospe, ki smo bili prej sodelavki, bo imela letos 95. Je bila na trgu in tako je nakupila vse, bo skuhalo kosilo. In sem rekla, da pridem na njeno 100-letnico, sej ona bo sigurno živa... samo jaz ne bom. Tako za hec, malo. Drugi pa, odvisno kakšne težave ima kdo.

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi?

Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Meni se zdi, da so še kar dokaj spoštljivi/ (D2). /Ali pa malo distance držijo/ (D3). Odvisno, koliko se poznaš. /Ker mi smo priseljeni v Postojno, nismo domačini in do njih sigurno drugače, do domačinov/ (D4). Bolj tako, distanco. Čeprav bi rekla, po petdesetih letih si že kar domačin, ampak nisi...Odvisno s kom mladost preživiš, si domačin. /Grem jaz dol na Vrhniko, se poznam s prejšnjo mojo generacijo in se pogovarjamo tako, kot da smo se včeraj videli, prijatelji še/ (D5).

Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

/Zelo različno imajo. Nekateri imajo odklonilno/ (D6). /Do mene ne, jaz ne morem reči, da bi me kdo kaj, ali užalil ali kakorkoli, od mladih/ (D7).

Pa ste kdaj kaj videli takega?

/Ne vem, kakšnim je odveč, tako vidiš včasih spremijo k zdravniku ali kakorkoli in tisto nujno naredijo, da bi bili ne vem kaj prijazni pa ne/ (D8). Odvisno od ljudi, no.

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh?

Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

Ne, mislim, da ne. /Sicer nekateri, moji vrstniki ali kako bi rekla, imajo občutek, kot da je mladim vse skupaj odveč, da je škoda časa pa denarja za starejše/ (D9). /Ampak meni ni še noben direktno pokazal in povedal/ (D10). /Sem imela zdravstvene težave zdaj, ko sem bila operirana. Moje hčere so bile enkratne, so mi tako pomagale/ (D11).

Kaj pa drugi vaši kolegi, vrstniki imajo drugačne izkušnje? Z družino ali z drugimi?

Ne, tako na splošno, tak vtis je. /In je potem recimo, ko se kregajo koliko bi dali penzije pa to pa ono, imajo tak vtis, da čim prej greš, narediš uslugo državi/ (D12). Samo meni ni direktno ni noben rekel. Če bi, bi zagotovo se postavila za nas.

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

Jaz mislim, da v redu. /Dokler si zdrav, dokler sam skrbiš zase, je to super/ (D13). /Nimaš kaj, proti starosti se ne da. Moraš sprejet, tako je to/ (D14). /Zdaj pa če nočeš ali pa če je kdo res bolan, je pa odveč/ (D15).

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

Ja zdaj vidim, kako je to. Zdaj občutim kako je to. /Recimo dokler imaš starejše, recimo mamu pa taščo, sej so imeli težave in si imel razumevanje in vse. Samo zdaj, ko čutiš na sebi, pa vidiš kako je to/ (D16). Dostikrat se tako pogovarjamo, se spomnimo kako je mama to naredila, pa kaj je rekla. Zdaj to občutiš.

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

/Jaz mislim, da v redu. Da se ne bi samo hvalila, ampak mislim, da v redu/ (D17). Sicer bi včasih človek pričakoval, da bi ti...niso več navajeni mlajši recimo, včasih smo rekli »je kavalir«. Pa ti vrata odprejo pa izvolite. /Zdaj mladi recimo vrata odpre, te zadaj pusti/ (D18). Recimo razlika je tudi v obnašanju, ne zaradi starejših, ampak zaradi vzgoje. Tega ni več.

Kaj pa ko greste kam po opravkih, v trgovino recimo?

/Včasih me kakšen vpraša, če mi kaj pomaga. Recimo po stopnicah, ko pridem domov, če je težko. Odvisno kateri sosed me sreča. Eni so pozorni, drugim je vseeno/ (D19).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/V redu, zelo v redu. Nimam se kaj pritožiti. Zdaj sem videla, ko sem rabila res nego in pomoč, kaka dva meseca se sploh nisem mogla skloniti, obut. To je bilo treba vse pomagat in so zelo pomagali/ (D20).

Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našteji pozitivne in negativne spremembe?

/Ne, ampak včasih naredijo kaj po svoje, recimo. Na primer ne vprašajo. Samo ne naredijo škode, mi hočejo dobro. Recimo kaj kupijo, kar se mi zdi, da ne rabim. Pa žiher bi prej vprašali. Samo tako, po svoje naredijo, kar se jim zdi potrebno/ (D21).

Pa v komunikaciji, vas poslušajo?

/Že poslušajo. Včasih mi rečejo, sej smo dosti stare, saj vemo. Če ji človek usmerja, pove/ (D22). Ali pa pazite se, ko grejo kam...

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

/Več pozitivnih, absolutno/ (D23).

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

- **Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem**
/Ja to sigurno, oboje. To je res. Sploh ne zmoreš več toliko, kot si. Pozabljaš. Včasih sem delala 3, 4 stvari istočasno. Je bilo treba v službo, pa družina. Zdaj naredim eno pa recimo grem nekaj iskat v sobo, pa pozabim pa pridem nazaj. To absolutno drži/ (D24).
- **Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni**
Ja, več ali manj. /Enako kot mladi. Mladi recimo eni bi radi več dosegli, bolj se trudijo za to, starejši pa tudi, en več pozablja, eni so več sposobni. Ali pa fizično ne morejo toliko. Odvisno, zelo odvisno od človeka. Smo si zelo različni, odvisno koliko si sposoben, fizično, finančno/ (D25).
- **Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih**
/Jaz sem hodila 10 let v Ljubljano na umetnostno zgodovino, smo hodile na univerzo za tretje življenjsko obdobje/ (D26). Nekaterim se to ne bi dalo, recimo. Smo se pogovarjale pa s sošolkami, hodijo na ena dva, tri taka. Tako da zelo različno. Imam pa svakinjo, ki pa ne gre nikamor, je pasivna. Prebere malo kaj se dogaja, ampak da bi se včlanila, vključila, to pa ne.
- **Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne**
/To ne bi rekla, so pa drugačne. Nekatere zdaj ko vidim, stare mame ko imajo vnuke, jih skrbi kako bo naprej. A jaz pravim, bodo že nekako, to je njihova doba/ (D27). Naši starši so dve vojni preživeli. Pa tudi niso vedeli, kako se bo končalo, ali bodo preživeli ali ne. Tako da zdaj za vnuke pa druge doba čaka. Ne moreš nič, čas je pač tak, da gre naprej.
- **Starejši želijo imeti mir**
/Absolutno, to ja. To vidim, ko kolegica gre na obisk k otrokom, par dni v Ljubljano. Pa pride s tako glavo domov, ker je polno otrok. Doma je pa sama, pravi »rabim mir«. Nekje vmes je treba/ (D28).
- **Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih**
/Se da, nekateri hodijo tudi na te računalniške zadeve. Jaz to nisem šla, ker zaradi oči ne morem. Hodijo pa zelo, se naučijo/ (D29).
- **Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev**
/Večinoma ja, sigurno. Ne poznam družine, da ne bi bila. Včasih sicer slišim, se ne pogledajo, so skregani, ampak jaz tega ne poznam, da bi bilo tega kaj v moji družini/ (D30).
- **Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem**
Ne vem, vsakega po nekaj od tega, recimo. /Res pa je, da manj potrpljenja imamo. Jaz pride tako, da če nekaj moram čakati, ali v trgovini ali kjerkoli, rataš nervozen ali siten, kako bi rekla. Saj lahko da nič ne rečeš, ampak ti je odveč/ (D31).
- **Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski**
Mislím, da ne. Jaz ne vem. Lahko da so tudi, samo jaz ne poznam nobenega takega.
- **Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom, so ravnodušni**
Ja, nekateri tudi. /V društvu upokojencev se trudimo, da kakšni, ki so sami, da grejo kakšni znanci do njih. Jih poskusijo obiskat, jim za novo leto nesejo kakšno darilo. Pa po eno uro ali dve klepetajo z njimi, k sicer ne grejo ven med ljudi. Ampak so potrebni, se vidi. Se potegnejo nazaj in ne grejo ven, ampak si želijo/ (D32). *Je v vaši družbi, med znanci več takih, ki se umikajo vase?* Ne bi rekla, morda tretjina. Pa morda so na vasi bolj, ne vem kako je tam, ampak ni toliko veliko.
- **Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi**
/Ja nekateri se zelo držijo tega. Recimo urnik – kdaj naredit kosilo, kdaj vstat, pa to ono. Pa se včasih pregovarjamo: te nihče ne sili, nihče ne kontrolira. Če ne boš zdaj, boš pa čez dve uri. Oni pa: »Ne, pa mora bit tako«/ (D33). Se moraš prilagodit. Jaz sem imela družino, pet nas je bilo. Sem se morala prilagajat. Si zadnji na vrsti. Mora biti vsem prav, da potem, nekako že greš ti skozi. Nekdo, ki pa je skozi sam, ki nima družine, je pa vse po njegovo in tako mora bit.
- **Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi**
Tudi to je možno. Samo...sigurno bolj kot prejšnja leta. /Manj si potrpežljiv, to pa prav gotovo. Tako smo bolj sitni, ali kako bi človek rekel...ne znam povedat zakaj. Verjetno z leti to pride. Ker včasih je trajala določena stvar, zdaj bi pa rad kar takoj. Ne vedno, ampak se zgodi/ (D34).

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

/Pri nekaterih se vidi, da nimajo potrpljenja s starejšim. Morda mladim se kam mudi, pa jim je odveč recimo k zdravniku peljat/ (D35). Različne situacije so.

Ste kdaj imeli negativne izkušnje z drugimi ljudmi, za katere bi rekli, da so povezane z vašo starostjo?

Ne, to ne. Mogoče za hrptom kaj, pa nisem slišala.

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?

/Nimam vtisa, da bi kaj vplivalo. Niti ne doseže toliko. Mogoče imajo tam v domu kaj več, recimo s strežnim osebjem ali kakorkoli. To je druga stvar. Ampak do mene ni nič takega/ (D36).

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi? Kako bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas?

/Na vsak način, kot poslušam po radiu in po televiziji, nekateri rabijo veliko pomoči, pa je ne dobijo. Tudi mora država bolj uravnavat. Recimo kakšne pripomočke, za hojo, za vožnjo. Kar ne zmore več star človek. Premalo pomaga družba/ (D37). Če ne morejo doma plačat. Sprejmejo zakone, potem pa jih gre polovica ven, ker ne zmorejo plačevat. To se dogaja. /Škoda denarja se jim zdi. Za vojsko je treba, ampak za starejše je pa škoda denarja/ (D38).

Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo?

Ja, to, kar sva se kdaj pogovarjali. /Da bi videli, kdo rabi pomoč. Saj imamo te razne organizacije, samo ne vem, koliko so učinkoviti. Kakšni se zelo pritožujejo, da jim država ne pomaga. Premalo pomoči iz družbe je/ (D39).

INTERVJU E

(ženska, živi doma, starost 83 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Slabost. Slaba je, starost je samo slabost/ (E1). Pri starejših je tako, da si znajo še kej pomagat, stari pa ne. *Kdo je star človek?* Ta, ki je v postelji nepokreten, tisti bogi, bolni. Tisti, ki so res stari, so bogi. Tisti dokler si znajo starejši sami pomagat, je boljše. Si moraš sam.. *In kdaj si star?* /Za enkrat jaz, dokler lahko hodim, si rečem, da sem stara, če pa ne morem, sem pa stara/ (E2).

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi? Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Bi rekla, da kar spoštujejo/ (E3).

Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

/Mladi se pa naveličajo starih. Jih ne prenašajo/ (E4).

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

/Jaz mislim, da nimajo napačnih. To je bilo včasih, zdaj ne več/ (E5). /So bolj stare ljudi poniževali in niso jih spremljali tako, kot jih zdaj/ (E6).

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

/V redu. Smo v družbi, eden do drugega se lepo pogovarjamo. Si dajemo pozitivna vprašanja in odgovarjamo tudi tako/ (E7).

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

Seveda, da so se. Spomin, vojna, dosti se je... vid se je, sluh se je, vse se je spremenilo.

Pa so se kaj spremenili pogledi na starost? Kako ste včasih gledali na starost, pa kako zdaj?

/Jaz sem bila zmeraj... sem mislila, da ni tako starost negativna. Pa je/ (E8).

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

/Kar v redu. Jaz nisem še, da bi dobila kakšno tako, da me niso sprejeli ali tako. Še vedno pozitivno/ (E9).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/Kar v redu, se pogovarjamo. Tako, včasih eden malo popusti, včasih drugi... Pa moraš popustit, tudi če vidiš, da ni prav/ (E10).

Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našteali pozitivne in negativne spremembe?

/Ne bi rekla, da so negativne/ (E11).

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

/Kar pozitivne. Me kar sprejmejo ko kam pridem, se pogovarjamo/ (E12).

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

- **Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem**
Je. /Saj ne moreš fizično več/ (E13).
- **Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni**
/Bi rekla, da ja. Da smo si vsi nekako podobni, da ne moremo/ (E14). Spomin zgubljaš...
- **Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih**

/Jaz, nočem se hvalit, ampak... Nobena se ne potruži tako kot jaz. Vse počistim, si uredim. Gledam za red, tudi to je nekaj/ (E15). **To je sicer bolj za vas, kot za družbo, ni tako?** /Tudi družba ima od tega. In to bi morali vsi, pa bi bilo nekaj boljšega... tako aktivni bit in se potruditi/ (E16).

- **Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne**
/Skoraj bi rekla, da res. Da niso izkušnje za današnji čas nič pomembne/ (E17).
- **Starejši želijo imeti mir**
Ja. *Koliko?* /Jaz uživam, ko berem, pa ročna dela, pa tudi če gledam ven, lepo mi je/ (E18).
- **Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih**
Ja lahko se.
- **Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev**
Zelo.
- **Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem**
/Ja... ne vem, jaz se sicer lepo z vsemi pogovarjam/ (E19).
- **Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski**
/Ja, tudi. Kar precej znajo izkoristiti. Na primer, tudi če bi sam lahko kaj naredil, reče: »bi mi ti«/ (E20).
- **Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom, so ravnodušni**
/Ja, jaz sem rajši sama kot vsa tista družba.. nimam veliko od tega. Če preberem tukaj eno stran, bom več odnesla/ (E21).
- **Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi**
/Zelo. Čustveno ja, zgubijo... Vidim jaz, mene je popoldne taka žalost prijela. Ker sem sama (E22). Pa sem klicala hčerko, pa se mi ni oglasila, pa sosedo, pa je tudi ni bilo. No potem pa smo se slišali.
- **Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi**
Ne vem, če se... vidim sicer, da kritizirajo, in to pa ono, pa jaz vem, da ni ravno tako...

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

/Ja pri sosedih... kričali so nanje, nobene stvari jim niso ustregli. Pri meni ne /E23).

Ste kdaj imeli negativne izkušnje z drugimi ljudmi, za katere bi rekli, da so povezane z vašo starostjo?

Ma ne.

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? Na kakšen način?

/Jaz mislim, da ni več tistega, da bi se tako grdo. Tam kjer živijo s starimi starši so taki problemi/ (E24). /Jaz ki sem sama, nimam prilike, da bi kej takega doživela/ (E25).

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi? Kako bi želeli, da se ljudje obnašajo do vas?

Saj ne more več kot toliko. /Ker bom rekla, da smo res trmasti in po svoje/ (E26).

Kako bi si želeli, da bi se ljudje obnašali do vas?

/Primerno. Tako, ne da bi se uklanjali, ampak »dober dan« in tako, da niso napadalni. *Spoštljivo?* Ja, spoštljivo/ (E27).

Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo?

Da bi lahko hodila... *Kaj pa v družbi?* Saj je lepo družba, ampak ne moreš dolgo prenašat...

INTERVJU F

(moški, živi doma, starost 85 let)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Da ti peša vse skupaj. Da ne gre več tako, kot bi moralo iti/ (F1). Stopnice delajo zgago tukaj. /Drugače že gre, ampak stopnice pa težko, če se ne bi držal ne bi šlo gor/ (F2).

Kaj pa za starejše ljudi?

/Kaj naj rečem... vse peša/ (F3).

Kakšen odnos imajo po vašem mnenju ljudje v vaši neposredni življenjski okolici do starosti in do starih ljudi?

Lahko navedete primer kakšne situacije? Ste bili sami deležni kakšne podobne situacije?

/Kar v redu, nimam kaj se pritoževati/ (F4).

Ste kaj doživeli kdaj takega, kakšna situacija kako se obnašajo?

/Nič, da bi bilo kaj prav posebnega. Edino, ko je bila še žena živa, so otroci dirkali tukaj z motorji, pa jih je bilo treba nagnat pravzaprav/ (F5).

Pa so upoštevali to?

So. Ko sem s starši govoril so. Pa so prišli potem oni prav kmalu na isto, kot smo bili mi.

Kakšno imajo po vašem mnenju mladi ljudje mnenje o starih ljudeh? Prosim navedite primer konkretne situacije, kje ste to spoznali.

/Kakšnega posebnega stika z mladimi, razen kolikor jih je v družini niti nimam/ (F6). Ker se držijo zadaj za bloki, so igrišča pa spredaj z žogo... tako da, nimamo kaj...

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

/Ne bi rekel. Glede na odnose, ki jih imam in kakor se obnašajo, je kar v redu/ (F7).

OSEBNO DOŽIVLJENJE STAROSTI

Kako se vi počutite kot pripadnik generacije starih ljudi? Kako gledate na svojo starost?

/Na čakanju sem/ (F8).

Je še kaj pozitivnega?

/To, da ni treba v službo hodit je že neki. Posebno v današnjih razmerah, ker se vse nekaj zapira, levo in desno/ (F9).

So se vaši pogledi na starost kaj spremenili z leti? Kako in zakaj se vam tako zdi?

/Niti ne. Tistikrat ni nobeden pomislil na starost. Glavno, da je šlo naprej pa da je bilo v redu/ (F10).

ODZIVI OKOLJA

Kako bi opisali odnos lokalnega okolja do vas kot starega človeka? Na primer od ljudi, ki jih srečate, ko greste po opravkih, v trgovino, na pošto, v banko, k zdravniku, itd. Kako se obnašajo do vas?

/Kar v redu, prijazni. Več kot toliko nimam stika, ampak koliko je, so vsi prijazni/ (F11).

Kako pa bi opisali odzive na vašo starost s strani družine in prijateljev? Prosim navedite konkretne situacije.

/Ja včasih se že kaj zadrigne, da ni enako razpoloženo mišljenje pri enem in drugemu. Ampak za enkrat se še da to prenesti/ (F12).

Ste s starostjo opazili kakšne spremembe v komunikaciji, pri odločanju, spoštovanju, razumevanju s strani drugih ljudi? Če so kakšne spremembe, bi lahko našteali pozitivne in negativne spremembe?

/Ne. Spoštljiv odnos, nimam kaj reči/ (F13).

Bi rekli, da imate več pozitivnih izkušenj z drugimi ljudmi v zadnjih letih, ali več negativnih?

Ja skoraj bi rekel, da ja.

Je kakšna negativna bila?

To, kar sem rekel, da so divjali z motorji tukaj okrog hiše. Drugače pa, kakšnih drugih stikov niti ni.

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

- **Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem**
/Ja, delno prav gotovo/ (F14).
- **Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni**
Ja, imamo tako prijateljsko društvo, ki se vsak dan dobimo, razen ob sobotah. /Imamo v gostilni eno sobico, kjer se od 9. do 10. dobimo, malo pogovorimo, malo pokregamo. Vsak ima svoje zamisli in ideje. Eni take, eni drugačne/ (F15). Pa potem naslednjega dne je vse v redu. Potem ste si kar različni? Ja, tukaj je zdaj.. eni se držijo po starem, eni smo bolj na sodobno politiko mahnjeni. Tako da ravno enakega mišljenja nismo. Mogoče par po par. Enih šest nas in to smo več ali manj vsi letniki.
- **Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih**
Tisto, kar je v družini. Se vam zdi, da lahko starejši še kaj doprinesejo družbi? /Lahko dajo še kake nasvete, prav gotovo iz izkušenj se verjetno lahko kaj iztrži/ (F16).
- **Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne**
Včasih se kakšni stvari tudi malo nasmejemo, ker ni čisto vse tako res, kot razlagajo.
- **Starejši želijo imeti mir**
/Ja, razumljivo, to ni nič takšnega/ (F17).
- **Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih**
/Odvisno kakšna je tema in kakšni so vzroki za spremembe/ (F18). Če je pomembno, se da? Ja, tudi tako se da. Drugače pa gre kolikor gre.
- **Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev**
/Ja, za enkrat se še kar razumemo v tej naši dinastiji. Upam, da ne bo hujših zdrah/ (F19).
- **Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem**
/Ne vem, če je treba vedno vztrajati pri določenih trditvah. Saj se da tudi s pametnim razgovorom priti do neke pametne rešitve/ (F20).
- **Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski**
/To ni res. To se ne da posplošiti, nekateri to lažje, drugi pa spet ne/ (F21). Ne bi rekli, da je to značilno? Ne, ne.
- **Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom, so ravnodušni**
/Ma včasih kar paše malo osame. Brez kakšnega direndaja posebnega/ (F22). Hkrati pa vseeno paše it tudi ven? Ja, ja. Tudi to. /Je kar lepo, da kdo pride/ (F23).
- **Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi**
No to sem ravnokar povedal. Če so stvari, ki se jih da razumet in dosežejo tisto vzrok, potem se tudi to da, če je pamet. Razen če eden ne vztraja pri svojemu.
- **Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi**
Ne vsi, nekateri. Kakšne so vaše izkušnje, ko ste s prijatelji? /To naše prijateljstvo, to je že strašno dolgo. To nič ne pomeni, če se malo razjezimo eden na drugega ali pa če ne sprejemamo določenih pravil ali nekaj takega. Naslednji dan je že vse v redu/ (F24). Vsaj med nami, no.

Ste kdaj osebno videli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali drugače zaradi njihove starosti? Na kakšen način bi rekli, da so se obnašali (dober/slab)? Zakaj se vam je tako zdelo?

/Ma ni bilo take prilike. Ne da bi se kdo na nekoga spravil, od naših recimo/ (F25). Ali pa tako, pri zdravniku kje, v čakalnici? Ma niti ne.

Ste kdaj imeli negativne izkušnje z drugimi ljudmi, za katere bi rekli, da so povezane z vašo starostjo?

/Ne, se ne morem pritožiti zaradi tega/ (F26).

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da posplošeni in neutemeljeni pogledi na starost in stare ljudi (stereotipi) ter vrednotenje na podlagi teh predstav (predsodki) vplivajo na vaše življenje? V družbi?

Družba je taka, kakršna je. Šest takih starejših smo tam, vsak ima tudi svoje mišljenje tako da...

Kaj pa splošno bolj? Kako je v širši družbi ali pa kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi? Politika tudi?

Politika, če le ni kakšna debela kozlarija, kako bi rekel, se niti ne spuščamo. Rajši se pogovarjamo o preteklem času, kako je bilo. Na tak način, no.

Kako bi si želeli, da bi se ljudje obnašali do vas?

/Odvisno ali prideš v poznano okolje ali v nepoznano. Težko reči. Če si ti nekako do ostalih dostojen, potem so tudi drugi do tebe/ (F27).

Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo? Ali poskrbijo do starejših ljudi dovolj?

To je že višja politika. Marsikateri stvari se smejemo, ker vidimo, da nikamor ne pelje.

Kateri recimo?

Recimo pokojnine, recimo. Že to. Pa ene zadeve, ko nimajo dela, brezposelnost. Potem zaradi enega frizerja zganjajo celega hudiča, od predsednika navzdol, družina pa morajo it države it. So ene take stvari blesave, v katere se zapičijo oziroma obesijo in potem lajnajo še in še.

Se vam zdi da za starejše ljudi dobro poskrbljeno? V domovih, pomoč na domu?

Tega pa nisem še doživel jaz, nisem še nič rabil. Vse je v okviru družine.

V splošnem ste torej zadovoljni?

/Ja, dokler je še toliko zdravje bomo še kaj/ (F28).

Zapisi intervjujev z odprtim kodiranjem – socialni delavki

INTERVJU G

(socialna delavka v Domu upokoencev)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Da se težko prilagajajo na spremembe/ (G1). /Pa kar jaz vidim v domu je tudi mogoče pomanjkanje neke volje, pomanjkanje motivacije/ (G2). Je pa starost zame čisto nek normalni pojav. Čisto normalni pojav v življenju. Vsak se zagotovo mal boji te starosti, ampak mislim, da zna bit starost še vedno za nekatere zelo lepa in tudi kvalitetna.

Kako se vam zdi, da sodobna družba gleda na starost in stare ljudi?

Še vedno so še mal, kako bi rekla...čeprev se spreminja, ne. /Se spreminja odnos do starostnikov, predvsem tako, da imajo različne oblike socialnega vključevanja/ (G3). Da je veliko teh raznih oblik takih in drugačnih. /Da ni samo to, da gre nek starostnik v dom pa je tukaj skrit pa zaprt ali karkoli, ampak vse te ostale oblike/ (G4). Pa ne samo ne področju tega socialnega varstva. /Medgeneracijski centri, pomoč na domu, dobro, ena izmed oblik je domsko varstvo. Tu so razna izobraževanja, razne delavnice, bi rekla tudi te lokalne skupnosti/ (G5). Da se veliko dela tudi na tem, da je dosti programov tudi za starostnike. /Mogoče tukaj še bolj ta urbana okolja, se mi zdi, kot pa na podeželju/ (G6). /Mislim, da spreminja na boljše, da se jim res ponudijo možnosti take in drugačne, od njih pa je odvisno potem, kaj jih zanima, kaj jih veseli/ (G7). /Tudi tukaj v domu vidim, nekateri so zelo zelo aktivni, nekateri pač ne/ (G8).

Kako se vam pa zdi, da drugi gledajo na starost in stare ljudi? Opažate kakšne spremembe?

/Mislim, da gre v to smer, sploh ena kultura, en odnos do starejših, tudi mediji...mislim, da se stanje zagotovo tukaj popravlja/ (G9). /Da ni starostnik en tak tabu, da je vedno več pogovora o starosti, tudi o smrti, tudi paliativno oskrba/ (G10). Vse te stvari, ki nekako, ni nujno, da so povezane samo s starostjo, ampak da niso to več take tabu teme.

Kakšni so po vašem mnenju najbolj pogosti stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh?

/Ja mogoče to, da so samosvoji, da so trmastí, da so egoisti. Te zadeve/ (G11).

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh? Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

/Meni se zdi, da je še kar dosti teh napačnih predstav/ (G12). /Mogoče zato, ker so tukaj potrebe dveh generacij recimo, so zagotovo čisto neke druge potrebe/ (G13). /Pa mogoče tudi starostniki imajo zdravstvene težave, psihofizične težave, demenca, depresije in te zadeve/ (G14). /In mogoče ti ta mladi ne razumejo in to mešajo z nekaterimi stvarmi, da so žleht da so nesramni, da so egoisti in tako naprej/ (G15). Mladi drugače vidijo to, njihovih težav ne prepoznajo kot zdravstvenih, ampak kot neke osebnostne značilnosti, ki s starostjo pridejo – so žleht, ne popustijo, denar skrivajo. Pa je lahko čisto nekaj drugega zadaj.

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

Ma ni nujno. To je odvisno. /Fizično zagotovo malo pešaš, telo malo peša, to je jasno/ (G16). Psihično pa spet... ni nujno, ni pravilo. /Mislim, da je to bolj način življenja, kako znajo poskrbet zase, kakšne neke navade imajo. Mislim, da je bolj od tega odvisno/ (G17).

Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni

/Vsak je človek zase, spet imajo različne navade, različna življenjska okolja, različne potrebe. Mislim, da to ne drži/ (G18).

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

/Ne, še vedno eni so zelo aktivni, zelo ustvarjalni/ (G19). /Tukaj je kmečko, podeželsko okolje – ljudje niso bili vajeni hodit na neke prireditve, neka praznovanja, neke take stvari, ali pa delat z glino. Ampak tukaj, ko so imeli možnost, pa so odkrili neka področja, ki jih prej sploh niso poznali/ (G20). Nekateri so zelo aktivni.

Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne

/Jaz mislim, da so vedno bolj pomembne/ (G21). /V bistvu pri njih gre za te življenjske izkušnje, neke moralne vrednote, neko drugo področje. Mislim, da so te stvari zelo pomembne in potrebne, da se nekako prenašajo, bolj to drugo področje/ (G22). Ne v nekem finančnem smislu, ampak ta druga področja delovanja. Socialno, tudi druženje, stiki in tako naprej. Jaz vidim tudi tako z vrtcev sodelovanje, za pusta, ko pridejo otroci z vrtca in smo mi našemljeni in oni, kako je to lepo skupno rajanje, vlakec, pa oni z nami in tako. Vedno več je tega povezovanja, z vrtcem, šolami, oni pridejo k nam, mi gremo k njim. /Vedno bolj je poudarek na tem medgeneracijskem sodelovanju. Mogoče za neko povezovanje in da se neki stereotipi razbijajo...da vidijo, da tudi če si star, da ni nujno, da boš bogi pa boš umrl, pa star revež pa tko naprej... ampak, da vidijo, kolk je še enega življenja tudi v njih/ (G23) In lahko zabave in petje in vsega tega.

Starejši želijo imeti mir

/Ja, mislim, da mir tudi kar potrebujejo, ja/ (G24). Je pa v bistvu odvisno od posameznika. Ampak ja, nekateri dnevi dela so namenjeni počitku, popoldne, da grejo v svojo sobo. /Vedno več je potreb po enoposteljnih sobah, ravno zato, ker želijo imet svoj mir/ (G25). Jaz mislim, da je tudi prav, da ga lahko imajo. /Se seveda tudi vključujejo, imajo potrebo po druženju, po stikih z drugimi, imajo pa tudi potrebo, da so sami v svojem miru/ (G26). Recimo to, kar sem rekla, da je potreba po namestitvi v enoposteljnih sobah in to je za njih zelo pomembno.

Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

/V bistvu se da, samo nekateri stanovalci so res zelo zainteresirani, imajo motiv, imajo za vse/ (G27). /Nekatere jih pa nobena stvar ne potegne/ (G28). Smo imeli računalništvo tečaj - ne tečaj, prostovoljci so hodili in sem jaz rekla za tiste, ki so se meni zdeli, da bi probali, da bi bilo fajn, ampak jim ni bilo nekak. To jim je neznanost, ne potrebujejo. Ni še ta generacija v bistvu, tukaj je povprečna starost 86 let. Mogoče ti, ki zdaj hodijo imajo že mal druge potrebe. Večina teh starostnikov, ki so tukaj, pa jim je to nekaj neznanega. Imeli smo tudi plesne vaje par let nazaj, na začetku je bil interes, potem pa vedno tudi manj. Jaz mislim, da je zelo odvisno od nekega okolja. /Tukaj je res kmečko, podeželsko večinoma in ti ljudje ne poznajo, jih ne zanima. Kravica pa vrt in to je to. Pač nimajo niti potrebe/ (G29). /So pa nekateri res tako, ko jih vse zanima. Tudi probajo, se lotijo, dajo priložnost/ (G30).

Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

Saj jaz jih tudi tako vidim. Zdaj odvisno kako so družinske razmere. Da so že od prej taki kot so. /Večinoma pa je tako res, da jih imajo radi, da se veselijo njihovih obiskov/ (G31). Mislim, da večinoma ljudje tako delujejo.

Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

/Ja, v neki meri ja. Ne vem, mogoče imajo tudi več zdravstvenih težav, finančnih tudi, pa je potem bolj mogoče/ (G32). /Čprav jaz vidim, kako je tukaj v domu, ko pridemo v situacijo in rešuješ neke zadeve in včasih vidiš, da so res egoisti/ (G33). /In da tudi niso spodobni sami med samo kakšne stvari. Že dve v sobi in ali bo luč prižgana ali ugasnjena, to je res konflikt lahko/ (G34). /Ne znajo se pogovarjat. Si ne povejo, ne znajo si nekako sami take osnovne stvari uredit. Problem je komunikacija/ (G35).

Mogoče je tudi razlika, ker so v domu in je situacijsko okolje drugačno?

Ja, drugo je tudi, ker tukaj bivajo. /Tukaj so nastanjeni, tukaj so 24 ur in je zagotovo razlika, ampak je to tako, da v določenih situacijah so egoisti, so trmasti, ne bodo popustili, zdaj mogoče je tisto, da imajo še vpliv nad svojim življenjem, da lahko še odločajo/ (G36). Pa tudi spodobnost prilagajanja potem tudi je manjša. /In komunikacija je tudi problem – odsotnost komunikacije/ (G37).

Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

Ma no, to jaz mislim čisto ne drži. /Za večino jaz bi rekla, da kakor imam jaz izkušnje, izkoriščevalski, ne bi tega rekla/ (G38).

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni

Ja, to mogoče tudi. To pri nekaterih je tudi kar tako, bi rekla, je mogoče lahko problem. /In potem ko ga vprašaš, ali pa rečeš pojdite na prireditve, danes je to in ono, ja pa ne morem, se slabo počutim. Vse sorte izgovorov najdejo, po drugi strani pa kako jim je tukaj dolgčas/ (G39). Niso pripravljene nekateri - pač moraš tudi sam kaj naredit zase.

Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi

/Ja, po utirjenih zagotovo. Oni imajo radi nek red, neko rutino/ (G40)). Mogoče tudi čustveno otopijo. Ma ne, sej je tudi odvisno od človeka, od karakterja. /Nekateri so zelo zaprti, pa ne bodo kaj, pa jim je vse v redu, pa jim je vse prav. Ja eni pa znajo zelo čustva pokazat, taka in drugačna/ (G41). /Mogoče je tega malo premalo, da pokažejo, ker večkrat potem preko svojcev – tudi če jim kaj ni pravi, oni ne povejo, ampak potem recimo povejo pa svojcem in se potem svojci na nas obrnejo/ (G42). Tako, da niso še - tudi je še ta generacija, ki se kar neki bojijo, če bodo neki povedali, če bodo neki izpostavili, da se jim ne bo kaj zgodilo. Še vedno ta miselnost prevlada.

Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi

/Ma ne, jaz mislim da ne. Pač, so nekateri tudi taki ampak za večino ljudi, če gledam tukaj v domu, pa res ne bi rekla, da so taki/ (G43).

Opazate v okolju, kjer delate, pojav stereotipov, predsodkov ali diskriminacije na podlagi starosti? Katere?

/Stereotipov jaz mislim da ne, diskriminacije in teh stvari ne/ (G44). /Mogoče, kar jaz vidim problem je, da se jih premalo oziroma da se jih zelo hitro postavi v ta položaj, da so nemočni in da se dela namesto njih/ (G45). Je pa to spet druga zadeva, mogoče je to: gospa dejte to, dejte si to probajte obleči, imate zdrave roke, boste zgornji del jopice, gor dol, jaz spodaj čevlje in to - tudi to je problem. Včasih naredijo, da je čim hitreje narejeno in čim bolj enostavno, za njih lažje. Da se ljudi prehitro postavlja v ta položaj, da so nemočni in da se dela namesto njih. To jaz vidim problem. /In tudi stanovalci potem čakajo, pa bi lahko sami/ (G46).

Ali se med svojim delom pogosto srečujete s stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh? Lahko prosim opišete v kolikšni meri?

/Ma ne, jaz bi rekla, da to so posamezni primeri, ko se to zgodi, ampak drugače pa ne/ (G47). /Ja svoji jih tudi mogoče večkrat v ta položaj nemoči postavljajo. So bogi, so revčki. Potem, ko človek pride sem, pa vidiš, da ni to čisto res/ (G48). /Imamo stalno sodelovanje z vrtci, šolami, tudi ministrice, dosti je teh stikov z zunanjim socialnim okoljem/ (G49). Zdaj hodijo ene učiteljice, k hodijo k tem bivšim učiteljicam, ki so tukaj v domu, imajo skupne dejavnosti, aktivnosti. Tudi skavti. /Ampak jaz ne zaznam, da bi tukaj prišlo do kakih predsodkov. Vse stvari jemljejo kot del življenja z enakovrednostjo in so veseli, da za njih neki naredijo/ (G50).

Kaj pa otroci, ko pridejo?

Pa ni zadržkov. Jaz mislim, da je to povezovanje, to sodelovanje že kar neka stalnica in mislim, da so tudi v vrtcu učiteljice tiste, ki jih najbrž že mal pripravijo. Ni nobenih takih... jaz tega ne zaznam. So skupna druženja, delavnice, so vedno zelo prijetne. Otroci so zelo zadovoljni, da lahko z nekim izdelkom razveselijo kakšnega našega stanovalca.

Ali so vam ljudje kdaj osebno povedali, da imajo negativne izkušnje z odzivi okolice na njihovo starost? Ali vam pogosto poročajo o takih situacijah? Lahko poveste kakšen primer?

Ne, jaz mislim, da bi bilo tega dosti, ne. /Ampak se pa recimo včasih, v bistvu je to problem, ker svoji urejajo nekaj mimo njih. Brez njihove vednosti/ (G51). /Zelo občutljivo je področje denarja. Da nekdo recimo kar je pooblaščen pa dviguje. To so tiste stvari, ki se v praksi dogajajo. Tudi starejši povejo, da so prodali ali da se prodaja hišo/ (G52). S starejšimi je tudi tako, da ali ne zastopijo ali ne vem kaj, ali pa mogoče tudi malo za njimi te stvari pridejo. Ampak mogoče predvsem v tem, da svoji delajo neki z njegovimi financami, neki z njegovim premoženjem, ne vem... Pa da nekdo tam pri njemu si je neki pospravil njegovo hišo, pa da so stvari zmetali proč. To recimo so delikatne stvari, to jim ni vseeno. /To, da jih ne upoštevajo več, da je to še zmeri njihovo/ (G53).

Ste kdaj osebno videli in doživeli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali na podlagi starostnih stereotipov?

Kaj ste opazili?

/Ma ja, zagotovo so bile tudi že take izkušnje. Jah jaz ne vem, se mi zdi še prej, ko sem bila malo mlajša, ko sem bila na teh avtobusih ali pa na trolah, da so bile kake takšne, ko niso vstali ali pa so se posmehovali, in tako naprej/ (G54). Take zadeve, ta mladi starostniku. Ostalega se ne spomnim.

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da stereotipi in predsodki vplivajo na življenje starih ljudi? Na kakšen način?

/Jaz ne vem, če nekdo živi doma, pa živijo starejši pa z mlajšo generacijo, pa če imajo mlajši polno enih stereotipov in predsodkov, pa da morajo bit v bistvu tam 24 ur, so v neki hiši, da to zagotovo vpliva na njih, na nek odnos/ (G55). Zdaj mogoče tukaj, kjer so bolj starostniki, ne vem, jaz ne zaznam tega v domu. /Bolj to, da neki ne zmorejo, da so nemočni, da se dela namesto njih. Potem prepustijo, da se odločitve sprejema namesto njih/ (G56).

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi in zakaj? Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo in zakaj?

/Ne vem, jaz mislim predvsem, da se jim da malo več moči, da v bistvu lahko sami. Da je še vedno čim več odločitev v njihovih rokah/ (G57). V tem smislu. Tudi oni se mogoče sami prepuščajo, tudi oni hitro prepustijo, ampak vseeno te moči bi lahko imeli več. Da odločajo, da sami zase odločajo. /Tudi te podpore, da povejo, da si upajo povedat, da niso v nekem strahu, da se bo nekaj zgodilo. To v domu srečam večkrat - svoji rečejo, ja pa si ni upal povedat, ker se boji/ (G58). /Ma ne vem, jaz mislim, da je tudi generacija taka, da so bili tako vzgojeni, da si moral bit tiho, da si moral samo kimat. Zdaj te generacije mlajše, zagotovo je že ta generacijska razlika, ljudje bolj poskrbeli za svoje, da povejo, da poskrbijo za svoje potrebe/ (G59).

INTERVJU H

(socialna delavka v Centru za socialno delo)

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Kaj bi vi rekli, da je značilno za starost in stare ljudi?

/Najbolj kar opazim pri starih je to fizično pešanje, to je tisto prvo, ki je vidno/ (H1). /Potem bom rekla, še posebej v današnjem času je demenca, kot govorimo o njej. Ta kratkoročni spomin, ki peša, se izgublja in tako naprej/ (H2). /Druge stvari pa nič ekstra posebnega kot pri vseh ostalih ljudeh. Vsi smo različni in eni smo tečni ali smo mladi ali smo stari, eni smo pa dobrovoljni ali pa nismo/ (H3).

Kako se vam zdi, da sodobna družba gleda na starost in stare ljudi?

Ja, kaj govorijo politiki in mediji in tko naprej. /Po eni strani kako je treba za njih poskrbet, dejansko pa jih stavi v eno kategorijo vseh ostalih hendikepiranih oseb/ (H4). /Ampak govori o njih, ne pa z njimi/ (H5). Tako jaz to vidim. /Tako, da

vklučevanje kaj je tisto, kaj oni rabijo in kaj oni čutijo, da bi jim bilo dobrodošlo. Tukaj se mi zdi, da so premalo vključeni/ (H6). /Zdaj zakaj niso vključeni? Mogoče res tudi zaradi svojih zmanjšanih sposobnosti, pešanja spomina, potem se jim več ne da, konec koncev/ (H7). Če naredim to primerjavo, ko se pri pripravljajo šole, vrtci in tako naprej, se mi zdi da so starši bolj vključeni, pa tudi mladostniki, če govorimo o nekih mladinskih klubih, ker so partnerji v tem, ker se to počne za njih, družba recimo. Pri starejših se mi zdi, da je tega nekoliko manj. Ampak ne bom rekla, jaz tega ne doživljam kot hudo izstopajoče.

Kakšni so po vašem mnenju najbolj pogosti stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh?

Seveda, vedno, ko gledamo stereotipe, se iščejo tiste slabe stvari. Tako kot rečemo mladina se zapija, čeprav vemo, da ne vsi, pa vemo, da vsi se ne drogirajo, ravno tko je seveda pri starostnikih, da so tudi takšni in morda se pri nekaterih, ki se čez odraslo življenje v svojem vedenju nekoliko brzdal pa ko se na stara leta več ne, pa so ta vedenja res lahko tako, bom rekla po domače, nastopi zlehtnoba, trmarjenje pa tko naprej. Ampak to je tam pa tam, kot pri vseh. In potem prihajajo stereotipi, kot da to velja za vse.

Kateri stereotipi bi rekli, da so to?

/Da samo jamrajo, so vedno nezadovoljni, da samo vse kritizirajo, da nič jim ni prav, z ničemer niso zadovoljni, to. Da so nezadovoljni z okolico okrog sebe in da to nam mečejo naprej/ (H8). Tako tudi jaz pri delu se srečujem in so ker tako se pojavljajo, tudi konec koncev otroci do svojih staršev rečejo, nič se jim ne da dopovedat. Ampak zato ker vsak pogleda s svojimi očmi kako bi to moralo biti in potem to velja kar za vse, sej so vsi taki, sej sem se tudi z tistim tako. Kot da vsi se tako obnašajo.

Se vam zdi, da ima veliko ljudi (tako mladi kot stari) v vašem okolju napačne predstave o starosti in starih ljudeh?

Katere so te napačne predstave in zakaj se vam zdijo napačne?

/Ma napačne, bom rekla, potencirajo se. Tu kar sem že povedala, je v družbi pri nas vsepovsod se srečujem s tem, da dejansko se te slabe vedenjske lastnosti, ki se pri starih tudi pojavljajo, ampak saj se tudi pri komu drugemu, ampak se to kar posplošuje na celotno generacijo/ (H9). Da so kar vsi taki.

Se vam zdi, da se tudi obnašajo do njih drugače, ker mislijo, da so vsi taki?

/Obnašajo se in jih jemljejo kot nebojlene, kot da niso več za sposobni za sebe več poskrbet in povedat kaj želijo/ (H10). Zdaj mi je šla ta misel skozi glavo. /Velikokrat se srečujem, že 30 let na tem delam, prav s tem, tudi ko pridejo k nam po pomoč lahko so to sosedi, svojci, kakorkoli: nekaj naredite, z njim se več ne da, nič ne uboga, ne da si dopovedat/ (H11). Ampak ko so/smo ljudje mladi, imamo pravico izbirat, kako bomo živeli. Medtem ko za enega starostnika pa to več ne velja. Nekdo mlad bi rad zanj odločal, kaj je zanj dobro in tako. In potem je pa on nemogoč, ker se temu ne podredi. /Vsak reče, tako kot rečemo starši za svoje otroke – sej jim želim samo dobro, tako tudi otroci za svoje starše rečejo, saj jim želim samo dobro. Ampak hkrati, če to ni za njih - včasih je treba sprejet prav to/ (H12). Včasih je s strani - ne neposrednega sorodstva, ampak širše okolice mogoče, bolj ta pritisk na socialno službo, neki naredite, to tako ne more bit, to je sramota za družbo. Konec koncev, da se človek odloči, da bo pa toliko prej končal življenje, ne vem, zaradi zanemarjanja tega in onega ali ne-zdravljenja, je to njegova odločitev. Če nekdo želi s tem živeti je to to. Ne moreš nekoga prisilit. /Saj tega je manj, ker se družba spreminja in se nekako več poslušamo kot včasih, ko je bilo, ko boš nekoga kar naložil in odpeljal v dom/ (H13). Vendar celo življenje je bil – govorim malo nazaj – ljudje so bili hlapci, spali v hlevih in senikih. Potem ko so bili ostareli in nezanimivi, ko nismo mogli več opravljat svojega dela je bilo, zdaj pa neki naredite. In se ga je naložilo in odpeljalo v dom upokojevcev z belimi rjuhami. Malo karikiram, ampak je tudi napol resnično. /Tukaj se mi zdi, da rabimo večjo možnost izbire. Kaj nekdo si res želi ne vem kakšnega visokega standarda za nekoga pa to ni. In ljudje ki niso vajeni, tudi higienskih razmer, tudi ko pridejo v institucijo, se en čas upirajo, potem pa podležejo okolici, nam, patronažnemu zdravstvu, vsem. Pristanejo na institucijo, ampak potem so tudi tam težave, niso vajeni funkcionirati v tem svetu, tem hišnem redu, teh pravilih/ (H14). Govorimo o ljudeh, ki so malenkost drugačni od ostalih, ampak taki so med nami.

IZKUŠNJE S STEREOTIPI IN PREDSDOKI

Tukaj je nekaj stereotipov in predsodkov o starejših, ki bi vam jih rada prebrala in se lahko vmes o njih pogovorimo – kako vi gledate na to, kaj si mislite o tem:

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

/Nazadovanjem.. jaz bom to mal težko rekla, bi rekla bolj pešanje. O fizičnem pešanju govorim. Duševnim – to, pač pri nekaterih se pojavlja to bolezensko duševno pešanje/ (H15). Sej so, pridejo ljudje, pa imajo prebravico, pa je nezaupljiv, čez čas kot to spremljaš ugotoviš, da gre za bolezen. To so tisti prvi znaki na katere moramo bit pozorni ali ni slučajno to že demenca. In dejansko se velikokrat izkaže, da štartamo, da je neka psihoza ali ne vem kaj, je pa prav to. Iz teh strahov, ker se po eni strani zavedaš, da ti vse ne funkcionira več pri spominu potem postaneš lahko agresiven in s prebravicami.

Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni

/To pa daleč od tega, to pa sploh ne. To nikakor ne gre, ker tudi niti si nismo mi podobni in eni imamo ali dejmo reči v tretji osebi – odrasli ljudje so ali odrasli ali starejši, eni radi hodijo na rock koncerte drugi na klasične in v gledališče, eni pa gledajo nadaljevanke po televiziji in enako velja tudi za starejše/ (H16). In če je nekdo celo življenje rad bral knjige in tko naprej in reševal križanke, jih bo tudi na stara leta. Ne moreš zdaj reči, da zanj je pa dobro, da bo ležal na kavču pa gledal televizijo, ker to njega ne zadovolji.

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

/Jaz bom rekla, da so ustvarjalni, kakor kdo. Tudi zdaj nismo kar vsi ustvarjalni/ (H17). /Jaz mislim da ne, verjetno je, konec koncev, ko ti nekdo te stereotipe iz dneva v dan prodaja in te že od mladih let naprej vzgaja in pripravlja da ko si star in sam še za v kot, to sprejmeš, in ko postaneš res star si niti ne upaš s svojo ustvarjalnostjo priti naprej, ker se bojiš, ker ni zaželen/ (H18). Če se vrnemo na Janka Krstnika – če celo življenje si vzgojen, da ko si star moraš bit nekje v kotu, pol tudi ko si star, si se pripravljaj na to in tam končaš.

Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne

Kot stereotip to velja, jaz pa mislim drugače. Zdaj sem tudi jaz že stara pa recimo, da se moram že v kolektivu borit. Cel čas se to kaže, da ne gremo v partnerstvo »dajmo si pomagat pa se naučit«, no tudi seveda je tako, se izboljšujejo stvari, ampak je to kar en tak stereotip, ja.

Starejši želijo imeti mir

/Tudi. Jaz bom rekla, da ko se srečuješ z ljudmi in kot stereotip to je in si mislijo, da tako mora bit. Ampak ljudje smo pisani mladi in stari/ (H19).

Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

/V življenju so primeri, ko so eni zelo zvedavi in se želijo naučit in telefon in računalnik in it s časom naprej/ (H20). Saj vemo kdaj so nam možgani najbolj delali, pri 18-ih se mimogrede nekaj navadiš in da pri 70-ih, 80-ih rabiš več časa, da osvojiš kako se na primer rokuje z novim pralnim strojem. Je nekaj vsakdanjega. /Ampak to je del življenja in konec koncev, če hočejo biti kolikor toliko samostojni, se morajo to navadit in če dobijo pravo spodbudo da to zmorejo, se bodo potrudili in se bodo navadili/ (H21).

Kakšne pa imate vi izkušnje?

Zelo različno. /Je tudi okolica tista, ki zelo hitro do majhnega otroka se obnaša, sej ti bom jaz zavezal čevlje, ne pa potpežljiva čakal, da si jih bo. Ravno tako je pri starejših, sej jaz bom to, kaj se boš ti matral, bom jaz stopotjo/ (H22). Imaš nov pralni stroj, bomo mi prišli enkrat na teden pa bomo mi to naredili. /Ker je to dosti lažje kot naučit kako se s tem počne, in na koncu je še vedno skrb, kaj pa če bo kje narobe naredil, kaj če ni dobro tega znanja osvojil/ (H23). Nezaupanje v to, če mu daš to za rokovat, so svoji zaskrbljeni, da bodo kaj naredili, kakšno hudo stvar, na primer požar, bodo pozabili ugasnit plin. Saj ko pridemo do te faze, ko govorimo o bolezenskih težavah v spominu, je to res kar potrebno poskrbet za varnost. /Ampak včasih se to dela vnaprej, predno je res treba. Da hočemo naredit nekaj namesto njih, iz tega straha, da bodo naredili kaj hudega, sebi in okolici. Se mi zdi, da kar prevečkrat je ta strah neutemeljen/ (H24).

Stari ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

/Tudi to ne drži. O tej modrosti in spominih seveda je in eni imajo več in eni manj, tudi odvisno kaj so v življenju počenjali in koliko so želeli teh modrosti tokom življenja pridobivat in ohranili/ (H25). /O ljubezni ali ljubečem odnosu do svojih potomcev pa jaz nič ne bom rekla, da je to pa res. Nič kej značilno, ker so primeri, ko so nastrojeni proti svojim potomcem/ (H26). Zdaj zakaj? Lahko mi iščemo, ampak v štartu so kar primeri, ko niso tako zelo ljubeči do svojih potomcev. Se kar mogoče tudi iz tega lastnega straha postanejo egoistični in nimajo razumevanja do tega, da imajo njihovi potomci tudi svoje življenje. Tako jaz to potem doživljam. /So bili stari 40, 50 let so nekako svoje otroke izpustili v življenje, zdaj ko postajajo obnemogli, ko se tega zavedajo in fizično pešajo, so iz tega lastnega straha jaz čutim, da bi jih hoteli te otroke kar spet nazaj imet, tudi s temi očitki, jaz sem zate vse naredil, ti pa zdaj zame nimaš časa/ (H27). Tako da se velikokrat srečujemo s tem, ko probamo vstopat, je ravno to, ko probajo institucije pridi v hišo z lažjimi oblikami, razen če je kaj hudega, zmotivirat te starejše, da bi sprejeli še koga drugega, storitve pomoči na domu, tukaj zelo na hitro slišimo, jaz sem za svoje otroke vse dal, oni pa zame nimajo časa.

Pa vseeno potem sprejmejo pomoč?

Sprejmemo, ampak je tukaj njihov strah, da bi nekdo tretji prišel v hišo. Tudi s temi izgovori lahko so otroci krivi, ker so jim to nakopali. Včasih smo tudi v dilemi, da si starostnik misli, da še dosti tega zmore in da bi se še ne vem kako trudu, da bi vse naredil predno bi kej takšnega sprejel. Otroci pa zelo različno – eni res iskreno želijo svojemu staršu pomagat, seveda pa so tudi takšni, ki hočejo to breme skrbi za starše preložiti na nekoga tretjega. Jaz seveda vsega ne vidim, k nam prihajajo tisti, ki začutijo, vidijo neke težave pri oskrbi ali pa tudi pri odnosih.

Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

Ja no, se pojavlja, sem povedala tudi že približno, kako ga jaz to doživljam. Dosti je iz tega strahu, da se to res pojavlja. Ne pa povsod, ni to tipično.

Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

Mah žal je tako, da morajo biti izkoriščevalski dandanes. Je kontra. Vsi si želijo in hrepenijo po tem, da bi jim svoji več pomagali, ampak predvsem pri tem ekonomskem je tukaj, kdo koga izkorišča. Je pač trenutno takšna generacija, ki ima kljub vsemu, da govori, da so bogi, da imajo zelo nizke penzije in vse to, ampak še vedno s temi nizkimi penzijami bi želeli svojim otrokom še pomagat, ker so morda oni še na slabšem. Spet govorimo o tistim, s čimer se srečuje CSD. /Tam pa tam imamo tudi takšne uporabnike, kjer ugotavljamo, da je izkoriščanje kontra. Da si starostniki želijo it v dom, pa ne upajo v dom, ker bodo v breme za njihove otroke, pač tudi sistem je tako naštiman. Tudi storitve pomoči na domu, ki so plačljive se na minimum vzame, ker rajši bom še nekaj privarčeval, da bom dal svojemu otroku/ (H28).

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni

Tako, srednje. /Se mi zdi, da tudi tukaj je vedno manj. Še posebej se mi zdi dandanes, najmanj telefon je ogromno pripomogel k temu, da tudi če si fizično oviran, zaprt v stanovanje ali hišo, vidim da so na telefonu kar aktivni. Do svojecev, do prijateljev in imajo stike/ (H29). /Čisto fizično it na neko prireditve, druženje tukaj mičkeno »pošepajo« v glavnini ampak to izhaja iz tistega, da jim je bilo že v mladosti zaukazano v podzavest, da starim se pa ne spodobi okrog hodit/ (H30).

Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo, volja jim slabi

Hja, lahko bi rekli, vendar vedno temu ni tako. Neke rutine, ampak da če nekaj iz svojega dela, neki pa tudi iz tega kar izvajamo pomoč na domu storitve, in ko se potem s temi socialnimi oskrbovalkami, ki so dejansko dnevno z njimi v stikih bom rekla, so kar dojemljivi, ko jih počasi pripraviš. Saj več ali manj za vse je novost nek skok. /Mogoče pri starejših z njihovo modrostjo, so malo bolj previdni v te skoke v novosti. In ja, mogoče rabijo malo več spodbude in časa, ampak jih kar sprejemajo/ (H31). Moraš pa znat imet prav pristop.

Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotpežljivi

No to pa mislim da ne. /Bi rekla, da nič drugače ne drži kot za kakega drugega/ (H32). Če nekje rečem, da je nekoliko bolj pri starejših, tukaj pa ne bom tako rekla.

Opazate v okolju, kjer delate, pojav stereotipov, predsodkov ali diskriminacije na podlagi starosti? Katere? Ali se med svojim delom pogosto srečujete s stereotipi in predsodki o starosti in starih ljudeh? Lahko prosim opišete v kolikšni meri?

Ja pravzaprav, če vse to, kar smo šle čez, se srečujem v okolju in ne bom rekla med sodelavci, ker smo en toliko ozaveščeni vsi skupaj in poznamo tako da ne bom rekla v kolektivu, pri srečevanju s svojci, včasih tudi sosedi. Nekdo ki nima svojcev, se lahko obračajo tudi sosedi, Rdeč križ, Karitas, patronažna, kdorkoli v okolju, ki si misli, da bi rabil našo intervencijo. Tam se kar zazna to. /Meni osebno je še težje delat s to okolico kot s starostnikom. Ker se imajo ti ljudje da so čist OK in točno vedo, da imajo prav in njih pridobit v en tak socialno-delavski odnos in to povedat, da morda pa njihovo razmišljanje ni čisto OK, je to bolj zahtevna naloga zame kot pa vzpostaviti kontakt s starostnikom in z njim iskat pot kje je tisto, da rešimo, omilimo problem, ki ga ima/ (H33). /Še vedno je v družbi to prisotno tako, da vsi ti stereotipi in star bi moral ubogat in da kakšen je, nehvaležen in tako naprej, kako bi mu bilo v domu lepo/ (H34). /Njim dopovedat, da ni nujno, da bi njemu v domu pa bi bilo lepo, je težja naloga. Nekateri pridejo k nam po znanje, kaj lahko mi naredimo, nekateri pa pridejo s prepričanjem kaj bi bilo treba naredit in da oni ne zmorejo, rečejo - dajte vi. In če tega mi ne naredimo, oni vidijo kot da nočemo, ker ga ne moremo kar tako preložiti, ko si oni zamislijo, potem je nezadovoljstvo/ (H35).

Ali so vam ljudje kdaj osebno povedali, da imajo negativne izkušnje z odzivi okolice na njihovo starost? Ali vam pogosto poročajo o takih situacijah? Lahko poveste kakšen primer?

Zdaj bi se morala prav spomnit, tega je sigurno bilo. Tudi tako, tudi okrog jih hočejo prenašat. Nekatere tudi krepko okrog prenašajo, tudi ekonomsko, akviziterji in tako dalje. Ker so to zlata jama. Ampak tisti, ki ali se pozneje tega zavedajo, da to ozavestijo ali skupaj ozavestimo, je pa tudi tako, da je ljudi tudi malo sram, če ga kje polomimo in težko priznamo, in raje zamolčim - saj sem si sam kriv. Tisti, ki pa je bil samozavesten, trden človek in je tudi na starost takšen, tisti pa bo se temu uprl na licu mestu, ker bo kdo hotel z njim pometat in bo tudi o tem odprto spregovoril, kaj se mu je zgodilo.

Najbrž je teh negativnih izkušenj tudi več, samo ne povejo?

/Ja, jaz mislim da so potrpežljivi, moram potrpet, saj sem star. Ker vsi govorijo ti si star in že od nekdaj vedo, kaj staremu pritiče, bit nekje v ozadju/ (H36). /Jaz pravim, da rabijo kar močno spodbudo, da imajo pravico povedat, da lahko govorijo, da je tisto, kar oni povejo, dragoceno/ (H37). Njihove izkušnje, znanja, ki so jih pridobili od otroštva naprej - mi vsi nekaj govorimo, pa ne vemo ali imamo vse prav. To, da lahko govorijo, da ni nujno, da mora bit 100% potrjeno tisto, kar bodo povedali. So lahko v strahu, da bo kaj narobe rekel, boljše da sem tiho, to imajo nekje v zavesti.

Ste kdaj osebno videli in doživeli, da so se drugi ljudje do starih ljudi obnašali na podlagi starostnih stereotipov? Kaj ste opazili?

/Po trgovinah se kdaj vidi, ko se ljudje ne znajdejo, so počasi in ostali so nestrpni/ (H38). Ampak pač tudi en otrok je lahko počasen, ampak tam smo strpni in bi mu drugače pomagali, tukaj smo pa nestrpni in skoraj da »kaj ravno zdaj rabijo stari ljudje po trgovini hodit«, kot ob treh pa njim ne pritiče v trgovino hodit, sej imajo čas prej in potem s takimi stvarmi. /Doživela sem, že kar nekaj let nazaj, ko smo imeli skupino za samopomoč v DU pa smo šli na sprehod do enega lokala s to skupino starih, kakšen je bil tudi na vozičku recimo. In so gostje v lokalu »kaj so pa ti zdaj sem prišli«, glasni komentarji, so ljudje vstali in šli stran, ker niso želeli bit v istem prostoru, zelo grdo. Take malenkosti, pripombe, tako ne ostanejo v spominu, tisto pa sem res tako doživela: »kaj bodo pa zdaj ti tukaj hodili«/ (H39).

Kakšne pa so bile vaše reakcije na ta dogodek?

/Ja no, takrat smo s kolegico postavile po robu, da če je lokal zasebni ali je odprt za vse in da to so tudi ravno tako ljudje, ki so prišli na kavo kot drugi in jo bodo ravno tako plačali/ (H40). Tako da razlagati jim, konec koncev, ali bolj sam sebe razburiš ali kaj dosežeš ali ne.

VPLIV STEREOTIPOV IN PREDSDOKOV NA ŽIVLJENJE

Bi rekli, da stereotipi in predsodki vplivajo na življenje starih ljudi? Na kakšen način?

/Ja, bi rekla, da vplivajo zaradi vseh teh stereotipov. Še najbolj v tej smeri, da stari ljudje za njih vedo in se po njih ravna. Še posebej glede tistega o umikanju in tako naprej. In ne vključevanja v družbi in nesprejemanja novih stvari in v tej smeri se mi zdi da kar precej negativno vplivajo/ (H41). Ne vem, če je kdo egoističen, trmast in tako naprej, tisti tak je in je tak bil.

Kako se vam zdi, da bi družba morala obravnavati stare ljudi in zakaj?

/Jaz mislim, da kakšne posebne obravnave, sam zato, ker so stari, ne rabijo, ampak čisto enakovredno/ (H42). Lahko govorimo o varstvu invalidov in hendikepiranih in pač če nekomu manjka roka, mu damo protezo, če nekdo težko hodi zaradi starosti, mu pač ponudiš hojco. Vsak pa sam odloča. /In tako kot govorimo o vključevanju funkcionalno oviranih v družbo, da morajo bit enakovredni partner, tukaj bi morali bit tudi stari tisti/ (H43). Družba bi morala kar pazit na zlorabe na tem področju.

Kaj bi si vi osebno želeli, da bi se spremenilo in zakaj?

Prav to, kako na te stvari družba gleda. Ogromno je stvari, ki jih stari čutijo, da jih rabijo, mi ki z njim delamo, njihovi svojci. Ampak tega žal ni. Ker nismo tako bogata družba. /Nekdo si lahko ekstra želi v dom, ga nujno rabi, ali pa se peljat od Vojkove do fizioterapije, ampak nima nekoga, ki bi ga peljal, ampak tudi ta družba mu ne more tega omogočit. Ljudje pa nimajo denarja za naročit in plačat rešilni avto/ (H44). To so te stvari, ki smo hudo revna družba. Mislim, da ni samo na področju starostnikov, da se pozna pri vseh generacijah, namesto, da bi se nam širile, se nam krčijo. Kupiš si lahko, ampak dohodkov pa nimamo. /Storitve pomoči na domu, vse se neki planira, koliko je lahko vključenih sem in tja, potem pridemo do tega, kaj pa če je potreba toliko večja? In ja, je zmanjkalo denarja in tukaj jaz doživljam najhujšo stisko pri svojem delu/ (H45).

9.3. PRILOGA C: Osno kodiranje

Osno kodiranje – stari ljudje

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Značilnosti staranja

- Starost kot obnavljanje dogodkov v preteklosti (B1)
 - Pozitivno
 - Obdobje z manj obveznostmi (A4)
 - Negativno
 - Iztrošenost (A1)
 - Pesimizem (A2)
 - Starost so težke situacije (C1)
 - Za starost so značilne zdravstvene težave (D1)
 - Starost je slaba (E1)
 - Starost je pešanje (F1)
 - Pri starih ljudeh vse peša (F3)

Stari ljudje v okolju

- Negativne značilnosti
 - Lenarjenje stanovalcev v domu (A5)
 - Prekomerno pritoževanje stanovalcev (A16)
 - Agresivnost starejših ljudi, ki so imeli vodilni položaj v službi (A55)
 - Pomanjkanje potrpljenja pri starejših (A33)
 - Ljudje z demenco gledajo samo nase (B16)
 - Ljudje z demenco postanejo slabši (B41)
 - Večina stanovalcev je »žleht« (B17)
 - Nepripravljenost drugih stanovalcev za učenje novih stvari (B36)
 - Stanovalci se večinoma potožijo neposredno direktorici Doma (B40)
 - Stanovalci sprovcirajo negovalke (B6)
 - Izražanje nezadovoljstva s strani stanovalcev (godrnjanje) (A15)
- Pozitivne značilnosti
 - Manj jeze in nepotrpežljivosti pri stanovalcih v domu zaradi manj obveznosti (A59)
 - Zadovoljstvo stanovalcev v domu (A6)
- Medosebni odnosi
 - Ranljivost kot vzrok za skrivanje čustev pri starejših (A58)
 - Pozornost kot vzgib za pritoževanje stanovalcev (A17)
 - Nekateri se ne želijo družiti, drugi ja (B43)
 - Umik starih ljudi, čeprav si želijo družbe (D32)
 - Spreminjanje izražanja čustev pri stanovalcih (B44)
 - S stanovalci, ki se pritožujejo, slabše ravnajo (A18)
 - Težavnost odnosov z osebami z demenco (B3)
 - Nekateri gledajo samo v preteklost, drugi so aktivni (A46)

Prepričanja o starosti

- Preveč pozornosti namenjene starejšim in premalo mladim (A64)
- Materialne dobrine manj pomembne kot ljudje, ki nudijo pomoč (A69)
- Starejši naj odstopijo delovna mesta mlajšim (B30)
- Potrebno se je učiti ves čas (B28)
- Če lahko hodiš nisi star (E2)
- Želja po poštenosti v družbi (C39)
- Želja po več pomoči za stare ljudi (D39)
- Bolj aktivni starejši ljudje (E16)
 - Pozitivno
 - Dokler lahko skrbiš zase je dobro (D13)
 - Negativno
 - Videnje dela s starejšimi kot težavnega (A10)
 - Bolezen poslabša življenje v starosti (D15)

DOŽIVLJANJE STAROSTI

- Avto ima za potrebne stvari (C8)
- Potreba po miru (A50)

Spremenjeni pogledi na starost

- Ni časa za razmišljanje o starosti (C14)
- Prej ni razmišljal o starosti (F10)
- Starost je negativna (E8)

Zdravje in ocena svojih zmožnosti

- Izražanje prošnje za pomoč (A11)
- Odkrito prosi ljudi za pomoč (A12)
- Kar lahko sama, naredi sama (A13)
- Ne sili v tisto, česar ne zmore sama (A14)
- Možgani še dobro delujejo (B27)
- Občutek sposobnosti za vožnjo (C6)
- Tresenje (C13)
- Težave s hojo po stopnicah (F2)

Sprejemanje starosti

- Proti starosti se ne da (D14)
- Ko si star, res občutiš kako je (D16)
- Let se ne da zaustaviti (A20)
 - Pozitivno
 - Ni kompleksov zaradi starosti (A21)
 - Sprejemanje realne situacije poteka staranja (A25)
 - Ni ji nerodno, ker je stara (A26)
 - Brez strahu pri komunikaciji (A39)
 - Sprejemanje občasne pozabljivosti (A40)
 - Tolažba in sprejemanje pozabljivosti pri drugih (A41)
 - Pomembno, da sprejmeš starost (A3)
 - Gleda v prihodnost (B2)
 - Sprejemanje smrti kot del življenja (B14)
 - Neobremenjevanje s svojo starostjo (B15)
 - Sprejemanje naravnega poteka življenja do starosti (C15)
 - Ni treba hoditi v službo (F9)
 - Negativno
 - Nepokretnost je huda (A22)
 - Čaka na smrt (F8)

Aktivnost

- Pripravljenost na učenje dela z računalnikom (A52)
- Želja po druženju in poslušanju (B34)
- Dober občutek pri odkriti komunikaciji (B42)
- Obiskovanje Univerze za tretje življenjsko obdobje (D26)
- Skrb zase (E15)
- Branje in ročna dela (E18)
- Dokler bo zdravje, bo aktiven (F28)

Zadovoljstvo z življenjem

- Pomembnost lastnega prostora in zasebnosti (A71)
- Veselje ob obisku (F23)
 - Zadovoljstvo
 - Lažje življenje v Domu zaradi manj skrbi in obveznosti (A60)
 - Zadovoljstvo z življenjem v Domu in svojo sobo (A70)
 - Ne čuti pomanjkanja (A72)
 - Zadovoljno tako, kot je (A74)
 - Zadovoljstvo z življenjem v Domu (B48)
 - Ni želje po spremembah v obnašanju drugih ljudi (B51)
 - Nezadovoljstvo
 - Občutek zaprtosti po prihodu v Dom (C2)
 - Nepoštena pravila za vozniški izpit (C5)
 - Želja po oskrbi doma (C10)
 - Preveč omejitev za starejše ljudi (C3)
 - Težave ne cesti niso zaradi starih ljudi (C7)

- Občutek samote (E22)

Umik

- Neobremenjevanje z negativnimi pripombami (C21)
- Umik od ljudi, s katerimi odnosi niso dobri (C22)
- Nima komu povedati, zadrži zase (C34)
- Odmaknjenost zaradi slabega sluh (C37)
- Se umakne, če je kaj narobe (C38)
- Ne zagrabi vsake pripombe, pusti na miru (C17)
- Čas zase bolj dragocen kot druženje (E21)
- Mir je prijeten (F22)

ODZIVI LJUDI NA STAROST

Domače okolje

- Z nekaterimi zaposlenimi najdejo stik, z nekaterimi ne (A43)
- Odgovornost za odnose na obeh straneh (A61)
- Zadovoljstvo praktikantov v domu (A19)
- Nudenje tolažbe znanki (B9)
- Nekateri sosedi so pozorni, nekateri ne (D19)
- Odgovornost za odnose na obeh straneh (F27)
- Ni veliko stika z mladimi (F6)
 - Pozitivno
 - Predanost zaposlenih v domu (A7)
 - Pozitiven odnos praktikantk (A8)
 - Dobri odnosi s praktikantkami (A9)
 - Pomoč pri inštrukcijah otrok zaposlenih v domu (A23)
 - Pomoč ljudi v okolici (A28)
 - Pozitiven odziv na prošnjo za umik iz prostora rezerviranega za invalide ali starejše ljudi (A32)
 - Sproščenost pri komunikaciji z zdravnikom (A37)
 - Odnosi se izboljšujejo (A62)
 - Dovolj pozornosti namenjene starejšim v Domu (A66)
 - Pomoč pri inštrukcijah (A24)
 - Odprtost pri komunikaciji (A36)
 - Dobri odnosi z rednimi zdravniki (A38)
 - Prijaznost in zavzetost zaposlenih v Domu (B5)
 - Prijaznost ljudi na poti v trgovino (B7)
 - Pripravljenost ljudi za pogovor (B8)
 - Prijaznost praktikantk in dobri odnosi (B10)
 - Pomoč in pozornost mladih (B11)
 - Pozornost svojcev drugih stanovalcev (B18)
 - Svojci stanovalcev dajo za kavo in sadje (B19)
 - Dobre izkušnje s svojci stanovalcev (B20)
 - Zdravnik je prijazen in razloži vse (B21)
 - Potrpežljivost zaposlenih v Domu (B47)
 - Prijaznost domačinov (B49)
 - Taksist brezplačno zapelje (B50)
 - Najmlajši so prijazni (B52)
 - Dobre izkušnje z ljudmi izven Doma (B26)
 - Spoštljivost ljudi (D2)
 - Ni slabih izkušenj z mladimi (D7)
 - Ni slabih odzivov zaradi starosti (D10)
 - Več dobrih izkušenj kot slabih (D23)
 - Me spoštujejo (E3)
 - Ljudje me sprejemajo (E9)
 - Ni negativnih izkušenj z ljudmi v okolici (E11)
 - Ljudje sprejemajo (E12)
 - Z vsemi se lepo pogovarjam (E19)

- Ni pritožb (F4)
- Ljudje se v redu obnašajo (F7)
- Prijaznost ljudi v okolici (F11)
- Ni slabega obnašanja drugih (F25)
- Negativno
 - Okolica pričakuje, da boš jamral (A27)
 - Zadržanost ljudi (D3)
 - Zadržanost ljudi, ker ni domačinka (D4)
 - Tudi odklonilen odnos do starejših (D6)
 - Nepozornost mladih ljudi (D18)
 - Na starejše sosede so kričali (E23)
 - Zunanje druženje mladostnikov je bilo moteče (F5)

Družina

- Samostojnost in želja po neobremenjevanju družine (A34)
- Ne obremenjuje sestre (A35)
- Slabi odnosi s sinom, dobri odnosi z vnukom (B22)
- Hčerka ne more več skrbeti za očeta (C9)
- Sprejemanje svojih otrok takšne, kot so (C18)
- Življenje brez drugih ljudi prinaša manj možnosti za slabo ravnanje (E25)
 - Pozitivno
 - Obiskovanje sestre (B23)
 - Ni problemov s hčerko in njeno družino (C19)
 - Pomoč hčerk pri okrevanju (D11)
 - Odzivi ljudi so pozitivni (D17)
 - Hčerke pomagale pri okrevanju (D20)
 - Hčerke poslušajo (D22)
 - Se ne kregajo (D30)
 - Pogovori z družino (E10)
 - V družini se razumemo (F19)
 - Negativno
 - Neupoštevanje pri določenih zadevah (D21)
 - Včasih se tudi kaj zatakne (F12)

Prijatelji in znanci

- Pozitivno
 - Pomoč pri prevozu (A29)
 - Boljši odnosi z ljudmi, ki nimajo demence (B4)
 - Klici bivših sodelavcev (B24)
 - Dobri odnosi s prijatelji (C20)
 - Ni kreganja med stanovalci (C35)
 - Dobri odnosi s prijatelji iz mladosti (D5)
 - V družbi se lepo pogovarjamo (E7)
 - S prijatelji se sprejemajo (F24)

Širša družba

- Raznolikost ljudi vpliva na odnose (A73)
- Mlajši ne razmišljajo o svoji starosti (B12)
- Mlajši ne razmišljajo o starosti drugih (B13)
- Ni razlik v obnašanju drugih zaradi starosti (C36)
- Ni več napačnih predstav o starosti (E5)
- Včasih slabše ravnali s starimi ljudmi (E6)
- Pogovor lahko reši težave (F20)
- Položaj mlajših je slabši (A63)
 - Pozitivno
 - Mladi tudi odstopijo prostor (A31)
 - Dober pristop ima dober odziv (A42)
 - Ljudje se lepo obnašajo (B25)
 - Spoštljiv odnos (F13)
 - Ni pritožb (F26)
 - Starejši so sestavni del družbe (A67)

- Negativno
 - Starejšim ne odstopijo prostora (A30)
 - Mlajši se umikajo od starejših (C11)
 - Politika kriva za takšen položaj (C12)
 - Mlajši se umikajo od starejših (C16)
 - Odgovornost politike za slabo stanje socialnega sistema (C32)
 - Apatičnost drugih ljudi do starejših (D8)
 - Drugi stari ljudje poročajo o občutku nezaželenosti (D9)
 - Za stare ljudi naj bi bilo najboljše, da čim prej umrejo (D12)
 - Nepotrpežljivost mladih do starejših (D35)
 - Občutek, da mladi zavračajo stare ljudi (E4)

POGLED NA STEREOTIPE IN PREDSDODKE O STAROSTI IN STARIH LJUDEH

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

- Duševno in fizično pešaš (A44)
- Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem (D24)
- Fizična nezmožnost v starosti (E13)
- Staranje je delno povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem (F14)

Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni

- Niso si podobni (A45)
- Niso si podobni (B29)
- Stari ljudje so si podobni (C24)
- Stari ljudje so si različni (D25)
- Stari ljudje so si podobni, ker ne morejo več toliko (E14)
- Vsak ima svoje zamisli in ideje (F15)

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

- Produktivnost v smislu finančne podpore skozi davke (A56)
- Starejši lahko poučujejo otroke (C27)

Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne

- Izkušnje bogatijo druge (A47)
- Izkušnje so pomembne (A48)
- Izkušnje starejših so pomembne za nasvete mlajšim (B31)
- Nasveti mlajšim so pomembni za starega človeka (B32)
- Težko oceniti, ali so izkušnje starejših za današnji čas manj pomembne (C25)
- Izkušnje starejših nič manj pomembne, le drugačne (D27)
- Izkušnje za današnji čas niso pomembne (E17)
- Iz izkušenj se lahko kaj iztrži (F16)

Starejši želijo imeti mir

- Potrebujemo veliko miru, a ne vedno (A49)
- Nekateri želijo mir, drugi družbo (B33)
- Star človek želi bolj mirnost (C26)
- Stari ljudje potrebujejo mir in družbo (D28)
- Razumljivo, da želijo stari ljudje mir (F17)

Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

- Nekateri lahko poučuješ, nekatere ne (B35)
- Nekateri hodijo na računalniške tečaje (D29)
- Učenje odvisno od vzrokov (F18)

Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

- Svojim hočejo dobro (B37)
- Moraš imet dobro besedo za potomce (C28)
- Nekateri so zelo ljubeči, drugi ne (A53)

Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

- Verni ljudje so bolj uvidevni (A54)
- Prepirljivost, sitnost in egoizem so podedovani (C29)
- Stari ljudje smo trmasti (E26)

Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

- Starejši ljudje niso izkoriščevalski (C30)
- Nekateri so izkoriščevalski, nekatere ne (F21)

- Nekateri stari ljudje tudi izkoriščajo pomoč drugih (E20)

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni

- Umik kot pozitiven odziv (A57)
- Onemoglost prinese umik (C31)

Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo

- Pri prijateljici mora vse potekati po določenih poteh (D33)
- Starejši se težko spreminjajo (C33)

Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi

- Nepotrpežljivost je pogosta (B45)
- Manj potrpljenja imamo (D31)
- Manj si potrpežljiv (D34)

Oсно kodiranje – socialni delavki

STAROST V SODOBNI DRUŽBI

Značilnosti staranja

- Težave s prilagajanjem (G1)
- Fizično pešanje je najprej vidno (H1)
- Pešanje kratkoročnega spomina (H2)

Stari ljudje v okolju

- Osebnostne razlike so pri vseh ljudeh ne glede na starost (H3)
- Pomanjkanje volje in motivacije (G2)
- Nekateri so zelo aktivni, nekateri pa ne (G8)
- Vedno več potreb po enoposteljnih sobah, ker želijo mir (G25)
- Imajo potrebe po vključevanju in miru (G26)
- Interes stanovalcev je odvisen od tega, kako so prej živeli (G29)
- Včasih ne znajo sami rešiti konflikta (G34)
- Slaba komunikacija kot razlog za konflikte (G35)
- Odsotnost komunikacije je težava (G37)
- Veliko stikov z zunanjim socialnim okoljem (G49)

Položaj starih ljudi

- Izboljševanje odnosa do starih ljudi (G9)
- Vedno več je govora o starosti, ni več tabu (G10)
- Politika in mediji uvrščajo stare ljudi v kategorijo hendikepiranih oseb (H4)
- Družba govori o starih ljudeh, ne z njimi (H5)
- Stari ljudje so premalo vključeni v sisteme odločanja (H6)
- Zdravstveni razlogi in pomanjkanje volje tudi kot razlog za premajhno vključenost v odločanje (H7)
- Stare ljudi se več upošteva kot včasih (H13)

– Socialna vključenost starih ljudi

- Imajo različne oblike socialnega vključevanja (G3)
- Življenje v domu ni izolirano (G4)
- Različne možnosti socialnega vključevanja (G5)
- Več priložnosti socialnega vključevanja je v urbanem okolju (G6)
- Možnosti imajo, sami se odločijo kaj jih zanima (G7)
- V domu odkrili področja/aktivnosti, ki jih mogoče niso prej poznali (G20)

POGLED NA STEREOTIPE IN PREDSDOKE O STAROSTI IN STARIH LJUDEH

- Medgeneracijsko povezovanje ruši stereotipe (G23)
- V okolju kjer delam ne opažam stereotipov in diskriminacije na podlagi starosti (G44)
- Zelo malo stereotipov in predsodkov v delovnem okolju (G47)
- Pri stikih z zunanjim okoljem ne zaznavam predsodkov (G50)
- Nove generacije starih ljudi se bodo najverjetneje bolj postavile zase (G59)
- Določene negativne lastnosti se potencirajo in generalizirajo (H9)
- Več težav pri izvajanju strokovnega dela je z okolico kot s starim človekom (H33)

- S kolegico sva se jim postavile po robu (H40) - zagovorništvo

Težave starih ljudi, Odzivi okolja

- Svojci urejajo zadeve brez vednosti stanovalcev (G51)
- Svojci razpolagajo z lastnino stanovalcev brez njihove vednosti (G52)
- Neupoštevanje lastnine (G53)
- Ljudje iščejo pomoč, ko star človek ne želi delati po njihovo (H11)
- Pomanjkanje potrpljenja za učenje "kako" in nezaupanje (H23)
- Drugi ljudje želijo, da se naredi tako, kot oni želijo, čeprav star človek ne želi tega (H35)
- Ljudje so nestrpni, če se stari ljudje ne znajdejo in so počasnejši (H38)
- Ljudi v lokalni je zmotila navzočnost starih ljudi in so glasno komentirali (H39)
- Pomanjkanje financ onemogoča kvalitetno življenje starih ljudi (H44)

Pogosti stereotipi in predsodki

- Samosvojost, trmoglavost, egoizem (G11)
 - Je še kar dosti napačnih predstav (G12)
 - Stari ljudje jamrajo, kritizirajo, so nezadovoljni (H8)
 - Star človek bi moral ubogat in biti hvaležen (H34)
- Razlogi za stereotipe in predsodke
- Različnost potreb pri generacijah (G13)
 - Zdravstvene težave starih ljudi (G14)
 - Mladi ne razumejo zdravstvenih težav in jih mešajo z osebnostnimi značilnostmi (G15)

Staranje je povezano z duševnim in fizičnim nazadovanjem

- Telo malo fizično peša (G16)
- Duševno pešanje je odvisno od načina življenja (G17)
- Bolj gre fizično za pešanje kot nazadovanje (H15)

Večina starejših ima podobne potrebe, vsi starejši ljudje so si med seboj podobni

- Vsak je človek zase (G18)
- Stari ljudje si nikakor niso podobni (H16)

Ustvarjalnost in družbeni doprinos sta področje mlajših oziroma zaposlenih

- Nekateri so še vedno zelo ustvarjalni (G19)
- Ustvarjalni so kakor kdo (H17)

Izkušnje starejših so za današnji čas manj pomembne

- Takšne izkušnje so vedno bolj pomembne (G21)
- Prenašanje življenjskih izkušenj je pomembno (G22)

Starejši želijo imeti mir

- Stari ljudje potrebujejo mir (G24)
- Stari ljudje si želijo mir, ne pa samo to (H19)

Starejših se ne da poučevati o novostih in novih pristopih

- Stari ljudje imajo interes za učenje (G27)
- Nekateri nimajo interesa (G28)
- Stanovalci dajo priložnost novim stvarim (G30)
- Si tudi želijo naučiti uporabljati telefon in računalnik (H20)
- Prava spodbuda k učenju novosti vpliva na trud in interes za učenje novosti (H21)

Stare ljudje so modri, izkušeni in ljubeči do svojih potomcev

- Stanovalci se veselijo obiskov potomcev (G31)
- Modrost starih ljudi je odvisna od tega, kaj so v življenju počeli (H25)
- Ljubeznivost do potomcev ni samoumevna (H26)
- Stari ljudje se tudi preveč oklepajo potomcev (H27)

Za starejše je značilna prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem

- Prepirljivost, trmoglavost, sitnost, egocentričnost, egoizem je lahko posledica zdravstvenih ali finančnih težav (G32)
- Primeri, ko se stanovalci obnašali egoistično (G33)
- Trma in egoizem kot izkazovanje samostojnosti (G36)

Starejši ljudje so senilni, neproduktivni in izkoriščevalski

- Ni izkušenj, da bi bili stari ljudje izkoriščevalski (G38)
- Tudi potomci izkoriščajo stare ljudi (H28)

Stari ljudje se umikajo vase, opuščajo stike s svetom so ravnodušni

- Nekateri se ne vključujejo v aktivnosti, ki so jim ponujene, vseeno pa govorijo, da jim je dolgčas (G39)
- Stari ljudje imajo po zaslugi telefona veliko stikov (H29)

Starejši ljudje težko spremenijo stališča, vse poteka po starih, utirjenih poteh, čustveno otopijo

- Stari ljudje imajo radi red in rutino (G40)
- Stari ljudje pokažejo čustva (G41)
- Z malo spodbude in časa stari ljudje tudi sprejemajo novosti (H31)

Hitro se razjezijo, so nedostopni, nezaupljivi, nepotrpežljivi

- Večina stanovalcev ni hitre jeze, niso nezaupljivi ali nepotrpežljivi (G43)
- Jeza, nedostopnost in nepotrpežljivost se kaže tako kot pri drugih ljudeh (H32)

Vpliv stereotipov in predsodkov na življenje starih ljudi

- Stanovalci si ne upajo povedati, kar mislijo (G42)
- Problem je, da se stare ljudi prehitro postavi v položaj, da so nemočni (G45)
- Stari ljudje prepuščajo delo drugim, čeprav bi ga lahko opravili sami (G46)
- Svojci stare ljudi jemljejo kot nemočne, čeprav temu ni tako (G48)
- Grdo obnašanje mlajših do starih ljudi v javnem prevozu (G54)
- Stereotipi in predsodki mlajših svojcev vplivajo na odnos (G55)
- Stari ljudje sprejmejo, da so nemočni in prepuščajo odločitve drugim (G56)
- Stare ljudi se razume kot neobgljene in nesposobne povedati, kaj želijo (H10)
- Stari ljudje ne izražajo toliko svoje ustvarjalnosti zaradi ponotranjenih stereotipov in predsodkov (H18)
- Ljudje se do starih ljudi obnašajo kot do otrok in počnejo stvari namesto njih (H22)
- Nezaupanje velikokrat ni utemeljeno (H24)
- Slabše obiskovanje družabnih dogodkov ker se ne "spodobi" hodit okrog (H30)
- Stari ljudje ponotranjajo stereotipe in predsodke in zato mislijo, da morajo potrpet (H36)
- Stereotipe in predsodke stari ljudje ponotranjajo in se tako vedejo (H41)

Potrebne spremembe

- Družba bi morala stari ljudem dati več moči, da sami odločajo (G57)
- Potrebno jih je spodbujati, da izražajo svoje mnenje, kritike (G58)
- Potrebno je tudi sprejeti želje starih ljudi (H12)
- Za bivanje v domu bi se vsak moral odločiti sam (H14)
- Stari ljudje potrebujejo močno spodbudo, da povedo, kar si mislijo (H37)
- Stare ljudi naj se obravnava enakovredno kot ostale (H42)
- Stari ljudje bi morali biti enakovreden partner v družbi (H43)
- Zaradi pomanjkanja denarja ni mogoče zagotoviti zadostne pomoči vsem (H45)